

NEKATERE GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SEVEROVZHODNE SLOVENIJE Z VIDIKA RAZVOJA RURALNE POKRAJINE^a

Severovzhodna Slovenija predstavlja z vidika kmetovanja najpomembnejšo pokrajino v okviru republike. Pomen kmetijstva je relativno močno poudarjen, zato smo izpostavili ruralno pokrajino kot prevladujočo pejsažno obliko, predvsem pa njeno funkcijo. Razumljivo je, da je poudarek na obravnavanju problemov organizacije kmetovanja, kmetijske izrabe tal, prostorsko ureditvenih operacij in problematike zaščitenih kmetij, čeprav smo skušali nakazati tudi nekatere druge razvojne značilnosti, ki preobražajo obravnavano območje.

Kot izhodiščno gradivo so nam služile raziskave Inštituta za geografijo, ki so bile na območju Severovzhodne Slovenije opravljene v zadnjih petih letih. Ker so raziskave pretežno aplikativne narave, se pristopi bistveno razlikujejo. Odločili smo se za naslednji pristop: najbolj tipične pokazatelje smo obravnavali za celotno območje, medtem ko je podoben problemski pristop prikazan na primerih manjših regionalnih enot. Zaradi navedenega pristopa je razumljivo, da vsi primeri niso najbolj tipični, čeprav so za predstavljeno regijo značilni in jih lahko tudi posplošujemo.

1. OPREDELITEV SEVEROVZHODNE SLOVENIJE PO STOPNJI RAZVITOSTI

Severovzhodna Slovenija obsega občine Lenart, Ormož, Ptuj, Slovensko Bistrico, Gornjo Radgono, Ljutomer, Mursko Soboto in mariborske občine: Pesnico, Podbrežje, Rotovž, Ruše, Tabor in Tezno. Zaradi lažje primerljivosti podatkov obravnavamo mariborske občine kot enovito celoto.

Na podlagi analize razvojnih elementov, kot so demografski razvoj, družbeno-gospodarska sestava prebivalstva, spremem-

^a redaktorja: Borut Belec
Drago Kladnik

be v izrabi tal, vpliv agroživilstva v prostoru, razvitost komunikacij ter kulturnih dejavnosti in izobraževanja, smo vse katastrske občine (k.o.) severovzhodne Slovenije opredelili po stopnji razvitosti v 3 kategorije: območje napredovanja, stagnacije in nazadovanja v regionalnem razvoju (glej karto v prilogi).

V območje napredovanja v regionalnem razvoju smo zajeli tiste katastrske občine, v katerih je rast števila prebivalstva v zadnjem desetletju preseгла indeks 105, delež kmečkih gospodinjstev je bil enak republišskemu povprečju oziroma nižji, aritmetična gostota prebivalstva preseгла 90 ljudi na km², kjer so bile dobre prometne povezave in komunikacije. Sem smo šteli katastrske občine, na območju katerih so bile razvite storitvena dejavnost, kultura in izobraževanje in na območju katerih je bila vsa razpoložljiva površina obdelovalnih tal primerno izkoriščena.

Na podlagi analize smo v omenjeno kategorijo uvrstili območje mesta Maribora in neposredno okolico, nekatere katastrske občine na Dravskem polju v smeri proti Ptujju in Slovenski Bistrici (Sv. Miklavž, Rogoza, Spodnje in Zgornje Hoče, Spodnji Duplek, Starše, Rače, Spodnja in Zgornja Polskava, Slovenska Bistrica, Oplotnica, ...). Na območju Slovenskih goric sodi v to kategorijo le nekaj katastrskih občin: Lenart, Sladki vrh, Šentilj; Gornja Radgona, Apače in Radenci v občini Gornja Radgona, v občini Ptuj katastrske občine Ptuj, Hajdina, Cirkovce in Lovrenc na Dravskem polju ter Lešje in Gorišnica. V občini Ljutomer kažejo poleg Ljutomera napredek še Veržej, Križevci in Ključarovci. V občini Ormož je ugoden razvoj v katastrskih občinah Ormož, Obrež, Velika Nedelja in Središče ob Dravi. V Prekmurju so žarišča napredka Murska Sobota z okolico, Lendava in Beltinci.

Iz tega je razvidno, da je napredek v regionalnem razvoju opazen predvsem v občinskih središčih, v drugih krajih pa tam, kjer se je razvila industrijska dejavnost (n.pr. Sladki vrh, Majšperk v k.o. Lešje, Središče ob Dravi, Kidričevo v k.o. Lovrenc na Dravskem polju), turistična dejavnost (Radenci), prometna funkcija (Šentilj, Veržej) ipd.

Za območja, ki napredujejo je pogosto značilna ugodna zemljepisna lega, bodisi ob Dravi in Muri bodisi ob stiku ravninskega sveta s hribovitim: Dravsko in Ptujsko polje, Ravensko. Naravne razmere, prometna lega, koncentracija prebivalstva in razvoj najrazličnejših dejavnosti so omogočili hiter napredek. Mnogo pa so k hitrejšemu razvoju pripomogle upravne funkcije naselij, saj so občinska središča na območju Severovzhodne Slovenije nosilci napredka.

Območja, v katerih regionalni razvoj stagnira, kažejo rahlo rast ali celo upadanje števila prebivalstva (indeks od 95 do 105), delež kmečkih gospodinjstev se giblje med 20 in 50%, gostota prebivalstva je podobna republiškemu povprečju, storitvene dejavnosti, prometne zveze med naselji in večjimi središči v občinah so dobro razvite, razvija pa se tudi telefonsko omrežje. Izmed kulturnih dejavnosti je zastopana le ena

dejavnost.

Območja v Severovzhodni Sloveniji, ki stagnirajo, prevladujejo v vseh občinah, večji strnjeni predeli se pojavljajo zlasti v ravninskem svetu (Dravsko in Ptujsko polje ter ravninski svet ob vodotokih: Dravi, Muri, Polskavi...).

Za območja, ki nazadujejo, so značilni stalno nazadovanje števila prebivalstva (indeks pod 95), nadpovprečno visok delež kmečkih gospodinjstev (nad 50% in redka poseljenost prebivalstva, ki ne dosega republiške gostote. Poleg tega je za območja značilna nerazvitost oziroma odsotnost storitvenih dejavnosti, kulturnih dejavnosti, slaba je prometna povezanost oziroma pomanjkanje javnih prometnih zvez. V izrabi tal se pojavlja opuščanje - socialni prelog.

Za območja, kjer regionalni razvoj zaostaja, so značilne manj ugodne naravne razmere, ki ne omogočajo zadovoljivih pogojev za življenje. Prebivalstvo se je že v preteklosti odseljevalo, saj na domači zemlji ni našlo možnosti za specializirano kmetovanje in se je zaposlovalo v drugih dejavnostih - predvsem v industriji. Sprva je dnevno migriralo na delo, nato se je izselilo v bližino zaposlitvenih središč. Doma je ostalo ostarelo prebivalstvo, manj sposobno za delo na kmetiji. Danes omenjena območja označuje nizka naravna rast, močno odseljevanje in vedno hitrejša staranje prebivalstva. Taka sestava ne daje ustrezne delovne sile in ne nudi možnosti za hitrejši razvoj.

Območja nazadovanja so v občini Maribor v hribovitih predelih Kozjaka in Slovenskih goric (n.pr. Spodnja Velka, Plodrščica, Šomat, Pečenik, Spodnje in Zgornje Hlapje, Vukovje itd.), v občini Slovenska Bistrica na območju Pohorja (Planina, Smrečno, Bojtina, Frajhajm) in na njegovem vznožju (Kalše, Prebukovje, Ošelj, Sv. Urh) in v jugovzhodnem delu občine, kjer se pričenjajo gozdnate Haloze (Sv. Ana, Dežno, Hrastovec, Štatenberg, Pečke, Vrhloga itd.). V ptujski občini so slabo razvita območja predvsem Slovenske gorice, in sicer ves severovzhodni del občine Ptuj (k.o. Novinci, Slavšina, Rjavci, itd.) ter Haloze, kjer v večini katastrskih občin regionalni razvoj nazaduje. V občinah Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož zaostajajo v razvoju naselja v Slovenskih goricah. Pojavljajo se sicer katastrske občine, kjer je opazna stagnacija v razvoju, toda območje Slovenskih goric je za Haloze in Goričkim tretje najbolj ogroženo območje.

V občini Murska Sobota zaostaja v razvoju Goričko, ugodnejši pa je razvoj naselij ob zahodnem mejnem pasu. V občini Lendava nazaduje skrajni jugovzhodni del od Žitkovcev in Gerentovcev na severovzhodu do Hotize in Kota na jugovzhodu.

Območje Severovzhodne Slovenije lahko opredelimo tudi po stopnji razvitosti posameznih elementov. Eden takšnih kazalcev je spreminjanje izrabe tal kot posledica kmetijskega pridelovanja in odnosa do obdelovalnih površin. V Severovzhodni Sloveniji prevladuje proces ozelenjevanja - zatravljanja njivskih in drugih obdelovalnih površin. Sledi ogozdovanje, urbanizacija se širi predvsem v neposredni okolici večjih naselij in mest, med-

tem ko se intenzifikacija obdelave pojavlja v manjšem obsegu. Za celotno območje Severovzhodne Slovenije je značilno še nadaljnje drobljenje parcel.

Med demografskimi procesi opazamo počasno naraščanje števila prebivalstva, hitrejša je rast na območju mest Maribor, Slovenska Bistrica, Ptuj, Murska Sobota in Lendava ter večjih naselij na Dravskem in Ptujskem polju. V manj razvitih predelih, kot so Haloze, Slovenske gorice, Goričko in obmejni predeli Prekmurja ter na Pohorju in Kozjaku, se število prebivalstva zmanjšuje.

Prometna infrastruktura je slabo razvita, primanjkuje ustreznih prometnih povezav, obstoječe zveze so nezadostne in slabe kakovosti. Slabo je razvito telefonsko omrežje, ki se le počasi širi iz občinskih središč v ostale dele občin. Izjema je okolica Maribora in Dravsko polje, ki ima dokaj gostoto telefonsko omrežje in veliko število priključkov.

V zaposlitveni strukturi Severovzhodne Slovenije opazamo visok delež zaposlenih v primarnih dejavnostih in počasno naraščanje števila zaposlenih v drugih dejavnostih. Nekoliko ugodnejša struktura zaposlenih je v občini Maribor in v Slovenski Bistrici. Storitvena dejavnost je neenakomerno razvita, kar lahko trdimo tudi za zasebno obrt, za katero je značilna neenakomerna prostorska razporeditev in neugodna struktura.

2. DEMOGRAFSKI ORIS

2.1. *Struktura prebivalstva po spolu in starosti*

Strukturo prebivalstva Severovzhodne Slovenije po starosti smo ugotavljali za obdobje med letoma 1971 in 1981 in sicer po treh starostnih skupinah: 0-14, 15-64 in nad 64 let. S primerjanjem podatkov smo ugotovili, da se zmanjšuje število mladega prebivalstva v starostni skupini do 14 let, in sicer v vseh občinah Severovzhodne Slovenije, posebej še v občinah Ormož, Lenart in Ptuj. Nasprotno pa v vseh občinah narašča število ostarelih, torej prebivalcev starih nad 64 let.

Spremembe v starostni strukturi smo prikazali v tabeli št. 1. Podatki kažejo močno ostarevanje prebivalstva, na kar opozarjajo tudi izračunani indeksi staranja (razmerje med mladim in ostarelim prebivalstvom) za leti 1971 in 1981, ki naraščajo v vseh občinah, najbolj pa v občinah Ormož in Lendava. V obeh opazovanih letih je rahlo prevladovalo žensko prebivalstvo. Po posameznih starostnih skupinah je več moških v starostni skupini do 14 let, in to v vsej Severovzhodni Sloveniji, pri srednji in starejši generaciji je več žensk. Med občinami so določene razlike, tako se v Lenartu, Gornji Radgoni, Lendavi in Murski Soboti povečuje število moških v obdobju med letoma 1971 in 1981 v vseh starostnih kategorijah.

2.2. *Naravno gibanje števila prebivalstva*

V preteklosti je Severovzhodna Slovenija zaradi agrarne prenaseljenosti pomenila območje z viški delovne sile in ugodno demografsko strukturo. Delovna sila je opuščala kmetijsko pri-

TABELA ŠT. 1: STRUKTURA PREBIVALSTVA PO SPOLU IN STAROSTI V OBČINAH SEVEROVZHODNE SLOVENIJE V LETIH 1971 IN 1981

OBČINA	Lenart			Maribor			Ormož		
	1971	1981	71/81	1971	1981	71/81	1971	1981	71/81
Skupaj	17159	17042	99,3	171745	185699	108,1	18561	1800	97,0
M	8177	8405		83474	89930		8845	8712	
%	47,7	49,3		48,6		48,3	47,7	68,4	
o-14	4825	4261	88,3	39727	39553		4946	4110	83,1
M	2408	2148		20347	20525		2549	2105	
%	49,9	50,4		51,2	51,9		51,5	51,2	
15-64	10427	10692	103,1	116905	126785	108,5	11320	11418	100,9
M	5028	5418		57223	61806		5415	5675	
%	48,2	50,7		48,9	48,7		47,8	49,7	
65 in več	1874	2057	109,8	14474	18588	128,4	2263	2430	107,4
M	725	1829		5884	6973		864	910	
%	38,7	40,3		38,6	37,5		38,2	37,4	
Neznano	33	32	14,0	639	773	121,0	32	42	131,3
M	16	10		320	426		17	22	
%				50,1	55,1		53,1	52,4	

OBČINA	Ptuj			Sl. Bistrica			Podravje		
	1971	1981	71/81	1971	1981	71/81	1971	1981	71/81
Skupaj	65767	67754	103,0	30406	31720	104,3	303638	320215	105,5
M	31606	33108		14854	15736		146956	155691	
%	48,1	48,9		48,9	49,6		48,4	48,6	
o-14	17969	16015	89,1	8183	7530	92,0	75650	71469	94,5
M	9235	8234		4224	3887		38763	36899	
%	51,4	51,4		51,6	51,6		51,2	51,6	
15-64	41359	44403	107,4	19113	20676	108,2	199124	213974	107,5
M	19896	22088		9418	10522		96980	105509	
%	48,1	49,7		49,3	50,9		48,7	49,3	
65 in več	6321	7132	112,8	3037	3443	113,4	27969	33650	120,3
M	2412	2674		1173	1288		10758	12674	
%	38,4	37,5		38,6	37,4		38,5	37,7	
Neznano	118	204	172,9	73	71	97,3	895	1122	125,4
M	63	112		39	39		455	609	
%	53,4	54,0					50,8	54,3	

OBČINA	1971	G. Radgona		Lendava			Ljutomer		
		1981	71/81	1971	1981	71/81	1971	1981	71/81
Skupaj	20486	20656	100,8	26918	26717	99,3	18155	18770	103,4
M	9843	10127		13101	13064		8768	9241	
%	48,0	49,0		48,7	48,9		48,3	49,2	
0-14	5400	5129	95,0	6006	5784	96,3	4658	4448	95,5
M	2764	2678		3053	2967		2417	2366	
%	51,2	52,2		50,8	51,9		51,9	53,2	
15-64	12992	13175	101,4	17577	17014	96,8	11462	11925	104,0
M	6308	6536		8671	8472		5541	5938	
%	48,6	49,6		49,3	49,8		48,3	49,8	
65 in več	2074	2322	111,9	3164	3770	119,2	2008	2359	117,5
M	764	896		1282	1551		792	917	
%	36,8	38,6		40,5	41,1		39,4	38,9	
Neznano	20	30	150,0	171	149	87,1	32	38	118,8
M	7	17		95	74		18	20	
%	35,0	23,3		55,6	49,7		56,3	52,6	

OBČINA	1971	Murska Sobota		Pomurje			Severovzhodna Slovenija		
		1981	71/81	1971	1981	71/81	1971	1981	71/81
Skupaj	63851	64299	100,7	129410	130442	100,8	433048	450657	104,1
M	31010	31678		62722	64110		209678	219801	
%	48,6	49,3		48,5	49,1		48,4	48,8	
0-14	14577	13966	95,8	30641	29327	95,7	106291	100796	94,8
M	7416	7201		15650	15212		54413	52111	
%	50,9	51,6		51,1	51,9		51,2	51,7	
15-64	41368	41342	99,9	83399	83456	100,1	282523	297430	105,3
M	20246	20635		40766	41581		137746	147090	
%	48,9	49,9		48,9	49,8		48,8	49,5	
65 in več	7823	8828	112,8	116069	17279	114,7	43038	50929	118,3
M	3302	3370		6140	7134		16898	19808	
%	42,2	42,7		40,7	41,3		39,3	38,9	
Neznano	83	163	196,4	306	380	124,2	1201	1502	125,1
M	46	72		166	183		621	792	
%	55,4	44,2		54,2	48,2		51,7	52,7	

Vir: Popis prebivalcev, gospodinjstev in stanovanj v SRS 31.3.1981. Prvi podatki, Ljubljana, junij 1981

delovanje in se vse bolj zaposlovala v drugih dejavnostih. To je povzročilo odseljevanje, ki je zlasti močno zajelo predele s slabšimi naravnimi razmerami, kot so Slovenske gorice, Haloze in Goričko. Na zemlji je ostajalo ostarelo prebivalstvo in v omenjenih območjih je prebivalstvo vse bolj ostarevalo in odmiralo, nasprotno pa so predeli oziroma kraji, kamor se je zaradi boljših pogojev za delo in življenje selilo mlado prebivalstvo. Prišlo je do močne koncentracije prebivalstva. Omenjena gibanja so v demografski strukturi Severovzhodne Slovenije pustila vidne posledice in danes močno vplivajo na naravno rast prebivalstva.

Prebivalstvo Severovzhodne Slovenije počasneje narašča v primerjavi z ostalo Slovenijo in lahko rast prebivalstva ocenimo za umirjeno. Indeks rasti števila prebivalstva med letoma 1961 in 1981 v Severovzhodni Sloveniji znaša 109, v istem obdobju v Sloveniji 118. Hitreje je naraščalo prebivalstvo v podravski regiji (indeks 112), počasneje v pomurski (indeks 101). Med občinami je najhitrejša rast prebivalstva v mariborski občini (indeks 120), v večini ostalih občin znaša indeks od 102 do 106. Počasna rast števila prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji je posledica upadanja prebivalstva v občinah Lendava, Lenart in Ormož.

Ob primerjanju gibanja števila prebivalstva med katastrskimi občinami Severovzhodne Slovenije narašča prebivalstvo najhitreje na območju Maribora in njegove okolice. Večje strnjeno območje z indeksom rasti nad 120 predstavljata Murska Sobota z okolico in Lendava. Več katastrskih občin s hitrejšo rastjo števila prebivalstva se širi od Maribora proti jugovzhodu preko Dravskega in Ptujkega polja do Ormoža, drugo območje sega od Gornje Radgone proti vzhodu do Murske Sobotne ter v okolici Ljutomera in Lendave. Število prebivalstva stagnira v katastrskih občinah v južnem delu občine Slovenska Bistrica na območju Haloz, v posameznih katastrskih občinah na Ptujkem polju, v Slovenskih goricah, v občini Ljutomer na desnem bregu Mure in v zahodnem in severozahodnem delu Prekmurja.

Zmanjševanje števila prebivalstva, ki je posledica tako naravnega gibanja kot migracijskih tokov, je značilno za hribovite predele Pohorja, Kozjaka in zahodnih Haloz ter za Slovenske gorice, Goričko in obmejni predel proti Madžarski.

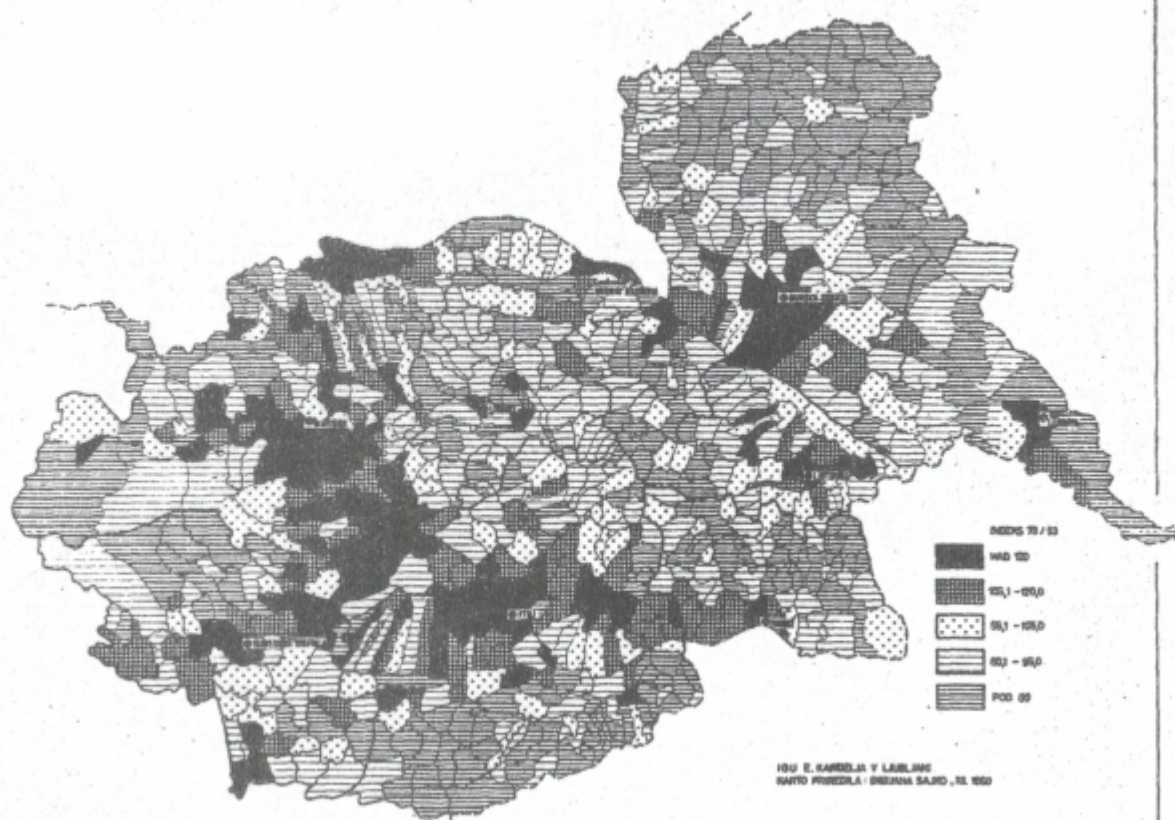
2.3. Mehansko gibanje števila prebivalstva

Analiza priseljevanja in odseljevanja prebivalstva Severovzhodne Slovenije je obsegala ugotavljanje strukture priseljenih ter deleža migracij v okviru populacijskih gibanj.

Migracijska gibanja se kažejo v koeficientu selitvenega prirastka, ki kaže na močnejše doseljevanje v občino Maribor in v Občino Slovenska Bistrica, v ostalih občinah Severovzhodne Slovenije pa je odseljevanje močnejše in je zato koeficient selitvenega prirasta negativen.

Leta 1981 je delež priseljenih prebivalcev znašal od 1,9% v občini Lenart do 0,6% v občini Murska Sobota. Večina priseljenih

SEVEROVZHODNA SLOVENIJA - GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA MED LETOMA 1953-1979

v Severovzhodno Slovenijo je iz občin SR Slovenije, le v občini Lendava je znaten delež doseljenih iz drugih republik, predvsem iz sosednje Hrvatske. Delež doseljenih iz tujine je nizek in se giblje med 0,3 in 4,9%. Doseljenci so predvsem zdomci, ki se vračajo z začasnega dela v tujini. Proces odseljevanja se po jakosti ne razlikuje od doseljevanja, prav tako ni bistvenih razlik v strukturi odseljenih glede na kraj, kamor se je prebivalstvo odseljevalo.

2.4. Tipi demografskih območij

Severovzhodno Slovenijo smo glede na gibanje števila prebivalstva v obdobju med leti 1953 in 1979 razčlenili v 6 demografskih tipov, in sicer (glej karto):

- močna koncentracija,
- zmerna koncentracija,
- stagnacija z značilnostmi koncentracije,
- stagnacija z značilnostmi depopulacije,
- zmerna depopulacija in
- močna depopulacija.

Tabela št. 2: STRUKTURA OBČIN SEVEROVZHODNE SLOVENIJE GLEDE NA VRSTO PUPULACIJSKIH GIBANJ V OBDOBJU 1953-1979

Občina	MMD	ZMD	SZD	SZK	ZK	MK	neposeljeno
PODRAVJE	4,2	37,8	19,0	19,7	22,1	3,2	-
Lenart	1,2	4,5	19,0	27,1	6,0	1,2	-
Maribor	1,4	38,0	13,5	13,0	29,2	4,9	-
Ormož	-	41,5	40,2	7,6	7,3	3,5	-
Ptuj	6,7	33,9	20,7	10,6	25,1	3,0	-
Sl.Bistrica	9,2	37,5	15,0	16,9	20,1	1,2	-
POMURJE	3,5	38,6	23,6	12,2	18,5	3,6	-
G.Radgona	2,1	47,6	26,3	11,4	8,8	3,9	-
Lendava	11,8	16,4	22,9	9,2	39,6	-	-
Ljutomer	-	19,1	24,5	24,1	32,4	-	-
M. Sobota	1,7	49,0	22,9	10,6	10,0	5,7	-
SV Slovenija	3,9	38,1	20,8	13,2	20,7	3,3	-
SRS	5,4	36,4	17,5	14,4	20,0	4,6	1,8

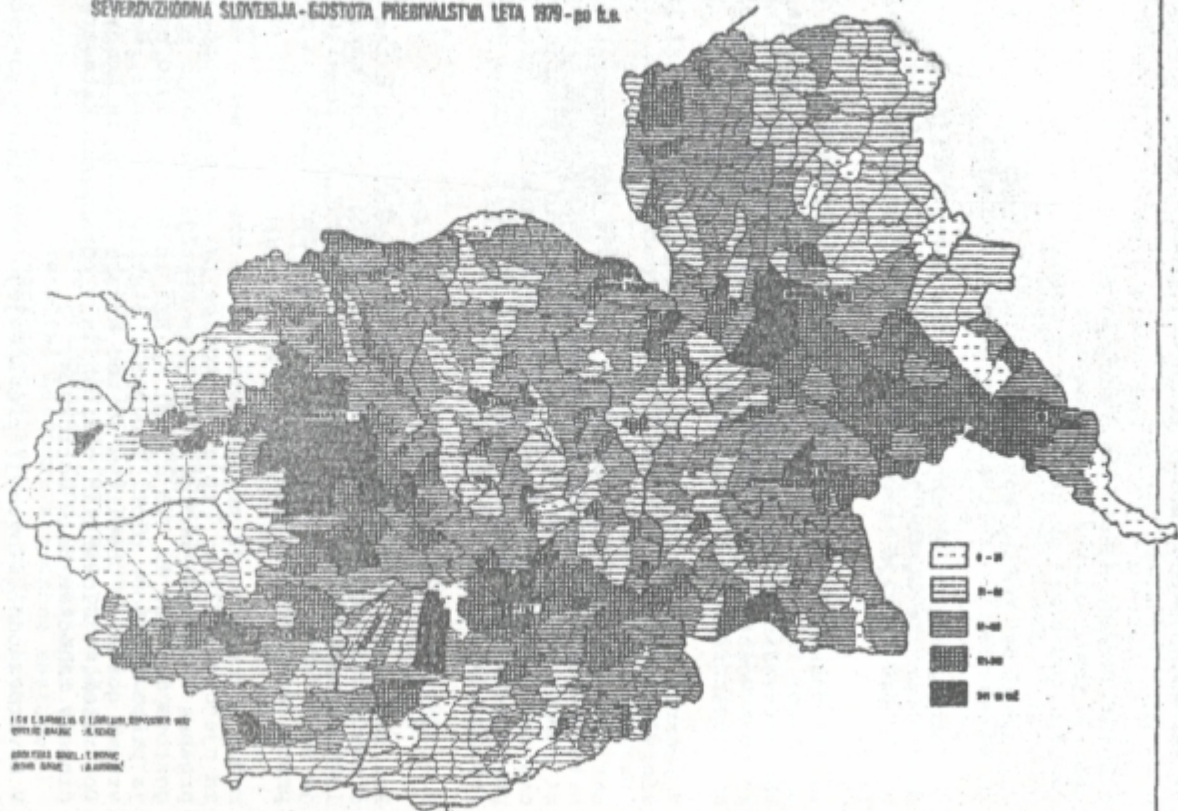
Vir: Problematika zemljiške strukture v luči dolgoročnega razvoja Slovenije, IGU, 1981.

- MMD - zelo močna depopulacija indeks gibanja 50
 ZMD - zmerno močna depopulacija 51-80
 SZD - stagnacija z znač. depopulacije 81-100
 SZK - stagnacija z znač. koncentracije 101-120
 ZK - zmerna koncentracija 121-200
 NK - močna koncentracija 200 in več

Močna koncentracija prebivalstva je značilna za katastrske občine, kjer indeks gibanja števila prebivalstva v obdobju od leta 1953 do leta 1979 seže nad 200, zmerna koncentracija tam, kjer indeks dosega vrednost od 120 do 200, stagnacija je značilen pojav katastrskih občin z rastjo števila prebivalstva od 81-120, indeks od 81 do 100 pomeni stagnacijo z značilnostmi depopulacije, indeks od 100 do 120 pa stagnacijo z značilnostmi koncentracije.

OPRAVILNOST NEKVALIFIKIRANIH IN KVALIFIKIRANIH DELAVCEV

SEVEROVZHODNA SLOVENIJA - GOSTOTA PREDNALSTVA LETA 1979 - po ž.k.

1:50 000
1:50 000
1:50 000

1:50 000
1:50 000

tracije. Zmerno depopulacijo opredeljuje indeks gibanja od 51 do 80, močno depopulacijo pa indeks gibanja števila prebivalstva pod 50 (tabela št. 2).

V občini Murska Sobota prevladujejo površine z zmerno koncentracijo prebivalstva in zajemajo 39,6 % občine, na nekoliko manjših površinah je stagnacija z značilnostmi depopulacije.

V ljutomerski občini zavzemajo največje površine območja z zmerno koncentracijo prebivalstva. Sledita oba tipa stagnacije.

Za Gornjo Radgono je značilna zmerna depopulacija, za precejšnje dele občine je ugotovljena stagnacija z značilnostmi depopulacije, kar predstavlja negativne trende v demografskih gibanjih občine.

Zaradi obsežnih gozdnih predelov Pohorja in Kozjaka, ki so redko poseljeni in predstavljajo območje stalnega odseljevanja, so največje površine z zmerno depopulacijo v občini Maribor, medtem, ko se koncentracija prebivalstva pojavlja na 34,1% površine, močna koncentracija pa le na slabih 5%.

V Lenartu 45% površin obsega zmerna depopulacija, s 27,1% površin sledi stagnacija z značilnostmi koncentracije.

Kar 80% površin občine Ormož je v obdobju med letoma 1953 in 1979 bilo pod vplivom zmerne depopulacije in stagnacije z značilnostmi depopulacije. V Ptuju se pojavljajo tako stagnacija kot koncentracija in zmerna depopulacija. V Slovenski Bistrici 37,5% površin zavzema zmerna depopulacija in 20,1% površin zmerna koncentracija.

2.5. *Gostota prebivalstva*

Pri računanju aritmetične gostote prebivalstva po katastrskih občinah so bili uporabljeni podatki registra prebivalstva za leto 1979. V Severovzhodni Sloveniji je prebivalstvo poseljeno gosteje kot v ostali Sloveniji, med posameznimi območji pa obstajajo precejšnje razlike (karta).

Močna koncentracija prebivalstva je na območju mesta Maribora in njegove okolice, Ptuja in okolice ter Murske Sobote. Gostota presega 240 ljudi na km². Omenjena območja obkrožajo predeli z gostoto med 120 in 240 ljudmi na km² in se raztezajo od Šentilja preko Maribora proti Slovenski Bistrici in Ptuju. Večje površine gostejše poselitve so med Mursko Soboto in Lendavo na Dolinskem, v Slovenskih goricah in v posameznih katastrskih občinah v zahodnem delu Goričkega.

V Severovzhodni Sloveniji prevladujejo površine z gostoto 61 do 120 ljudi na km². Redkeje so poseljeni gozdni predeli Pohorja, Kozjaka in zahodnih Haloz, prav tako tudi območja, kjer sta odseljevanje in slaba naravna rast v preteklosti povzročila depopulacijo: na vzhodnem delu Goričkega ob meji proti Madžarski in v nekaterih katastrskih občinah v Slovenskih goricah in Halozah. Gostota tu pogosto ne doseže niti 30 ljudi na km².

Vendar je gostota prebivalstva le posledica manj ugodnih narav-

nih razmer, predvsem reliefa. Očitno je namreč, da ravninska območja omogočajo večjo gostoto poselitve, bodisi za preživljanje v primarnem sektorju bodisi kot privlačne točke za naselitev v bližini delovnih mest, kajti lokacijski dejavniki so praviloma ugodni.

Severovzhodna Slovenija je nadpovprečno ravninski del SR Slovenije, zato je višja tudi aritmetična gostota. Le-ta je leta 1979 znašala v Podravju 147 prebivalcev na km², v Pomurju 98,7, v Sloveniji pa 91,9 ljudi na km². V prihodnje ne pričakujemo večjih sprememb v gostoti poselitve, saj število prebivalstva le počasi narašča. V Pomurju, kjer je v obdobju med letoma 1953 in 1961 število prebivalstva nazadovalo, po letu 1961 postopoma narašča.

2.6. Projekcije prebivalstva Severovzhodne Slovenije

Za razvoj nekega območja so izredno pomembna gibanja števila prebivalstva v prihodnosti. Izdelali smo dve projekciji razvoja prebivalstva v občinah in sicer analitično projekcijo in projekcijo naravne rasti.

Podlaga za izračun prve so bile spremembe v številu prebivalstva v desetletju 1971-1981, za računanje druge so bili uporabljene podatki o številu in strukturi starosti in spola prebivalstva v letu 1981. Analitična projekcija nam prikazuje stanje prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji za leti 1985 in 2000, projekcija naravne rasti pa stanje leta 2001, obe pa v razmere, ki bi nastale v sestavi prebivalstva, v kolikor sedanjih trendov z družbenimi posegi ne bi usmerjali (tabeli št.3 in št.4).

Projekcija naravne rasti kaže nekoliko ugodnejšo rast števila prebivalstva, saj ne upošteva migracij prebivalstva. Te so v preteklosti zelo vplivale na demografske spremembe, tako na koncentracijo prebivalstva v večjih središčih, predvsem občinskih, ter v ravninskih predelih, kot tudi pri praznjenju gričevnatega sveta, še posebno Slovenskih goric, Haloz in Goričkega. V preteklosti je bilo odseljevanje dokaj močno tudi v druge občine v republiki in v tujino, nekoliko manjše pa v druge republike Jugoslavije.

Selitve v Severovzhodni Sloveniji lahko pričakujemo tudi v prihodnje, sicer manj, toda še vedno dovolj močne, da bodo negativno vplivale na rast prebivalstva, ki verjetno ne bo dosegla takšne stopnje, kot jo predvideva projekcija naravne rasti. Med občinami Severovzhodne Slovenije lahko pričakujemo precejšnje razlike v rasti prebivalstva v prihodnje. Manj ugodna rast zaradi nizke rodnosti, ki je rezultat neugodne starostne sestave prebivalstva, bo še naprej značilna predvsem za občine Lenart, Murska Sobota in Ormož.

3. DRUŽBENO-GOSPODARSKA SESTAVA

Za analizo družbeno-ekonomske sestave prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji smo v vseh krajevnih skupnostih izvedli v letih 1978 in 1979 anketo, dobljene podatke pa dopolnili s podatki družbenopolitičnih skupnosti, delovnih organizacij in društev na območ-

TABELA ŠT. 3: PROJEKCIJA PREBIVALSTVA OBČIN SEVEROVZHODNE SLOVENIJE GLEDE NA NARAVNO RAST DO LETA 2001

	Skupaj	Moški	ženske	Skupno	0 - 14	
					Moški	ženske
PODRAVJE	355.402	177.866	177.536	77.914	40.254	37.660
Lenart	19.030	9.666	9.364	4.516	2.334	2.182
Maribor	204.719	102.036	102.683	43.667	22.560	21.107
Ormož	19.336	9.759	9.577	4.408	2.277	2.131
Ptuj	74.124	37.409	36.715	15.661	8.091	7.570
Sl. Bistrica	38.193	18.996	19.197	9.662	4.992	4.670
POMURJE	139.006	70.288	68.718	30.629	15.827	14.802
G. Radgona	23.210	11.772	11.438	5.363	2.772	2.591
Lendava	27.897	14.055	13.842	6.085	3.144	2.941
Ljutomer	20.400	10.381	10.019	4.580	2.367	2.213
M. Sobota	67.499	34.080	33.419	14.601	7.544	7.057
SV. Slovenija	494.408	248.154	246.254	108.543	56.081	52.462

	Skupaj	15 - 64		Skupaj	65 in več	
		Moški	ženske		Moški	ženske
PODRAVJE	235.142	119.848	115.294	42.346	17.764	24.582
Lenart	12.365	6.455	5.910	2.149	877	1.272
Maribor	135.994	68.895	67.099	25.058	10.581	14.477
Ormož	12.566	6.535	6.031	2.362	947	1.415
Ptuj	49.712	25.715	23.997	8.751	3.603	5.148
Sl. Bistrica	24.505	12.248	12.257	4.026	1.576	2.270
POMURJE	91.568	47.613	43.955	18.809	6.848	9.961
G. Radgona	15.318	7.994	7.324	2.529	1.006	1.523
Lendava	18.301	9.504	8.797	3.511	1.407	2.104
Ljutomer	13.466	7.043	6.423	2.354	971	1.383
M. Sobota	44.483	23.072	21.411	8.415	3.464	4.951
SV Slovenija	326.710	167.461	159.249	59.155	24.612	34.543

TABELA ŠT. 4: ARITMETIČNA PROJEKCIJA PREBIVALSTVA OBČIN SEVE-
ROVZHODNE SLOVENIJE

	1985	2000
PODRAVJE	335785	347267
Lenart	16374	16093
Maribor	199029	208774
Ormož	17966	17754
Ptuj	69750	71173
Sl. Bistrica	32666	33473
POMURJE	132849	135433
G. Radgona	20017	21206
Lendava	27302	27439
Ljutomer	19274	19673
M. Sobota	66256	67115
:SV Slovenija	468634	482700

ju Severovzhodne Slovenije.

Gospodarska sestava prebivalstva pomeni v ožjem smislu sestavo prebivalstva po dejavnostih in poklicu, v širšem smislu pa položaj v poklicu, sektor lastništva, razmerje med delavskimi, kmečkimi in mešanimi gospodinjstvi, gospodinjstva po viru dohodka, velikosti posesti in podobno, kar predstavlja družbeno-ekonomsko sestavo prebivalstva.

Eden pomembnih kazalcev stopnje aktivnosti prebivalstva je splošna stopnja aktivnosti, to je razmerje med aktivnim in celotnim prebivalstvom. Stopnja aktivnosti znaša v Severovzhodni Sloveniji 36,9% in močno zaostaja za slovenskim povprečjem. Posebno nizka je stopnja aktivnosti v Pomurju in še zlasti v občini Murska Sobota.

Izkoriščenost delovnega kontingenta, to je prebivalstva v starostni dobi od 15 do 65 let, kaže ugodnejše stanje, saj je izkoriščenost delovnega kontingenta v Severovzhodni Sloveniji 82,1% in torej precej nad slovenskim povprečjem. Najvišja stopnja izkoriščenosti je v Pomurju: Murska Sobota 97,3%, Lendava 93,6%. Vzrok nizke stopnje aktivnosti in hkrati visoke stopnje izkoriščenosti delovnega kontingenta je v neugodni starostni strukturi prebivalstva, pa tudi v nadpovprečni stopnji agrarnosti (tabela št. 5).

3.1. *Struktura zaposlenih po sektorjih dejavnosti*

V Severovzhodni Sloveniji je bilo leta 1981 20,4% vseh zaposlenih v republiki. Zaradi ugodnih naravnih razmer za kmetijsko proizvodnjo ima ta dejavnost izredno pomembno vlogo in zaposluje znaten del prebivalstva. Na območju obeh regij je v primarnem sektorju proizvodnje zaposlenih 29,8% vseh delavcev v Sloveniji. Delež zaposlenih v primarnem sektorju na območju Severovzhodne Slovenije znaša 3,9% od vseh zaposlenih, posebno visok odstotek imata občini Ljutomer in Ormož.

Podravska regija je bila v preteklosti, predvsem zaradi Maribora, pomemben nosilec industrijske proizvodnje, danes se njen delež v okviru SR Slovenije zmanjšuje. Zaposlenost v sekundarnem sektorju je leta 1981 dosegla 54,7%, kar je malo nad slovenskim povprečjem. V podravski regiji nasprotno narašča delež zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju. V Pomurju je znašal delež zaposlenih v sekundarnem sektorju dejavnosti leta 1981 60,7%, posebno veliko zaposlenih je imela občina Lendava, terciarni in kvartarni sektor pa se počasneje razvijata in zaposlujeta manjše število prebivalstva.

Stopnjo razvitosti terciarnega sektorja smo ugotavljali tudi z razvitostjo zasebne obrti. Zasebni sektor je številčno močnejši na območju Dravskega in Ptujkega polja, v mariborski občini in občini Ptuj. V Pomurju je precej obrtnikov skoncentriranih v pasu od Murske Sobote na severozahodu do Lendave na jugovzhodu. Več obrtnikov je tudi v posameznih naseljih v občinah Slovenska Bistrica, Ormož in Gornja Radgona, vendar moramo poudariti, da sestava zasebne obrti ne ustreza potrebam, saj prevladujejo predvsem avtoprevozniki, gostilničarji in zidarji, medtem, ko je os-

TABELA ŠT. 5: STOPNJA AKTIVNOSTI PREBIVALSTVA SEVEROVZHODNE SLOVENIJE LETA 1981

OBČINA	Št. preb.	Zaposleni		Aktivni	Delovni kontingent	stopnja
		Štev.	delež			
PODRAVJE	304416	120147	39,5	150866	129813	78,2
Lenart	16392	4401	26,8	8301	9856	84,2
Maribor Pespica	17418	6419	36,8	8589	11112	77,3
Maribor Pohorje	29309	12930	44,1	14763	18964	77,8
Maribor Rotovž	32749	14559	44,4	15802	21498	73,5
Maribor Ruše	14284	5813	40,7	6538	9070	72,1
Maribor Tabor	49097	23538	47,9	24830	32683	75,0
Maribor Tezno	33636	15308	45,5	17260	20040	86,1
Ormož	17177	4730	27,5	8692	10418	83,4
Ptuj	63749	21370	33,5	31987	39897	80,2
Sl. Bistrica	30605	11106	36,3	14104	19275	73,2
POMURJE	122239	37522	30,6	68148	74086	92,0
G. Radgona	19826	6881	34,7	9782	12127	80,6
Lendava	24402	7441	30,5	13663	14593	93,6
Ljutomer	17761	5558	31,3	9099	10777	84,4
M. Sobota	60250	17642	29,3	35604	36589	97,3
SV Slovenija	426655	157696	36,9	219014	266899	82,1
SR Slovenija	1838381	753167	40,9	912726	1166026	78,3

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31.3.1981, Končni rezultati po občinah, št. 282/Ljubljana, avgust 1982

talih obrtnikov manj. V Halozah in Slovenskih goricah in deloma na Goričkem je zasebna obrt slabo razvita.

3.2. Sestava zaposlenih po dejavnostih

Med gospodarskimi panogami je po številu zaposlenih v Severovzhodni Sloveniji najmočnejša industrija, v njej je 44,9% vseh zaposlenih, sledi gradbeništvo (11,2% zaposlenih). Zaposlenost v obeh dejavnostih precej presega slovensko povprečje. Trgovina je po zaposlovanju tretja najpomembnejša dejavnost, vendar zaostaja za stanjem v Sloveniji. Dejavnosti, kot so zdravstvo, socialno varstvo, izobraževanje, kultura, promet in zveze, zaposlujejo manj ljudi, najmanj jih je v vodnem gospodarstvu in gozdarstvu.

Industrija zaposluje največji delež zaposlenih v občinah Lendava, Gornja Radgona in Ljutomer, v Mariboru zaradi dobro razvitih ostalih dejavnosti nekoliko manj. Kmetijstvo ima v Severovzhodni Sloveniji velik pomen in zaposluje 3% ljudi. Po deležu zaposlenih v kmetijstvu je na prvem mestu občina Ormož, sledi Ljutomer, nekoliko manjši je delež v Lenartu, Gornji Radgoni in Ptuj. Gozdarstvo je pomembnejša dejavnost v občinah Maribor in Slovenska Bistrica, gradbeništvo v občinah Maribor, Murska Sobota in Lendava, kjer je delež zaposlenih višji od slovenskega povprečja. Promet in zveze so manj razvita dejavnost, zaposlujejo manj ljudi - delež zaposlenih je leta 1981 znašal 9,5%. Obrt in storitve so v Severovzhodni Sloveniji po zaposlovanju pomembna dejavnost, turizem in gostinstvo zelo zaostajata. Dejavnosti kvartarnega sektorja zaposlujejo manj ljudi, le delež zaposlenih v zdravstvu in socialnem varstvu je višji kot v ostali Sloveniji.

Kmetijstvo je še vedno izjemnega pomena, saj je industrializacija v Severovzhodni Sloveniji v preteklosti razmeroma počasi napredovala. Maribor z okolico je že v preteklosti imel močno razvito industrijo, nekatere občine v Severovzhodni Sloveniji pa so šele v času pospešenega razvoja manj razvitih območij dobile pomembnejše industrijske objekte. V letu 1981 je Severovzhodna Slovenija imela kar 17% kmečkega prebivalstva, v občinah Murska Sobota, Ormož in Lenart je delež presegal 30%.

Za kmečko prebivalstvo je značilna visoka stopnja aktivnosti (72,3%), ki je v Severovzhodni Sloveniji višja od stopnje v ostali Sloveniji (67,6%). V kmetijstvu je zaposlena predvsem ženska delovna sila (55%), v občinah Lenart in Ptuj delež zaposlenih žensk presega 63%, le v občini Maribor Ruše je zaposlenih več moških. Visok odstotek v kmetijstvu zaposlenih žensk je predvsem posledica velikega pomena mešanih kmetij, kjer ženske predstavljajo glavno delovno silo.

4. ORGANIZIRANOST AGROŽIVILSKEGA KOMPLEKSA

4.1. Agroživilstvo kot razvojni dejavnik kmetijstva

4.1.1. Pomen agroživilstva za razvoj ruralne pokrajine

Vse večje potrebe po hrani zahtevajo hitrejši in bolj organi-

ziran razvoj kmetijsko-živilske dejavnosti. To je posebej pomembno za manj razvita ruralna območja Slovenije, hribovski in obmejni svet, kjer prinašata posodabljanje kmetijske proizvodnje in industrijska predelava kmetijskih pridelkov tudi izboljšanje družbene in gospodarske sestave regije ter življenjske ravni. Slednje izstopa kot razvojni dejavnik toliko bolj, ker je za pomembna kmetijska območja Slovenije, med katere sodi zlasti Severovzhodna Slovenija, značilna slabša razvitost nekmetijskih dejavnosti. Po večini so to tudi območja, kjer je velik del kmetijske proizvodnje na razdrobljeni zasebni posesti; to pa onemogoča večjo produktivnost in boljše organiziranost kmetijstva z vidika sodobnih zahtev.

Med temeljne cilje agroživilstva sodijo hitrejša rast proizvodnje hrane, povečanje produktivnosti, smotno izkoriščanje in varstvo kmetijskih zemljišč ter nadaljnja krepitev družbeno organizirane kmetijske proizvodnje s tesnim povezovanjem primarne proizvodnje, živilstva in trgovine. V živinoreji kot najpomembnejši kmetijski proizvodni usmeritvi Slovenije bo treba čim bolj uporabljati doma pridelano krmo, v Severovzhodni Sloveniji, ki ima najugodnejše možnosti za poljedelstvo, pa težiti tudi k večji pridelavi pšenice, koruze, sladkorne pese in kakovostne beljakovinske krme in tako zmanjšati njihovo pomanjkanje. Takšna intenzivna proizvodnja zahteva melioracijo zemljišč, spremembo setvene sestave, izboljšanje agrotehnike in dograditev ustrezne infrastrukture. Poleg tega bo treba še naprej razvijati družbeno usmerjeno in organizirano kmetijsko proizvodnjo na zemljiščih v lastnini, in to na podlagi združevanja dela, sredstev in zemlje. V tem procesu se bodo oblikovale nove melioracijske, poljedelske in druge skupnosti s skupnimi objekti, npr. hlevi, nasadi itn., ter zmanjševala neobdelana ali slabo obdelana kmetijska zemljišča. Skrbeti bo treba za nadaljnjo modernizacijo kmetij, razvijati višje oblike kooperacije in skladno s spreminjanjem družbeno-gospodarske sestave kmečkega prebivalstva povečevati družbeni sektor kmetijstva. To je še posebej pomembno v območjih z ostarelim kmečkim prebivalstvom, ki za perspektivno kmetovanje nima ustreznega nasledstva.

Pomembna naloga je tudi nadaljnje organizacijsko in dohodkovno povezovanje kmetijstva in živilstva v agroživilske celote, kar pomeni novo, višjo stopnjo povezovanja kmetijstva z drugimi dejavnostmi v regiji in zunaj nje, (npr. predelava, skladiščenje, promet, trgovina, gostinstvo, raziskovalna dejavnost itn.).

Primarna raba prostora je pomembna tudi za ohranitev tiste stopnje poseljenosti, ki še omogoča vzdrževanje ekološkega ravnotežja v pokrajini, kar velja zlasti za hribovska območja z izredno močno depopulacijo. Hkrati primarna dejavnost zmanjšuje pritisk na zaposlovanje v drugih dejavnostih in krepi obrambno vlogo pokrajine.

V sestavi družbenega proizvoda Slovenije se delež agroživilstva sicer zmanjšuje, ne pa njegov pomen, saj živi od kmetijstva še vedno znaten del prebivalstva, nekatera območja pa so še vedno pretežno ali močno kmetijska in je kmetijstvo njihova glavna gospodarska panoga. To velja še posebno za Severovzhodno Slovenijo. Poleg tega, da spodbuja razvoj določenega območja, je ag-

roživilstvo še strateškega pomena kot proizvajalec hrane, zato dobiva kmetijstvo prednostno mesto v gospodarstvu, podobno kot ga imata energetika in promet.

4.1.2. Organiziranost agroživilstva v Severovzhodni Sloveniji

Naravne razmere za kmetijstvo so v Severovzhodni Sloveniji nadpovprečno ugodne. Razdrobljenost zemlje, posestna sestava, zamočvirjenost ali vlažnost zemljišč, neugodna demografska gibanja in nekateri drugi dejavniki pa smotrno izrabo kmetijskega prostora še precej ovirajo. Posodabljanje kmetijstva in razvoj agroživilstva sta zato nujno povezana s številnimi ukrepi. Med njimi so zlasti melioracije, komasacije, povečanje zemljišč družbenega sektorja in združevanje kmetov v razne skupnosti; vsi ti ukrepi imajo za cilj boljšo izkoriščenost naravnih prednosti, povečanje obsega in kakovosti proizvodnje ter vključevanje individualne v družbeno organizirano tržno proizvodnjo.

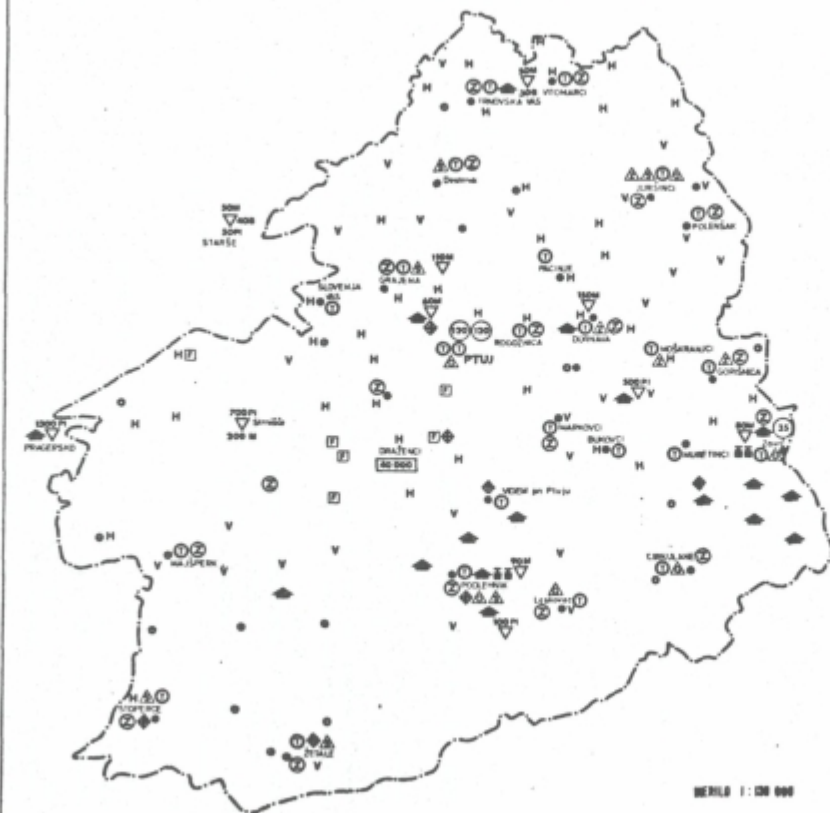
Za razvoj kmetijstva je odločilnega pomena tudi njegova organiziranost. Povezovanje je doseglo najvišjo stopnjo v t.i. agroživilskem kompleksu, ki je presegel občinske in regionalne meje. S to obliko spreminjamo močno razdrobljeno, neorganizirano in neracionalno pridelovanje hrane, dosegamo večjo produktivnost, boljšo kakovost hrane, hkrati pa uveljavljamo širšo družbeno usmerjenost kmetijske proizvodnje in tesnejšo dohodkovno povezanost integriranih organizacij združenega dela.

Sodobnejša organiziranost kmetijstva je toliko pomembnejša, ker so proizvodne zmogljivosti kmetijstva pretežno v lastnini, kmetijstvo pa je ponekod ostalo polikulturno in samooskrbno, npr. na severovzhodnem Goričkem, v osrednjih Slovenskih goricah, ponekod v Halozah itn.

Kmetijska proizvodnja in živilska industrija predstavljata v večini pomurskih in podravskega občin prednostno razvojno usmeritev, Severovzhodna Slovenija pa je tudi najpomembnejši preskrbovalec hrane v naši republici, saj pridedi Pomurje samo okoli polovico prašičev in četrtno goved ter pridelata tretjino pšenice, koruze in sladkorne pese v Sloveniji. Kmetijstvo Pomurja je organizirano v SOZD ABC POMURKA, ki združuje vse kmetijske in živilske predelovalne organizacije v Pomurju, razen dela DO "Ljutomerčan" (SOZD Slovin) in Vinogradniškega gospodarstva Kapela. Po svoji vlogi Pomurka presega regionalni okvir in dobiva vse širšo vlogo; sestavlja jo 34 delovnih organizacij z 80 TOZD in TZO iz 18 slovenskih občin. Pomurski kmetje so organizirani v štirih zadrugah, ki so prav tako vključene v Pomurko.

Pomurka zaposluje v vseh svojih dejavnostih blizu 10.000 delavcev, z njo pa sodeluje prek kmetijskih zadrug in temeljnih organizacij kooperantov okoli 18.000 kmetov. Zasebni sektor je pomemben dobavitelj živine, mleka in brojlerjev. Organizacije kmetijske proizvodnje in predelave so zbrane v Severovzhodni Sloveniji, organizacije gostinstva in trgovine pa pretežno zunaj nje. V trgovini je zaposlenih okoli polovica delavcev. Osredotočenost delovne sile pa je v Pomurju zaradi dislociranosti trgovinskih organizacij majhna, saj je tu le 37,8% vseh zaposlenih.

TEMA: SOCIALNOGEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZSELEJANJA HALBZ IN SLOVENSkih GORIC

RAZPOREDITEV KMETIJSKE INFRASTRUKTURE
V OBČINI PTUJ LETA 1981

LEGENDA

- 100 ▽ KLEY ZA GOVEDO (ŠTEVIL0 ST0J1C)
 H - KRAYE MLEKARICE
 H - PITARCI
 • - MLADA ŽIVINA

100000 KLEY ZA SVINJE (ŠTEVIL0 ŽIVINE)

- ▣ PASTORSKE FARME
 ■ STOKALNICA ZA GROZDJE
 12 VINSKA KLET (KAPACITETA V FAGOVH)
 ◊ UPRAVA OSUŠA KMETIJSKEGA Z DRUŠTVA
 1 TROVINA Z REPOV MATERIALOM
 2 S0MŽ ZADRUŠNE ENOTE KMETIJSKE ZADRUGE PTUJ
 ◆ SELAD0IŠA
 ▲ OKOPNO MESTO - ZA GROZDJE
 ▲ - ZA SADIJE
 ▲ - ZA ZELERJANO
 • OKOPNO MESTO ZA ŽIVINO
 H ZEMALNICA MLEKA - SMLAD0RNI BAZEN
 V - VROČ
 • - BREZ MLAGODNI NAPRAV

100 E. KARDELJA V Ljubljani, JANUAR 1982
 DRŠILSKA NALOGE : DRAGO KLADNIK

MERILO 1 : 100 000

ABC Pomurka spada med najpomembnejše slovenske proizvajalce kmetijskih pridelkov in prehrabnenih izdelkov. Razpolaga z nad 10.000 ha kmetijskih površin in daje več kot tretjino kmetijske proizvodnje v Sloveniji. Poleg Pomurke sta pomembni organizaciji še Slovin in Emona s sedežem v Ljubljani.

V Podravju so na območju ptujske občine nosilci kmetijske proizvodnje kmetijski kombinat v Ptujju, mesni kombinat Perutnina in dve kmetijski zadrugi. V kmetijskem kombinatu je zaposlenih okoli 1600 oseb, razpolagajo pa s 3127 ha poljedelskih površin. V Perutnini je zaposlenih 1350 oseb. V ormoški občini je v kombinatu Jeruzalem zaposlenih 659 oseb, obdelovalnih površin pa je 2491 ha.

Na območju občin Lenart, Slovenska Bistrica in nekdanje občine Maribor je najpomembnejši agroživilski dejavnik SOZD Tima, ki jo prav tako uvrščamo med največje v Sloveniji, saj zaposluje 10.487 oseb in gospodari s 34.222 ha kmetijskih površin. Kmetijska zadruga Slovenska Bistrica se je priključila SOZD-u Hmezad Žalec.

4.2. *Sistemi odkupa in odkupno omrežje v ptujski občini*

Pomembni prvini produkcijske verige v kmetijstvu predstavljata syster odkupa in omrežja odkupnih postaj. Slednje sestavlja skupaj z združnimi trgovinami in servisi za kmetijsko mehanizacijo kmetijsko infrastrukturo, ki predstavlja ob primerni organiziranosti podlago za razvoj tržnih oblik kmetijske proizvodnje. Snovanje in vzdrževanje kmetijske infrastrukture je ena izmed nalog združnih organizacij, ki naj bi z izgradnjo potrebnih objektov in izvajanjem odkupa kmetijskih pridelkov zagotavljale nemoteno proizvodno sodelovanje z zasebnimi kmeti.

Prostorska razmestitev objektov kmetijske infrastrukture in njen razvoj nam pokažeta tudi osnovne značilnosti razvoja kmetijstva v ptujski občini. Razvoj tega omrežja smo spremljali na podlagi primerjave podatkov, ki jih je zbral V. Bračič, z novjšim stanjem leta 1982. Ugotovili smo, da se število gospodarskih objektov združnih organizacij ni povečalo, povečevale pa so se zmogljivosti posameznih obratov. Značilna je tudi koncentracija objektov kmetijske infrastrukture v krajih, sedežih združnih enot, v katerih so navadno tudi manjše predevalne zmogljivosti, servisne delavnice za popravilo kmetijske mehanizacije in sedeži kmetijsko pospeševalne službe, (glej karto).

Za neposredno sodelovanje z zasebnimi kmeti je največjega pomena zagotovitev ustrezne mreže odkupnih postaj in trgovin z re-promaterialom. Na območju ptujske občine se glede na značaj in usmeritev kmetijske proizvodnje pojavljajo odkupne postaje za poljedelske, sadjarske in vinogradniške pridelke, prav tako pa tudi za živino in mleko. Razporeditev posameznih vrst odkupnih postaj ustreza proizvodni usmeritvi posameznih območij v občini.

Na območju Haloz in Slovenskih goric so to predvsem odkupne postaje za grozdje in sadje, ki so v večini primerov tam, kjer

je sedež zadruţne enote, tam so na voljo tudi potrebne skladiščne površine. Nasprotno so na Ptujskem polju odkupne postaje za povrtnine, ki se drugod ne pojavljajo. Najobseţnejše je omreţje odkupnih postaj za odkup ţivine in mleka. Tu se omreţje deli na dve zadruţni organizaciji, ki loĉeno organizirata kmetijsko proizvodnjo v ptujski občini.

Kmetijska zadruga Ptuj pokriva veĉji del kooperacije v ţivino-reji in mlekarstvu na obmoĉju Slovenskih goric, Haloz in Ptujskega polja. Skupno ima kmetijska zadruga Ptuj 34 odkupnih postaj za ţivino, medtem ko je število odkupnih postaj za mleko oziroma zbiralnic mleka veĉje, saj je na vsem obmoĉju občine Ptuj kar 90 zbiralnic mleka. Med temi je 47 opremljenih s sodobnimi hladilnimi bazeni, v 30 zbiralnicah zbirajo mleko z vrĉi, 13 zbiralnic mleka pa je brez hladilnih naprav. Poleg kmetijske zadruge Ptuj deluje v ptujski občini tudi kmetijska zadruga Lovrenc, ki ima svoje enote, predvsem odkupne postaje za ţivino, le na obmoĉju Dravskega polja.

Ugotavljamo, da je glede na uveljavljene oblike proizvodnega sodelovanja in prevladujoĉ sistem odkupa kmetijskih proizvodov omreţje odkupnih postaj ustrezno zasnovano. To trditev so potrdili tudi rezultati naših raziskav v letu 1979, ko so kmetje v anketi pozitivno ocenili organizacijo odkupa in razmestitev odkupnih postaj, ki z ustrezno gostoto raznovrstnih odkupnih postaj omogoĉa vsem kmetom nemoteno sodelovanje z zadrugo.

Kljub temu obstajajo razliĉne oblike sodelovanja z zadrugo, saj kmetje oddajajo pridelke v okviru kooperacije, prodajajo trţne viške preko odkupnih postaj ali pa v lastni organizaciji.

Anketa iz leta 1979 je zajela 195 od skupaj 225 naselij v občini, od tega je v 55 naseljih prevladoval odkup na podlagi kooperacije, v 36 naseljih so bile odkupne postaje, 50 naselij je bilo odvisnih od odkupne postaje v sosednjem naselju, 13 naselij pa od privatne prodaje. Skupaj je bilo 74 naselij odvisnih od kooperacijskega in pogodbenega odkupa, v 80 naseljih pa se je uveljavljala tudi privatna prodaja. Slednja prav gotovo zaradi ugodnejših cenovnih razmerij na trgu kmetijskih pridelkov.

Izjemo v organizaciji odkupa je predstavljal jugozahodni del Haloz, ki je imel po mnenju tamkajšnjega prebivalstva slabe moţnosti za oddajo kmetijskih proizvodov, ĉe o trţnih viških v tem obmoĉju sploh lahko govorimo.

4.3. Kooperantski odnosi v občini Ptuj kot prvina socialistiĉne preobrazbe kmetijske proizvodnje

Spreminjanje druţbeno-gospodarskih odnosov v kmetijstvu temelji na postopnem zdruţevanju individualnih kmetov v proizvodne skupnosti ali zadruge kot organizacije zdruţenih kmetov. Ta preobrazba poteka vse od agrarne reforme, vendar so deleţi zadruţnikov v skupnem številu gospodinjstev s kmeĉkimi gospodarstvi v ptujski občini še vedno manjši od ĉetrtertine. Podruţbljanje, ki omogoĉa poveĉanje produktivnosti proizvodnje in dohodka, je prav gotovo koristno za kmete, vendar ga ovirata predvsem premajhna angaţiranost zaposlenih v zadruţnih organizacijah in

TABELA ŠT. 6: VREDNOSTNA SESTAVA ODKUPA (v %) IN ŠTEVILO KOOPERANTOV PO PANOGAH KMETIJSTVA V NARAVNOPOKRAJINSKIH ENOTAH OBČINE PTUJ LETA 1980

Naravnopokrajinska enota	Živinoreja		Poljedelstvo		Sadjarstvo		Vinogradništvo		Gozdarstvo		Drugo	
	%	št.koo- perantov	%	št.koo- perantov	%	št.koo- perantov	%	št.koo- perantov	%	št.koo- perantov	%	št.koo- perantov
Haloze	88,7	456	1,0	65	0,8	52	5,3	217	2,9	279	1,3	119
Dravsko polje	88,5	444	10,7	409	-	-	-	-	0,7	71	0,1	71
Ptujsko polje	84,9	395	8,9	347	-	-	0,3	15	0,3	28	3,6	172
Slovenske gorice	93,3	457	2,0	88	1,9	137	1,1	51	0,7	77	1,0	52
SKUPAJ	88,7	1752	6,1	909	0,6	189	1,5	283	1,1	455	2,0	414

Vir: Podatki KZ Ptuj, KZ Lovrenc na Dravskem polju, Perutnina Ptuj in GG Maribor

prepočasna rast proizvodnih sil v kmetijstvu.

Dejavnost združenih organizacij obsega različna področja. Osnovo predstavlja proizvodnja združenih kmetov v okviru združne organizacije, ki pa ni tudi najpomembnejša. Drugo, pomembnejše področje je organizacija kooperacije. Na ti dve osnovni obliki se navezujejo organizacija oskrbne mreže za prodajo repromateriala, odkupa kmetijskih proizvodov, strokovno pospeševalne službe in hranilniško posojilne službe.

V kmetijski zadrugi Ptuj je bilo leta 1979 le 7% združenih kmetov udeleženih v prostem odkupu, 44% v pogodbenem odkupu, 23% jih je sodelovalo z zadrugo na osnovi kreditiranja proizvodnje in 26% z uslužnostnim pitanjem. V kmetijski zadrugi Lovrenc je bil položaj podoben; loč prostega odkupa, 24% pogodbenega odkupa in 66% sodelovanja s kreditiranjem proizvodnje. TOK Perutnina pa je združevala svoje kooperante samo na podlagi uslužnostnega pitanja.

V primerjavi s položajem v Podravju je bil delež združenih kmetov v letu 1979 v ptujski občini za loč pod regijskim povprečjem in kar za 20% pod povprečjem za SR Slovenijo (=53,4%). Vzrok za takšno stanje je verjetno v velikem številu kmečkih gospodarstev z manjšo posestjo, ki se težje vključujejo v kooperacijsko proizvodnjo.

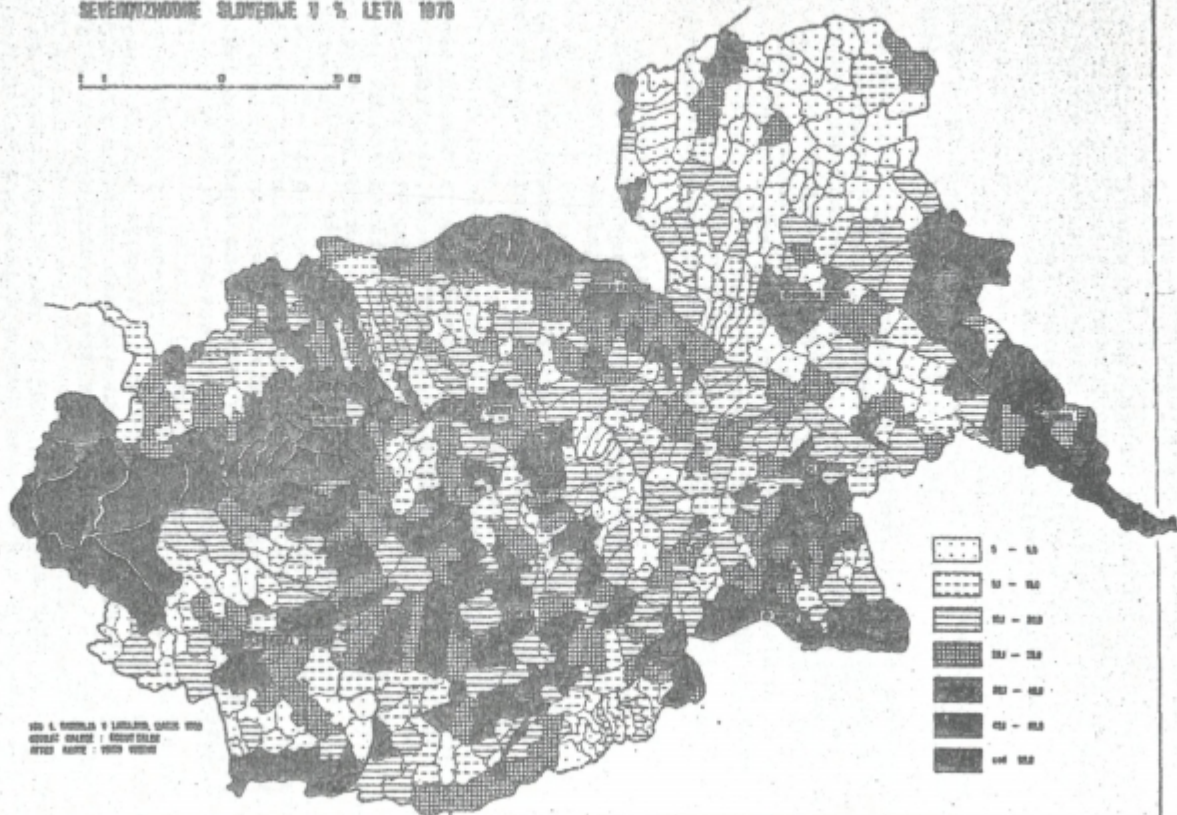
Stopnja vključevanja v kooperacijo se po posameznih naravnih območjih (naravnopokrajinskih enotah) bistveno ne razlikujejo. V občini Ptuj je od vseh gospodinjstev 11,2% kooperantov, če pa upoštevamo samo gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi, se delež dvigne na 18,7%. Najvišji delež kooperantov je na zahodnem Dravskem polju, visok pa je tudi v jugozahodnem delu Halož in v Slovenskih goricah vzhodno od Pesnice (glej karto v prilogi). Kooperanti Perutnine so enakomerno zastopani v vseh naravnih območjih. Zaradi visoke produktivnosti vplivajo v veliki meri na povprečen odkup, (tabela št. 6).

Najvišji delež v sestavi predstavlja živinorejo (88,7%), deleži pa so v vseh štirih naravnih območjih razmeroma podobni, čeprav je opazno, da ima živinoreja največji pomen v tržnosti Slovenskih goric in najnižji na Ptujskem polju (glej karto). 6.1% odkupa odpade na poljedelske pridelke. Razumljivo je, da je pomen poljedelstva bistveno višji na ravnini, še posebno na Dravskem polju. Pomen sadjarstva, vinogradništva in prodaje lesa v skupni prodaji je zelo majhen, saj se ustrezni deleži gibljejo med 0,6% in 1,5%. Glede na število kooperantov, ki prodajajo proizvode naštetih panog, bi moral biti pomen bistveno večji, a so vrednosti prodaje posameznih produktov minimalne (med 10.000 in 30.000 din). Prodaja sadja, grozdja in vina je skoraj v celoti omejena na Slovenske gorice in Haloze in le nekaj kmetij s Ptujskega polja prodaja vinogradniške proizvode, seveda iz vinogradov v gričevju.

Povprečen odkup je razmeroma nizek, tudi še upoštevamo, da so podatki iz leta 1980 in da je inflacija dosegla visoko stopnjo. Povprečno je kooperantska kmetija prodala za 275.000 din različnih pridelkov, pri čemer je višina odkupa na Dravskem in Ptujskem polju nadpovprečna, v Slovenskih goricah je malo pod povprečjem, v Halozah pa je znatno nižja. Če ne upoštevamo koope-

BELEZ DRUŽBENEGA SEKTORJA PO KATASTRSKIM OČNAM
SEVERNIZHODNE SLOVENIJE V % LETA 1970

1 0 20

100 % KMETIJA V LASTNIH ROKAH 1970
ODRABO KMETIJA / KMETIJSKI OČNI
KMETIJSKI OČNI - 1970

KOMARSKO OČNO OBMOČJE KAMNINSKO OČNO OBMOČJE KANJANJSKO OČNO OBMOČJE KOPRSKO OČNO OBMOČJE KRAVANSKO OČNO OBMOČJE KURSKO OČNO OBMOČJE LITORSKO OČNO OBMOČJE

rantov Perutnine, katerih letni promet znaša tudi več milijonov din, se povprečna tržnost še bistveno zmanjša in znaša samo 135.000 din. Ni si težko predstavljati, da žive na mnogih kmetijah na robu eksistenčnega minimuma.

V prihodnje bo treba poskrbeti za usmerjeno pridelavo, pri čemer bo treba posebno pozornost nameniti družbenim potrebam in proizvodnim razmeram (naklon, ekspozicija, tipi prsti, nosilnost tal). S proizvodnim usmerjanjem kmetij naj bi se tudi v vinogradništvu in sadjarstvu (v zahodnih Halozah tudi v gozdarstvu) dvignila tržnost do take mere, da bi se kmetije kot osnovne produkcijske enote preživljale samo s tovrstnim pridelovanjem. Posamezne kmetije naj bi bile usmerjene samo v eno panogo kmetijstva oz. v dve, če se med seboj ustrezno dopolnjujeta.

Raziskava sondnih območij je pokazala, da je velika ovira pri širjenju proizvodnega sodelovanja tudi zemljiško-posestna razdrobljenost, zato je treba z nakazovanjem možnosti pri združevanju površin spodbujati zasebne kmete k oblikovanju zaključnih obdelovalnih površin. Dober zgled so poizkusi združevanja dela in sredstev kmetov med seboj v melioracijskih skupnostih ob Pesnici ter Polskavi.

4.4. Stopnja podružbljanja kmetijstva v Severovzhodni Sloveniji

Podružbljanje kmetijstva je pomemben razvojni dejavnik, pa naj gre za povečanje površin družbenega sektorja ali za usmerjanje proizvodnje zasebnih kmetijskih proizvajalcev.

V Severovzhodni Sloveniji je delež družbenega sektorja nad republiškim povprečjem, vendar se med posameznimi območji precejšnje razlike.

Oglejmo si najprej stanje v Pomurju. V občini Murska Sobota je podružbljeno 13,2% površine, 7,7% njiv in 18,7% gozda, v lendavski občini pa 30,5%, 12,3% njiv in celo 80,3% gozda. V primerjavi s Prekmurjem je stopnja podružbljenosti na desnem bregu Mure nekaj višja. V občini Gornja Radgona je družbene posesti 27,8%, njiv 23,4%, vinogradov 51,7% in gozda 35,4%. V ljutomerski občini je podružbljenih 17,7% površine, 15,1% njiv in 61,4% vinogradov. Stopnja podružbljenosti je tako v Pomurju največja v vlažnem gozdnem območju lendavske občine, v vinorodnih Ljutomerskih in Radgonsko-Kapelskih goricah ter na Apaškem polju. Ponekod dosega celo tri četrtine površine katastrske občine (karta).

V primerjavi s Pomurjem je delež družbenega sektorja v Podravju nekoliko večji. V ormoški občini je stopnja podružbljenosti izrazitejša (24,0%) kot v ptujski (20,9%). Posebno izrazita je v vinogradništvu, saj je v občini Ormož podružbljenih 45,3%, v občini Ptuj pa 22,2% vinogradov. Dokaj visok je tudi delež sadovnjakov v družbeni lasti, tako v občini Ormož 31,9% in občini Ptuj 11,1%. Njiv v družbenem sektorju je v ormoški občini 13,1%, v ptujski 15,0%, gozda pa v obeh okoli četrtina površine. Najvišje vrednosti ugotavljamo v vinorodnih območjih, tj. Ormoških goricah in vinorodnih Halozah ter v gozdnih in travnih območjih, kot so ob Dravi, Pesnici in Polskavi.

V Podravju je najvišja stopnja podružbljenosti v nekdanji mariborski občini (37,9%), kar je tudi največ med občinami Severovzhodne Slovenije. Posebno visoka je pri gozdu (43,9%) in vinogradih (45,6%), medtem ko je njiv, travnikov in sadovnjakov podružbljenih četrtnina. V slovenjebistriški občini je družbenih površin 27,6% in v lenarški le 18,6%. Tudi delež družbenega sektorja posameznih zemljiških kategorij je pri njiju precej nižji. Izjema je le gozd v slovenjebistriški občini (37,6%). Njive v meliorirani Pesniški dolini, travniki ob zgornji Ščavnici in gozdovi, posebej na Pohorju, so podružbljeni v največji meri.

5. ZAŠČITENE KMETIJE

5.1. Pogojenost in razširjenost zaščitenih kmetij

Za Severovzhodno Slovenijo je bila zaščita kmetijskih zemljišč na podlagi zakona o dedovanju zasebnih kmetijskih zemljišč in gospodarstev še posebnega pomena, in sicer iz dveh razlogov: ugodnih naravnih razmer za kmetijstvo na dokaj obsežnih kmetijskih površinah in močne razdrobljenosti posesti.

Namen zakona je bil preprečiti razprodajo obdelovalne zemlje v nekmetijske namene v za kmetijstvo ugodnih razmerah zaustaviti opuščanje kmetijskih zemljišč in pospešiti proizvodno specializacijo.

Merila za zaščitenost kmetij so bila dokaj splošna, poleg tega so jih v posameznih občinah subjektivno prilagajali tamkajšnjim razmeram. Zaščitili smo zlasti kmetije z več kot 5 ha obdelovalne zemlje, a tudi usmerjene kmetije, čeprav z manj zemlje. Pri opredeljevanju zaščitenih kmetij so ponekod upoštevali tudi obstoječo mehanizacijo, opremo in zgradbe kmetije, možnost povečanja kmetijskih površin z dokupom ali zakupom zemlje, perspektivnost kmetije glede na nasledstvo, višino dohodka ipd., vse prav tako ob manjšem obsegu kmetijske zemlje.

Ugotavljamo, da je na razširjenost zaščitenih kmetij vplivalo več dejavnikov, med njimi zlasti posestna sestava, ki je v Severovzhodni Sloveniji zelo različna. Že v Pomurju so med območji precejšnje razlike. Tako ima npr. zahodno Goričko izrazito majhno kmečko posest, takšna razdrobljenost pa je značilna tudi za bogojansko-dobrovniško območje, osrednje Dolinsko in Slovensko Međmurje. Več zaščitenih kmetij na puconski terasi ima manj razdrobljeno posest; na severovzhodnem Goričkem, kjer je parcelna razdrobljenost zelo velika, pa je zaščitenih kmetij malo. Podobno je na Ravenskem.

Število zaščitenih kmetij smo primerjali s številom gospodinjstev. V občini Murska Sobota zavzemajo 18,5%, v občini Lendava 11,1% vseh gospodinjstev. V nekaterih krajevnih skupnostih se njihov delež povzpne prek 30%. Tu je tudi njihovo število največje. Nizek delež zaščitenih kmetij je značilen za tiste krajevne skupnosti in naselja, ki so doživela izrazitejšo spreminjanje kmečkih gospodinjstev v mešana in nekmečka. Med njimi so tudi nekatere velike prekmurske vasi z deležem pod 10%.

Korelacija med zaščitenimi kmetijami in posestno strukturo je očitna tudi na desnem bregu Mure, saj je teh kmetij v Ščavnišk-

ki dolini z majhno posestno razdrobljenostjo več kot na Murskem polju; posebno malo jih je v Slovenskem Međmurju z močno posestno in parcelno razdrobljenostjo. Kategorija nad 30% zaščitenih kmetij je najpogostejša v Ščavniški dolini, na Murskem polju doseže največkrat le 10 do 20% ali še manj, najnižje vrednosti pa so značilne za gričevnate krajevne skupnosti in Slovensko Međmurje. Povprečni delež zaščitenih kmetij od vseh gospodinjstev v radgonski občini je 17,9%, v ljutomerski 14,4%. Med pomurskimi občinami je torej najmanj zaščitenih kmetij v občini Lendava in največ v občini Murska Sobota.

Tudi ptujsko-ormoško Podravje kaže izrazito korelacijo zaščitenih kmetij s stopnjo razdrobljenosti posesti in preslojitve. Od vseh gospodinjstev je zaščitenih kmetij v občini Ormož 18,7%, v ptujski celo 24%; ob občini Lenart celo največ v Severovzhodni Sloveniji. Malo (10 do 20% ali manj) jih je v Jeruzalemskih gorica in vinorodnih Halozah ter nekaterih nižinskih območjih, veliko (prek 30%) v zgornjih Halozah in na nekaterih mokrotnih območjih v porečju Dravinje.

Vpliv preslojevanja na razširjenost zaščitenih kmetij prihaja do veljave zlasti v močnejše urbaniziranih območjih, kot je mariborsko in slovenjebistriško. V občini Lenart, ki je še močno agrarna, je med gospodinjstvi celo 26,7% zaščitenih kmetij. V nekdanji občini Maribor, ki zajema obsežno agrarno zaledje Slovenskih goric, Kozjaka, Pohorja in Zgornjega Dravskega polja, je zaščitenih kmetij še vedno 17,6%, v slovenjebistriški občini pa se je njihov delež znižal na 12,5% in se tako skoraj izenačil z lendavskim. Vzroki za podobno razmerje so seveda v obeh občinah različni, saj se ti zelo razlikujeta po značaju, obsegu in intenzivnosti socialnogeografskih procesov.

Vpliv preslojevanja kaže tudi podatek, da je med sedmimi KS občine Lenart kar 6 KS z nad 20% zaščitenih kmetij, da v občini Maribor med 29 KS tega deleža ne doseže niti polovica, v slovenjebistriški pa med 14 KS niti tretjina krajevnih skupnosti. Visoka korelacija med zaščitenimi kmetijami in raznimi dejavniki, ki so vplivali nanjo, je razvidna tudi iz primerov strukturno različnih krajevnih skupnosti v mariborskem Podravju. V občini Lenart je npr. najmanj zaščitenih kmetij v območjih z velikim številom razdrobljenih posesti in preslojenih gospodinjstev (10 do 20% ali manj), največ na mokrotnem svetu ob Ščavnici in Pesnici, v slabo preslojenih območjih in na Pohorju (30 do 40% ali več).

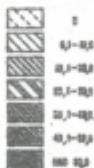
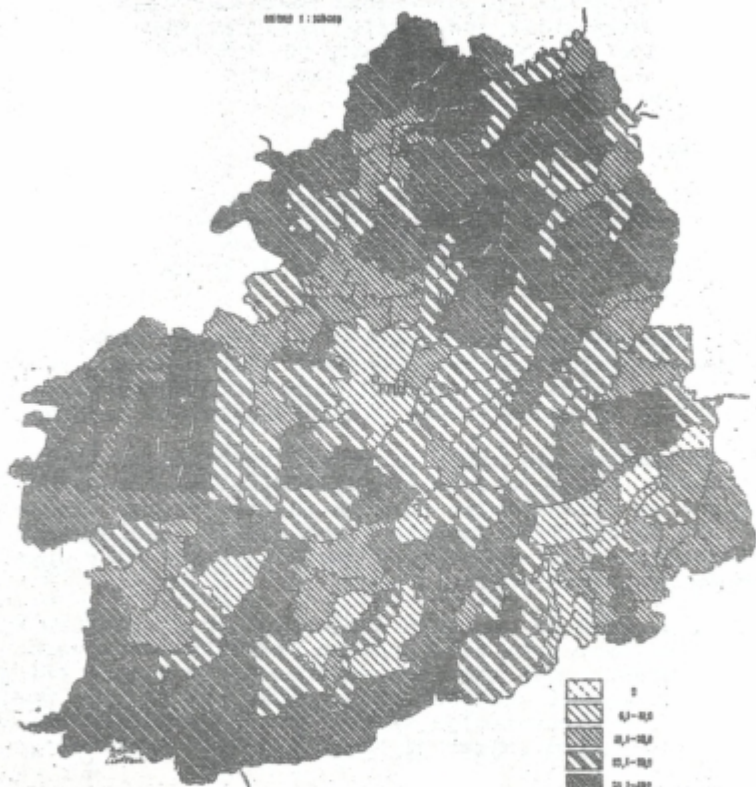
Na razširjenost zaščitenih kmetij so vplivali še drugi dejavniki, npr. sestava gospodinjstev, stopnja regionalne gospodarske razvitosti, možnosti neagrarne zaposlitve, naravne danosti, čustvena navezanost na zemljo ipd. Zlasti naj naglasimo, da je zaradi premalo obdelanih in usklajenih meril, na podlagi katerih so bile kmetije v posameznih občinah opredeljene kot zaščitenе, težko ocenjevati njihovo dejansko vlogo in pomen.

5.2. Vloga zaščitenih kmetij v občini Ptuj

Prostorska razporeditev zaščitenih kmetij v ptujski občini kaže (glej karto), da se območja z največjim številom zaščitenih kme-

TEMA : SOCIOGEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZSEJANJA KALAZ IN SLOVERSKIM GORIC
DELEŽ ZAŠČITENIH KMETU OD GOSPODINSTEV S KMEČKIMI GOSPODARSTVI

ŠIFRA 1 : 100000

100 K. ŠARBELO V Ljubljani, junij 1962
ŠKOLENJE - DRUGI ZLJAZEK

tij ujemajo z manj razdrobljeno posestno strukturo v tradicionalnih, živinorejsko usmerjenih območjih kmetovanja. Vendar lahko rečemo, da število zaščiteneh kmetij še ne zagotavlja optimalne kmetijske proizvodnje, čeprav so opredelitvena merila odraz naprednejših stremeljenj. Brez dvoma drži, da lahko v prihodnosti ob povdarjeni vlogi naraščajoče produktivnosti kmečkih opravil zaščitene kmetije predstavljajo jedra zasebnega sektorja, pri čemer je treba okrepiti njihovo vlogo v gričevnatem svetu, kjer bo predvidoma interes družbenega sektorja manjši.

Opredelitev populacije po posameznih značilnih kazalcih kaže, da je tudi znotraj samih zaščiteneh kmetij prisotna precejšnja razčlenjenost, ki jo pogojujejo različne demografske in socialno-ekonomske razmere, zato je treba pri opredeljevanju njihove vloge proučevati posamezne primere.

5.2.1. Demografske značilnosti

Na zaščiteneh kmetijah na območju občine Ptuj živi 11447 prebivalcev, kar predstavlja 16,75% celotne populacije občine. Delež prebivalstva je glede na delež gospodinjstev, lastnikov zaščiteneh kmetij, nekoliko višji, kar pomeni, da so na zaščiteneh obratih nadpovprečno velike družine.

Povprečno pride na zaščiteno kmetijo 4,5 članov. Podatek kaže, da je deagrarizacija bistveno zmanjšala tradicionalno velike kmečke družine, da pa še ne moremo govoriti o demografski ogroženosti, saj je še vedno precej mladih družinskih članov.

Podrobnejša razčlenitev kaže, da je med zaščiteneh kmetijami kar 5,8% takih, ki imajo samo enega družinskega člana. To je sicer manj kot na nezaščiteneh obratih (8,8%), vendar vseeno zbuja skrb, saj je ogroženo smotrno izkoriščanje obdelovalnih zemljišč. Največkrat gre za ostarela gospodinjstva, kjer prevladuje jejo nad 60 let stare osebe.

Podrobnejši pregled po osnovnih dvajsetletnih starostnih kontingentih kaže na razmeroma zelo podobno starostno sestavo na zaščiteneh in nezaščiteneh kmetijah, medtem ko je stanje pri gospodinjstvih brez zemlje bistveno bolj ugodno. To je tudi posledica dejstva, da je deagrarizacija še vedno močna predvsem pri mlajši generaciji zaradi modernizacije kmetovanja in sproščenega delovnega višku.

Oglejmo si še starostno sestavo gospodinjstev (tabela št. 7). Ugotavljamo, da je starostna sestava razmeroma ugodna. Tako je pri zaščiteneh kmetijah skoraj dve tretjini perspektivnih gospodinjstev (84,5% mladih in 31,4% generacijskih), kar je več kot v obeh ostalih tipih. V kategoriji gospodinjstev brez zemlje je sicer kar 43,0% mladih gospodinjstev, vendar je delež generacijskih enot izrazito nizek (6,2%). Zanimivo je opazovati, kako se delež generacijskih gospodinjstev z upadanjem agrarnega značaja znižuje, kar je jasen dokaz za razkroj klasične agrarne sestave. Težak položaj v Halozah v kategoriji gospodinjstev brez zemlje kaže podatek, da je samo 27,9% mladih gospodinjstev in kar 36,8% t.i. kombiniranih gospodinjstev brez srednje generacije.

TABELA ŠT. 7: STAROSTNA STRUKTURA GOSPODINJSTEV (Z OZIROM NA ZAŠČITENOST KMETIJ) PO POSAMEZNIH VRSTAH NARAVNIH OBMOČIJ V OBČINI PTUJ LETA 1981

	Z a š č i t e n e k m e t i j e						Skupaj
	Mlado	Zrelo	Generacijsko	Starajoče	Ostarelo	Kombinirano	
HALOZE	33,5	9,7	32,7	18,4	4,3	1,4	100,0
DRAVSKO POLJE	33,0	11,5	27,8	18,3	7,2	2,2	100,0
PTUJSKO POLJE	38,8	11,0	30,6	13,1	6,1	0,4	100,0
PTUJ	27,8	-	33,3	33,3	5,6	-	100,0
SLOVENSKE GORICE	33,7	11,4	33,9	13,6	5,8	1,6	100,0
SKUPAJ	34,5	10,8	31,4	16,0	5,8	1,5	100,0

	N e z a š č i t e n e k m e t i j e						Skupaj
	Mlado	Zrelo	Generacijsko	Starajoče	Ostarelo	Kombinirano	
HALOZE	32,9	15,2	23,2	14,8	12,2	1,7	100,0
DRAVSKO POLJE	34,0	15,0	21,6	13,8	15,0	0,7	100,0
PTUJSKO POLJE	37,2	12,7	24,2	11,7	12,9	1,3	100,0
PTUJ	47,4	17,1	10,5	9,2	13,2	2,6	100,0
SLOVENSKE GORICE	34,4	14,4	23,5	12,9	12,6	2,2	100,0
SKUPAJ	34,5	14,5	23,0	13,5	12,8	1,7	100,0

	B r e z z e m l j e						Skupaj
	Mlado	Zrelo	Generacijsko	Starajoče	Ostarelo	Kombinirano	
HALOZE	27,9	13,7	5,4	5,9	10,2	36,8	100,0
DRAVSKO POLJE	49,5	20,7	7,8	7,3	8,9	5,7	100,0
PTUJSKO POLJE	51,8	16,0	7,5	6,5	9,4	8,8	100,0
PTUJ	46,4	25,4	4,3	6,8	12,0	5,2	100,0
SLOVENSKE GORICE	42,9	14,9	7,7	6,0	8,6	19,9	100,0
SKUPAJ	43,0	18,9	6,2	6,5	10,1	15,3	100,0

Vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko

5.2.2. Opredelitev zaščitenih kmetij glede na družbeno in gospodarsko sestavo.

Predlagane zaščitene kmetije v občini Ptuj se razvrščajo takole: 9,6% jih je v kategoriji čistih kmečkih gospodinjstev, 9,8% v kategoriji mešanih pretežno kmečkih gospodinjstev, 30,0% v kategoriji mešanih enakovrednih gospodinjstev, 44,2% v kategoriji mešanih pretežno nekmečkih gospodinjstev in 6,4% v kategoriji čistih nekmečkih gospodinjstev (tabela št. 8).

Sodimo, da bi bilo potrebno razmisliti o ustreznosti uvrščanja čistih nekmečkih gospodinjstev med zaščitene kmetije, saj ekstenzenčno niso odvisna od dela na zemlji, kar so pokazale tudi številne analize o rezultatih njihovega kmetovanja.

Vendar bi bilo z ozirom na dejstvo, da gre za površinsko razmerno velike obrate, ki zagotavljajo zadovoljivo podlago za preživljanje s kmetijstvom in jih nikakor ne bi veljalo drobiti, treba razmisliti o morebitni reagrarizaciji mlajših družinskih članov, seveda ob ustrezni materialni in strokovni podpori za usmeritev kmetijske proizvodnje.

5.2.3. Proizvodne možnosti

Urejen, primerno opremljen in vzdrževan hlev je ena izmed najpomembnejših postavk pri prizadevanjih za boljše rezultate v živinoreji. Vemo pa, da je pretežni del kmetij v ptujski občini usmerjen v živinorejo.

Podatki o obdobju izgradnje hlevov so za zaščitene kmetije neugodni, saj je sestava v primerjavi z nezaščitenimi kmetijami slabša. Kar 43,2% objektov je bilo zgrajenih v času pred 1. svetovno vojno, v zadnjih dvajsetih letih pa samo 28,7%. Na nezaščitenih kmetijah sta ustrezna deleža 38,4% oz. 37,0%. Dejstvo je, da so hlevi za živino v večini primerov zastareli in za sodobno živinorejo neprimerni.

Pa vendar od zaščitenih kmetij je moderniziranih kar 47,5%, od nezaščitenih pa le 31,1%. V obeh skupinah je približno četrtina sodobnih objektov. Mehaniziranost kmetijske proizvodnje predstavlja pomemben korak pri prizadevanju za proizvodnjo čim večjih količin hrane, saj je omogočeno intenzivnejše izkoriščanje obdelovalnih površin ob hkratnem razbremenjevanju delovne sile pri najtežavnejših opravilih.

Zaščitene kmetije imajo več kmetijskih strojev kot nezaščitene, kar je razumljivo spričo večjih kmečkih gospodarstev. Največ zaščitenih kmetij ima traktor s priključki (59,8%), kosilnico (4,2%) motorno žago (33,9%), drugih strojev pa ima manj kot 10% zaščitenih kmetij. Vendar je še posebej na ravnini precej kombajnov in molznih strojev, kar kaže na višjo obliko proizvodne usmerjenosti.

Traktor je zaradi univerzalnosti uporabe nedvomno najpomembnejši kmetijski stroj. Po podatkih popisa prebivalstva za leto 1981 je prišlo na 100 zaščitenih kmetij 64,5 traktorjev, na 100 nezaščitenih kmetij 21,1 traktor in na 100 gospodinjstev brez .

TABELA ŠT. 8: POKLICNA STRUKTURA POSAMEZNIH VRST GOSPODINJSTEV PO NARAVNIH OBMOČJIH V OBČINI PTUJ LETA 1981

	Z a š č i t e n e k m e t i j e					Skupaj
	Čisto kmečko	Mešano PK	Mešano E	Mešano PN	Čisto nekmečko	
HALOZE	8,8	8,3	31,5	45,9	5,5	100,0
DRAVSKO POLJE	10,0	11,3	29,7	41,8	7,2	100,0
PTUJSKO POLJE	10,2	9,0	29,0	44,7	7,1	100,0
PTUJ	5,6	11,1	11,1	38,9	33,3	100,0
SLOVENSKE GORICE	9,5	10,3	30,1	44,4	5,7	100,0
SKUPAJ	9,6	9,8	30,0	44,2	6,4	100,0

	N e z a š č i t e n e k m e t i j e					Skupaj
	Čisto kmečko	Mešano PK	Mešano E	Mešano PN	Čisto nekmečko	
HALOZE	11,4	5,6	20,9	43,2	18,9	100,0
DRAVSKO POLJE	7,7	1,5	12,4	42,7	35,7	100,0
PTUJSKO POLJE	7,9	2,0	14,7	51,3	24,1	100,0
PTUJ	-	-	5,3	7,9	86,8	100,0
SLOVENSKE GORICE	12,8	5,0	18,5	44,7	19,0	100,0
SKUPAJ	10,5	4,1	17,7	44,4	23,3	100,0

	B r e z z e m l j e					Skupaj
	Čisto kmečko	Mešano PK	Mešano E	Mešano PN	Čisto nekmečko	
HALOZE	2,8	0,6	5,3	12,0	79,3	100,0
DRAVSKO POLJE	0,9	0,1	1,8	7,7	89,5	100,0
PTUJSKO POLJE	2,0	0,1	3,8	12,8	81,3	100,0
PTUJ	-	-	-	0,2	99,7	100,0
SLOVENSKE GORICE	2,3	0,4	3,1	11,0	83,2	100,0
SKUPAJ	1,4	0,2	2,5	7,7	88,2	100,0

Vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko.

zemlje 1,2 traktorjev.

Na zaščiteneh kmetijah pride na traktor 8,11 ha obdelovalne zemlje, na nezaščiteneh 11,84 ha, pri gospodinjstvih brez zemlje pa 11,70 ha. Seveda zadnja številka kaže zgolj povprečno stanje. Na območju Ptuja pride na zaščitene kmetiji traktor na 4,87 ha, na Ptujskem polju na 6,30, na Dravskem polju na 7,16 ha, v Slovenskih goricah na 8,26 ha in v Halozah na 12,40 ha.

5.2.4. Zemljiškoposestne razmere.

V občini Ptuj imajo zaščitene kmetije 50,1% vse zemlje, ki je v privatni lasti. 40,7% zemlje imajo nezaščitene kmetije, preostalih 9,2% pa je v lasti gospodinjstev brez zemlje (tabela št. 9). Zaščitene kmetije imajo največ zemlje na Dravskem polju (65,9%), najmanj pa v Ptuju in njegovi ožji okolici (9,7%). V Halozah je v lasti nezaščiteneh kmetij več zemlje kot v lasti zaščiteneh kmetij (50,4% proti 41,8%), v Ptuju pa je več kot polovico zemljišč (51,9%) v rokah gospodinjstev z manj kot 1 ha obdelovalnih zemljišč oz. t.i. gospodinjstev brez zemlje.

Če upoštevamo samo površino obdelovalne zemlje v zasebni lasti, je imajo zaščitene kmetije nekoliko več - 50,8%, nezaščitene kmetije 41,3% in gospodinjstva brez zemlje le 7,9%. Vendar se razmerja v glavnem ne spreminjajo, kar kaže na to, da ima večina kmetij poleg obdelovalnih zemljišč tudi gozdove in ponekod tudi pašnike.

TABELA ŠT. 9: DELEŽ ZEMLJE V LASTI PO POSAMEZNIH TIPIH GOSPODINJSTEV PO NARAVNIH OBMOČJIH V OBČINI PTUJ LETA 1981

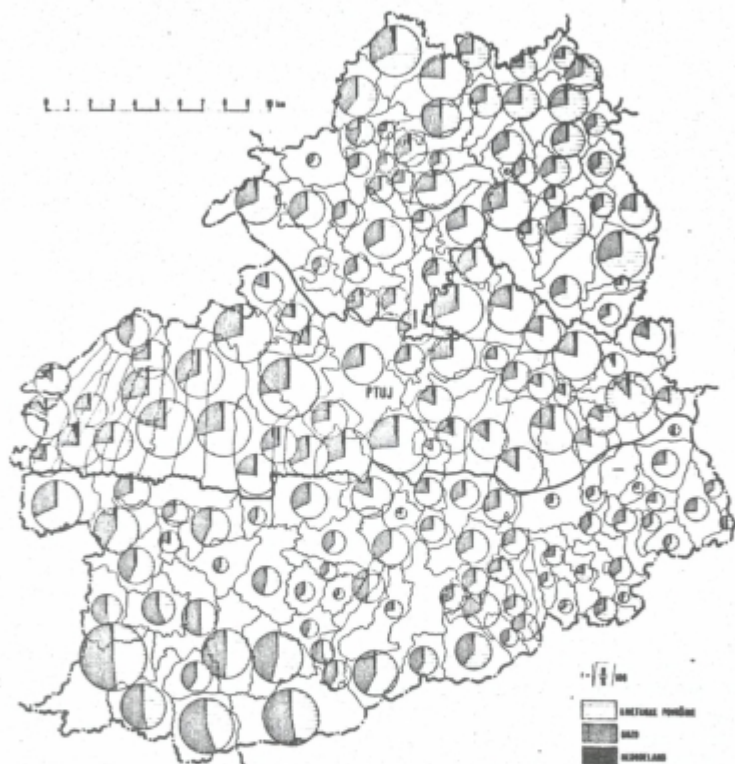
	Zaščitene kmetije	Nezaščitene kmetije	Brez zemlje	Skupaj
HALOZE	41,8	50,4	7,8	100,0
DRAVSKO POLJE	65,9	24,6	9,5	100,0
PTUJSKO POLJE	55,5	34,0	10,5	100,0
PTUJ	9,7	38,4	51,9	100,0
SLOVENSKE GORICE	51,2	42,1	6,7	100,0
SKUPAJ	50,1	40,7	9,2	100,0

vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko

Povprečna površina zaščitene kmetije je 8,43 ha, od tega 5,28 ha obdelovalne zemlje. Povprečna skupna površina nezaščitene kmetije je 3,93 ha in 2,45 ha obdelovalne zemlje, ustreznosti za t.i. gospodinjstva brez zemlje pa sta 0,28 ha in 0,19 ha. Največje zaščitene kmetije so v Halozah (povprečno 10,44 ha), vendar skoraj polovica (5,16 ha) površin odpade na gozd in pašnike. Zaščitene kmetije na Dravskem in Ptujskem polju ter v Slovenskih goricah so manjše (8,34 ha, 6,80 ha oz. 7,94 ha), vendar so obdelovalne površine v primerjavi s haloškimi podobne, na Dravskem polju pa celo večje (6,11 ha), ker je manjši delež neobdelovalnih zemljišč.

STRAŠI VARNI IN POKROVITELJSKI ZAŠČITENI KMETIJI V OBČINI PTUJ

STRUKTURA POVRŠIN ZAŠČITENIH KMETIJI V OBČINI PTUJ LETA 1981

1:50 000
OBČINSKI KARTSKI URAD
PTUJ

Zemljiška sestava za zaščitene kmetije kaže močno prevlado treh zemljiških kategorij: gozda (30,9%), njiv (27,4%) in travnikov (25,8%). Skupaj pokrivajo navedene kategorije kar 84,1% zemljišč v lasti zaščitene kmetij. Med preostalimi kategorijami je po površini pomemben še delež pašnikov (10,6%), zaradi pomembne proizvodne funkcije pa velja izdvojiti tudi deleža sadovnjakov in še posebej vinogradov (2,2% oz. 1,7%) (karta).

Na zaščitene kmetijah pride na delovno moč 3,37 ha obdelovalne zemlje, na nezaščiteneh 2,10 ha in pri gospodinjstvih brez zemlje 0,28 ha. Delovna sila na zaščitene kmetijah je najbolj obremenjena na Dravskem polju (4,0 ha), drugje pa vrednosti nihajo od 3,1 do 3,3 ha na posameznika.

Vsa zemlja je intenzivno obdelana na 84,8% zaščitene kmetijah. Zanimivo je, da je stopnja intenzivne obdelanosti na nezaščitene obratih celo nekoliko višja - 85,7%. Kaže, da zaščitene kmetije opuščajo t.i. marginalna zemljišča, medtem ko takšen proces na majhnih kmetijah nujno povzroča zmanjšanje proizvodnje.

Glavni razlog za spremembo intenzivnosti obdelave na zaščitene kmetijah naj bi bil po navedbah anketirancev pomanjkanje kmečke delovne sile (33,0%), na drugem mestu pa naj bi bila usmeritev kmetijske proizvodnje (22,0%). V prvem primeru gre za ekstenzifikacijo, v drugem pa za intenzifikacijo. Vsi drugi razlogi se redkeje pojavljajo. Med njimi presega višino 10% navajanje le ostarela kmečka delovna sila (12,1%).

Družbeni sektor kaže določeno napadalnost pri načrtovanju razvoja, še posebej na področju pridobivanja novih primernih zemljišč. Zavedati se je treba, da bo zaradi teženj zasebnega sektorja (kjer so še posebej aktivne zaščitene kmetije) prišlo do nasprotij ki bodo prizadeli interese obeh sektorjev.

Možna konfliktna območja so:

- ožja okolica Ptuja,
- okolica Kidričevega,
- okolica populacijske osi na Ptujskem polju (Dornava - Moškanjci - Gorišnica),
- Pesniška dolina (hidromelioracije),
- dolina Dravinje in Polskave (hidromelioracije),
- vzhodne, vinogradniške Haloze (širjenje družbenih vinogradov).

5.2.5. Značilnosti kmetijske proizvodnje

V podatkih popisa prebivalstva za leto 1981 pride na eno zaščiteno kmetijo v Ptujski občini povprečno 6,865 GNŽ (glav normalne živine - glej pojasnila v podpoglavju o metodologiji), na nezaščiteno kmetijo 2,249 GNŽ in na gospodinjstvo brez zemlje 0,121 GNŽ (tabela št. 10). Sodimo, da je pomen zaščitene kmetij že iz teh skromnih podatkov jasen.

Vendar so tudi med zaščitene kmetijami po posameznih naravnih območjih precejšnje razlike. Na Dravskem polju, kjer je živinoreja najbolj razvita, ima zaščitena kmetija povprečno 8,855 GNŽ, v Halozah pa samo 5,544 GNŽ. Zanimivo je, da je vrednost v Slo-

venskih goricah (6,776 GNŽ) višja kot na ravnini Ptujskega polja (6,335 GNŽ).

TABELA ŠT. 10: ŠTEVILO GNŽ PO POSAMEZNIH TIPIH GOSPODINJSTEV V NARAVNIH OBMOČJIH OBČINE PTUJ LETA 1981

	Zaščiteni kmetije	Nezaščiteni kmetije	Brez zemlje	Skupaj
HALOZE	5,544	2,184	0,191	1,496
DRAVSKO POLJE	8,855	2,414	0,100	1,833
PTUJSKO POLJE	6,335	2,187	0,213	1,665
PTUJ	4,695	0,688	0,006	0,036
SLOVENSKE GORICE	6,776	2,392	0,194	1,843
SKUPAJ	6,865	2,249	0,121	1,349

Vir: Popis prebivalstva za leto 1981. Zavod SR Slovenije za statistiko

Doslej smo navajali samo povprečne vrednosti, dejansko pa se od kmetije do kmetije stanje precej spreminja. Na zaščitenih kmetijah je najpogostejša obremenitev s 5 - 10 GNŽ (40,6%), sledita pa oba sosednja razreda: 3 - 5 GNŽ (23,7%) ter 10 - 20 GNŽ (21,4%). Vendar so tudi primeri, ko število GNŽ presega 20 (5,4%) in ko ne dosega niti vrednosti 1 (1,7%). Obremenjenost obdelovalne zemlje z živino je na zaščitenih kmetijah največja (1,311 GNŽ). Obremenjenost na nezaščitenih kmetijah je bistveno nižja (0,902 GNŽ), a ne mnogo višja od obremenjenosti pri gospodinjstvih brez zemlje (0,878). Če ne upoštevamo družin brez živine, je jasno, da ima drobna živinoreja tudi pri najmanjših obratih pomembno samooskrbno vlogo.

Povprečno pride na zaščitenih kmetijah na delovno moč 4.513 GNŽ, na nezaščitenih kmetijah 1,954 GNŽ in na gospodinjstvih brez zemlje 0,262 GNŽ.

V občini Ptuj je usmerjenih 12,6% zaščitenih kmetij, kar je prav gotovo nizko število. Razlike v deležih po naravnih območjih niso izrazite. Najpogosteje gre za večvrstno usmerjenost, to je za enakovredno razvijanje večjih usmeritev (156 primerov), številčno pa sledi usmeritev v živinorejo (131). Omembe vredna je še reja mladega pitanega goveda (19 primerov), medtem ko so ostale usmeritve zaenkrat še precej redke.

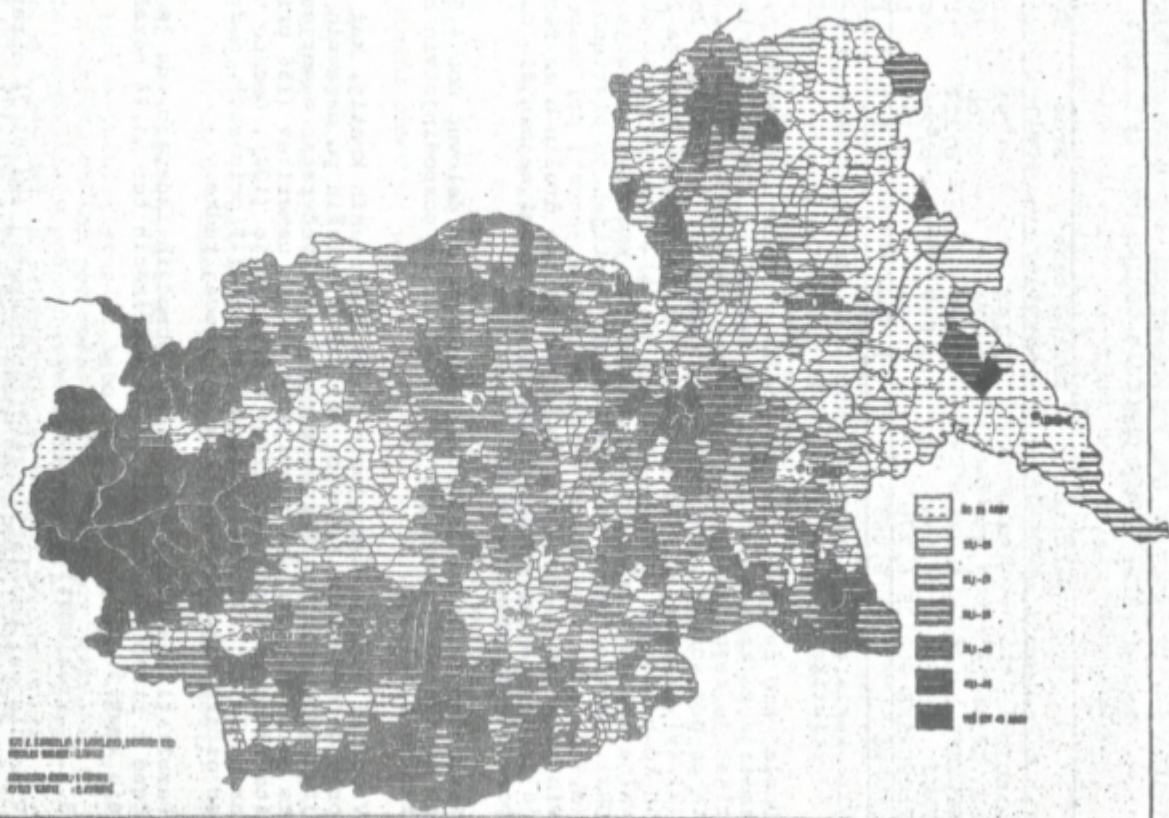
Rezultati anketiranja v sondnih območjih izdajajo, da je vključeno v tržno proizvodnjo 94,6% zaščitenih ter 54,9% nezaščitenih kmetij.

5.2.6. Problematika nasledstva

V predlagani populaciji zaščitenih kmetij ima 85,7% obratov zagotovljenega naslednika, pri nezaščitenih kmetijah pa je ustrezen delež 81,3%. Največji delež zaščitenih kmetij brez naslednika je presenetljivo na Dravskem polju (17,9%), najmanjši pa je ravno tako presenetljivo v Halozah (11,1%). Kaže, da so vrednote kmetovanja kljub ugodnim možnostim na ravnini v precejšnji meri neustrezno opredeljene. Največ kmetij z nasledniki naj bi bilo v skupini generacijskih in mladih gospodinjstev (91,7% ter 88,6%).

PRVA NACIONALNA INVAZIVNA I. DOKUMENTARNA SURVEJA

SEVEROVZHODNA SLOVENIJA - POVPREČNA VELIKOST PARCEL V letih LETA 1970-po t.a.

Čista kmečka gospodinjstva naj bi imela 72,8% naslednikov, mešana - pretežno kmečka 87,1%, mešana - enakovredna 89,4%, mešana - pretežno nekmečka 89,2%, čisto nekmečka pa samo 60,6%. Zanimivo je, da je na nezaščitenih kmetijah delež naslednikov v skupini čistih nekmečkih gospodinjstev večji kot pri zaščitenih (70,4%), pri čistih kmečkih gospodinjstvih pa je delež manjši (68,9%), kar kaže na slabše možnosti.

6. KMETIJSKA IZRABA TAL

6.1. Zemljiška razdrobljenost

Zemljiška razdrobljenost je največja ovira sodobnejšega razvoja kmetijstva, saj zelo otežkoča smotrno izrabo zemljišč. Prav tako kot majhna velikost parcel ovira razvoj razkosanost posesti na več med seboj pomešanih parcel.

V Severovzhodni Sloveniji je zemljiška razdrobljenost izrazita v Prekmurju, kjer jo je posebno stopnjeval tradicionalni način dedovanja. Zelo velika je na vzhodnem Goričkem, kjer je manj gozda. Sorazmerno velika je v dolini gornje Lendave ter na osrednjem in vzhodnem Dolinskem. V Lendavskih goricaх jo povečuje kmečko vinogradništvo. Na omenjenih območjih so parcele povprečno manjše od 20 ali celo 15 arov. Zaradi gozda so parcele večje v zahodnem delu osrednjega Goričkega in na nižinskem zahodnem Ravenskem, zaradi večje podružbljenosti kmetijstva pa na območju Murske Sobotе. Povsod tod meri parcela povprečno od 30 do 40 ali tudi več. Manjšo razdrobljenost so ponekod omogočile melioracije in komasacije zemljišč (karta).

Na Murskem polju in v Slovenskih goricah so parcele za okoli tretjino večje kot v Prekmurju; medtem, ko merijo v občinah Murska Sobotа in Lendava le okoli 20 a, dosega jo v občini Gornja Radgona 30,8 a in v občini Ljutomer 28,6 a; Parcele v družbenem sektorju so znatno večje (okrog 40 a). Največja razdrobljenost je v slovenskem Medmurju, kjer je zemljiškoposestni razvoj potekal podobno kot v Prekmurju, precej razdrobljen je tudi vinogradniški slovensko-goriški svet s prevladujočo kmečko posestjo. Na teh območjih merijo parcele povprečno od 15 do 20 a. V obeh občinah je manjša razdrobljenost na Murskem polju, med 20 in 30 a ter 30 in 40 a. Podobno tudi v manj vinorodnih okoliških Slovenskih goric in v tamkajšnjem družbenem sektorju. Najmanj so parcele razdrobljene v vlažni ščavniški dolini in na pretežno podružbljenem Apaškem polju; v povprečju so večje od 40 a. Vpliv urbanizacije na drobljenje zemljišč je posebno opazen v občinskih središčih.

Tudi v ptujsko-ormoškem Podravju je zemljiška razdrobljenost največja na območjih, kjer je zaradi velike gostote kmečkega prebivalstva stalno prihajalo do delitve posesti. Čim manjše so bile površine kake zemljiške kategorije, tem izrazitejše je bilo drobljenje, nanj pa so vplivali tudi drugi dejavniki, npr. podružbljanje zemlje, komasacije, urbanizacija, pa tudi socialne razmere v preteklosti, saj se je kmečka posest v primerjavi z nekmečko mnogo bolj drobila, kar je posebno vidno na vinorodnih območjih.

V občini Ptuj parcele povprečno merijo 31,3 a, v občini Ormož

pa 30,3 a, kar je približno enako kot v občinah Gornja Radgona in Ljutomer, a veliko več od povprečne velikosti parcel v Prekmurju. Visoko povprečje v družbenem sektorju v občinah Ptuj (57,2 a) in Ormož (48,3 a) je posledica intenzivnega podružbljanja vinogradniških površin v Jeruzalemskih goricah in Halozah ter mokrotnih travnikov ob Pesnici po opravljenih hidromelioracijah. Največjo parcelno razdrobljenost kaže tudi tukaj vinorodno gričevje s pretežno kmečkimi vinogradi, predvsem v Slovenskih goricah. Velika razdrobljenost na območju Ptuja in Ormoža je posledica urbanizacije. Najmanj so se parcele razdrobile na gozdnih območjih, n.pr. na dobravski terasi med Ormožem in Središčem, ob Dravi, v Zgornjih Halozah in v gozdnem osrednjem delu Dravskega polja; manj razkosan je tudi vlažen travniški svet, posebno ob Polskavi in Pesnici; parcele povprečno presegajo 40 ali 50 a.

S prehodom iz subpanonskega sveta v predalpsko območje Pohorja in Kozjaka se parcele zaradi gozda povečajo, prav tako tudi posesti, ki so zaradi zemljiške razdelitve na celke veliko bolj enotne. Te osnovne značilnosti so razvidne iz povprečkov za občine Lenart, Maribor in Slovenska Bistrica: v lenarški občini meri parcela le 32 a, v nekdanji mariborski prav tako le 33 a, v slovenskobistriški pa 45 a. Zemljiško razdrobljenost je pospešila urbanizacija, ki je posebno močna na mariborskem območju, medtem ko so agrotehnični posegi razdrobljenost ponekod omilili, n.pr. v porečju Pesnice in Dravinje. V vseh treh občinah opažamo velike razlike med družbenim in zasebnim sektorjem: parcela v družbeni lasti je v lenarški občini večja od zasebne za 75%, v mariborski za 130% in v slovenskobistriški za 334%.

Najbolj so zemljiško razdrobljeni kmečki vinorodni okoliši Slovenskih, Dravinjskih in Podpohorskih goric; z večanjem družbenih površin se razdrobljenost nekoliko manjša, n.pr. v Svečinskih in ponekod v Podpohorskih goricah, še posebej jo zmanjšujejo gozdovi. Na Pohorju in Kozjaku merijo parcele povprečno od 3 do 5 ha.

6.2. Spreminjanje izrabe tal

Spreminjanje izrabe tal po zemljiških kategorijah smo opazovali po katastrskih občinah s pomočjo podatkov občinskih geodetskih uprav za leta 1953, 1961, 1971 in 1979. Ločili smo štiri osnovne tipe spreminjanja; (tabela št. 11, karta):

- a) ogozdovanje - zaraščanje površin z gozdom;
- b) ozelenjevanje - povečevanje travnih površin in hkratno zmanjševanje njiv ter drugih obdelovalnih površin;
- c) intenzifikacija izrabe - povečevanje obdelovalnih površin (njiv, vrtov, vinogradov);
- č) urbanizacija - povečevanje zazidalnih površin na račun ostalih.

V Severovzhodni Sloveniji je najbolj razširjeno ozelenjevanje, ki je v podravski regiji v letih 1953 - 1979 zajelo kar 60,4% vseh površin, v pomurski regiji 52,9%; v zadnjem času se nekoliko krči. Ogozdovanje se je v Podravju razširilo na 21% površin in v Pomurju na 24,7%. Urbanizacija je v istem obdobju zajela 12,4% površin. Intenzifikacija je čokaj neznaten pojav, saj je v pomurski regiji obsegla 9,9%, v podravski pa 4,2% površin. Opazovali smo tudi intenzivnost teh sprememb; določili

TABELA ŠT. 11: PROCESI SPREMINJANJA IZRABE TAL V OBDOBJU 1953-1979 in 1953-1971 V OBČINAH SE-
VEROVZHODNE SLOVENIJE

	O G O Z D O V A N J E								O Z E L E N J E V A N J E					
	neizrazito		močno		izrazito		neizrazito		močno		izrazito		1971) (1979)	
	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)		
	1979	(1971)	1979	(1971)	1979	(1971)	1979	(1971)	1979	(1971)	1979	(1971)		
PODRAVJE	1,7	4,0	13,3	3,1	7,6	6,3	2,5	4,1	24,5	22,7	33,4	34,0		
LENART	-	1,6	-	-	-	-	-	1,1	22,2	18,5	60,2	55,8		
MARIBOR	0,2	2,2	20,7	13,9	14,4	8,1	1,2	3,2	19,2	19,0	25,5	27,1		
ORMOŽ	4,3	4,3	6,1	1,3	8,6	4,3	1,7	6,9	33,0	20,7	35,4	43,1		
PIUJ	1,2	2,3	11,5	9,1	5,4	3,5	3,3	5,2	32,6	30,2	36,8	32,8		
SL.BISTRICA	4,7	12,0	13,3	8,8	1,6	11,9	5,9	3,9	17,4	20,1	27,1	32,5		
POMURJE	6,6	0,8	11,8	3,8	6,3	5,5	1,7	2,5	24,2	20,8	27,0	30,2		
G.RADGONA	8,2	-	10,1	3,6	2,3	5,9	-	5,2	31,0	21,2	43,6	49,4		
LENDAVA	21,4	-	7,5	-	1,2	2,7	-	-	21,0	7,7	8,7	8,1		
LJUTOMER	1,5	-	5,5	-	18,2	9,0	3,5	1,9	27,7	11,6	30,6	30,1		
M.SOBOTA	1,9	1,6	15,4	6,4	6,4	5,5	2,3	2,7	22,3	27,9	27,9	32,1		

	I N T E N Z I F I K A C I J A						U R B A N I Z A C I J A					
	neizrazita		močna		izrazita		neizrazita		močna		izrazita	
	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)	1953	(1953)
	1979	(1971)	1979	(1971)	1979	(1971)	1979	(1981)	1979	(1971)	1979	(1971)
PODRAVJE	0,4	0,7	1,6	1,5	2,2	2,0	1,0	1,7	8,4	4,5	3,0	9,4
LENART	-	6,0	2,8	4,0	4,3	12,8	-	-	7,2	-	3,2	-
MARIBOR	0,4	0,3	1,5	-	1,2	1,3	1,4	2,2	8,8	4,6	5,3	17,7
ORMOŽ	-	-	2,8	5,8	-	3,8	2,7	3,4	4,8	3,4	0,4	3,5
PIUJ	-	-	-	1,1	1,7	0,3	1,0	1,5	3,3	6,1	3,0	8,0
SL.BISTRICA	1,8	-	3,5	1,6	5,4	-	-	1,0	19,1	4,5	-	3,7
POMURJE	3,4	-	5,6	2,5	0,9	1,4	1,3	4,2	7,8	15,5	3,3	12,6
G.RADGONA	0,4	-	-	3,3	-	2,1	-	1,9	2,1	3,9	2,1	3,4
LENDAVA	17,4	-	10,0	6,9	1,6	-	-	10,4	4,4	40,1	6,4	23,0
LJUTOMER	-	-	2,4	1,0	2,1	2,1	1,7	3,7	2,9	13,7	3,6	26,9
M.SOBOTA	-	-	6,5	1,1	0,7	1,6	2,0	2,7	12,1	10,3	2,4	7,9

smo jo glede na delež, ki ga posamezna sprememba zavzema med vsemi spremembami v izrabi tal: tako nam 75-odstotni delež pomeni izrazito spreminjanje, polovični delež močno, 30-odstotni delež pa neizrazito.

Za pomursko regijo je značilno izrazito ozelenjevanje. Močno ozelenjevanje se širi na manjših površinah na južnem obrobju Goričkega in v obmejnem pasu v občini Lendava. Izrazito ozelenjevanje prevladuje predvsem v Slovenskih goricah, na Dravskem polju, v zahodnem delu Haloz in Dravinjskih goric.

Ogozdovanje je posebno razširjeno v podravski regiji; največje površine zajema na Pohorju in Kozjaku. V manjšem obsegu se pojavlja na Ptujskem polju, vendar nad drugimi spremembami prevladuje predvsem zaradi nespremenjene strukture ostalih zemljiških kategorij. V občini Ljutomer se širi vzdolž Mure, močno in izrazito je na severovzhodnem Goričkem, predvsem na obmejnem območju. Omiljeno ogozdovanje je v delu Dolinskega ob levem bregu Mure, v manjšem obsegu pa se razpršeno širi v Slovenskih goricah, pretežno v jugovzhodnem delu v občinah Ormož in Ljutomer. Urbanizacija obsega v Severovzhodni Sloveniji 12,4% vseh površin. Izrazita urbanizacija se pojavlja v manjšem obsegu, močna pa je zajela večje površine na območju mesta Maribora in v njegovi neposredni okolici, v Slovenski Bistrici, Murski Soboti in ob levem bregu Mure v katastrskih občinah Krog, Bakovci in Dokležovje. Neizrazita urbanizacija se pojavlja posamezno severno od Maribora in v občini Murska Sobota.

Intenzifikacija obsega manjša območja in sicer v Pomurski regiji 9,9% površin, v Podravski pa 4,2% površin. V Podravju je intenzifikacija obdelave v letih 1953 in 1979 zajela okolico Oplotnice, Slovenske Bistrice, Vrhol in Laporja, v Slovenskih goricah pa površine ob Pesnici, predvsem v občini Lenart.

6.3. Prostorsko urejevalni posegi s poudarkom na melioracijah

Osnovna sestava kmetijskih površin je v Severovzhodni Sloveniji sicer znatno ugodnejša kot drugod v Sloveniji, vendar sodobno kmetijstvo zahteva ne le njihovo izboljšavo, ampak na vlažnih ali poplavnih območjih tudi korenite prostorske posege z regulacijami vodnih tokov, odvodnjavanjem in zložbami zemljišč. Hidro in aglomelioracije so omogočile povečanje hektarskih donosov, bolj smotno, sodobno obdelavo na večjih sklenjenih površinah in okrepile vlogo družbene in specializirane zasebne kmetijske proizvodnje. Pri tem je pomembna usmeritev v pridelovanje manjšega števila kultur in uvedba novih poljščin, npr. sladkorne pese, ki jo predeluje tovarna sladkorja v Ormožu.

V Pomurju je bilo še leta 1965 občasno poplavljenih 51.510 ha zemljišč, medtem ko jih je danes že 25 do 30% manj. Prve pobude za melioracijo so nastale okoli leta 1964. Do leta 1985 načrtujejo osnovno osušitev v dolžini 53 km, in sicer 27,2 km v Prekmurju, 22,8 km ob Ščavnici in 3 km ob mejni Muri. Nadaljnja osušitev naj bi zajela 15.890 ha, od tega 10.150 ha v Prekmurju, 4.640 ha ob Ščavnici in 1.100 ha ob mejni Muri. Za namakanje je predvidenih 650 ha zemljišč v Prekmurju, kar je odvisno od izgradnje hidroenergetskega sistema na Muri.

V Prekmurju sta glavna odvodnika Ledava in Kobiljski potok, za katera je značilna visoka voda ob deževju in sužnost poleti. Na tem območju je 63.000 ha kmetijske zemlje, melioracijske površine pa obsegajo 51.915 ha. Na Ledavi je od 60 km reguliranih 44 km, zgrajen je zadrževalnik pri Domajincih in predviden pri Radmožancih. Do leta 1985 načrtujejo nadaljnjo osušitev na 10.150 ha in regulacijo 27,2 km vodnih tokov.

Ob Ščavnici in na Murskem polju je 18.270 ha melioracijskih površin. Ker glinasta in ilovnata sestava tal ob Ščavnici pospešuje hiter odtok padavin, je prihajalo v spodnjem toku do poplav, ki jih je Mura s svojo visoko vodo še stopnjevala. Ocenjujejo, da je ob Ščavnici v ljutomerski in radgonski občini od devet do dvanajst tisoč ha vlažnih zemljišč. Doslej so njen tok regulirali od pritoka Lipnice do izliva v Muro. Vodni sistem še ni docela urejen, ker zadrževalnik pri Gajševcih ne ublaži dovolj visokih voda, zato gradijo zadrževalnik pri Bolehnečicah; od njega in nadaljnje regulacije srednjega in zgornjega toka Ščavnice bo odvisno tudi osuševanje Murskega polja.

Mura je na mejnem odseku regulirana v celoti, tako da je na Apaškem polju predvsem ob Plitvici, izsušenih 322 ha zemljišč. Ob tem potoku je treba osušiti še 1.100 ha, regulirati 3 km vodnih tokov in urediti 535 ha zemljišč med Gornjo Radgono in Radenci; načrtujejo tudi delno zasutje Mlinskega kanala. Bodoča dela bodo gotovo močno odvisna od izgradnje načrtovanih vodnih elektrarn na Muri. Melioracijske površine zavzemajo 4.775 ha.

V Pomurju so bile v srednjeročnem načrtu 1976-1980 predvidene melioracije na okoli 5.000 ha, od tega na okoli 3.000 ha družbenih in 2.000 ha zasebnih zemljišč (v vsej Sloveniji 17.000 ha). Do leta 1975 so meliorirali 748 ha, v obdobju 1976-1978 pa 1.546 ha. Skupaj je bilo v Pomurju do leta 1978 melioriranih 2.294 ha zemljišč, tj. 24,9% tovrstnih površin v Sloveniji. Do zložbe zemljišč je prišlo predvsem v spodnji ščavniški dolini.

V Podravju je večina melioriranih zemljišč ob Dravi, Pesnici in Dravinji s Polskavo. Do leta 1976 so uredili nadaljnjo osušitev na 4.394 ha, do leta 1985 pa je predvidena še na 12.874 ha. Zaključen hidroenergetski sistem na Dravi omogoča, da poteka osnovna osušitev hitreje kot na Muri. Predvideno je tudi namakanje. V obdobju 1973-1978 so meliorirali 1.977 ha zemljišč. Zložb je bilo manj, vendar jih marsikje načrtujejo, posebno v ptujski občini.

V občini Lenart je še vedno okoli 160 ha zemljišč, največ ob Ščavnici, ki so občasno poplavljeni. V nekdanji občini Maribor občasno poplavlja pohorski potoki in pritoki Pesnice. Na območju občine Slovenska Bistrica je občasno poplavljenih okoli 850 ha, predvsem ob Dravinji, deloma ob Polskavi in drugih potokih. Do leta 1975 so meliorirali 1.832 ha, v letih 1976-1978 pa 698 ha zemljišč. V lenartski občini so ob regulirani Pesnici v dolžini 12 km in ob izlivih njenih pritokov izboljšali 1.137 ha zemljišč. V nekdanji mariborski občini so doslej regulirali Pesnico nizvodno od Dolnje Počehove, v slovenjebistriški pa Bistrico od Slovenske Bistrice do izliva v Ložnico, 13 km vodnega toka Ložnice ter Polskavo med Spodnjo Polskavo in Pragerskim v dolžini 10 km. Meliorirali so 810 ha in osušili 300 ha

zemljišč.

V lenarški občini so v srednjeročnem obdobju 1981-1985 načrtovali melioracije na 470 ha zemljišč, v nekdanji občini Maribor odpravo poplav na 150 ha in osuševanje na 850 ha zemljišč, v slovenjebistriški občini pa melioracije na 1.332 ha in osuševanje z delnimi melioracijami na 1.497 ha zemljišč. Dravinjo do Poljčan bo mogoče regulirati šele dolgoročno.

6.4. Melioracije in zložbe zemljišč kot razvojni dejavnik kmetijstva v spodnji ščavniški dolini

Izboljšave zemljišč v spodnji ščavniški dolini z osuševanjem in drugimi agrotehničnimi ukrepi ter njihova zložba v bolj smotrne proizvodne enote so samo del široko zastavljenega programa ureditve razpoložljivega kmetijskega prostora Severovzhodne Slovenije, ki ga moramo čim prej usposobiti za intenzivnejšo proizvodnjo. Nadaljnje melioracije in komasacije v celotni ščavniški dolini ostajajo zato ena temeljnih nalog tudi v prihodnje. Proučevanje posledic, ki jih imajo zložbeni agrotehnični posegi za kmetijstvo in podobo pokrajine, je za geografе hvaležno raziskovalno področje, njihove ugotovitve pa lahko prispevajo k uspešnemu načrtovanju in izvedbi nadaljnjih prostorskih posegov. Pri tem ni pomemben samo proizvodno-tehnični, temveč prav tako širši družbeni vpliv melioracij in zložb na socialno strukturo, ki doživlja s spremembami lastništva, izrabe tal, proizvodnih odnosov in tradicionalne miselnosti velike spremembe.

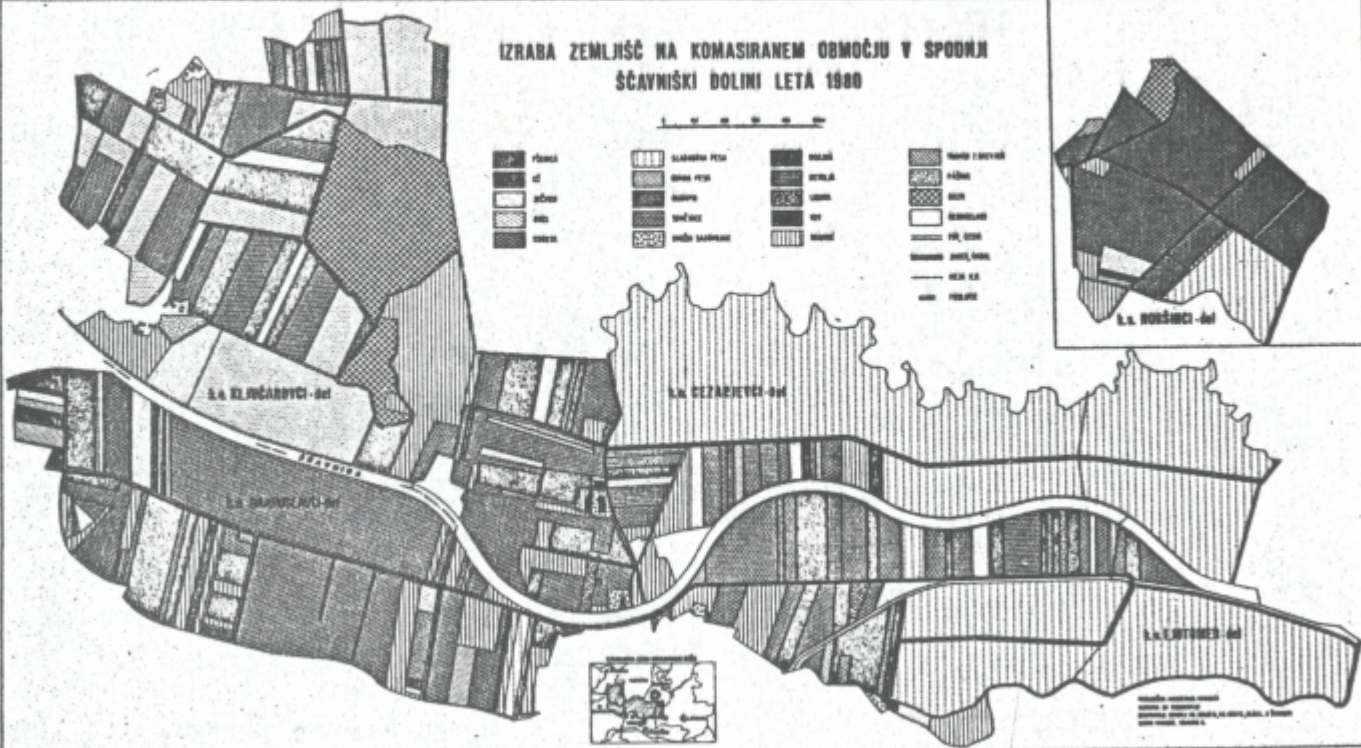
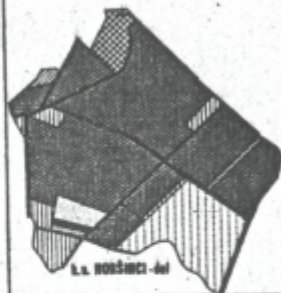
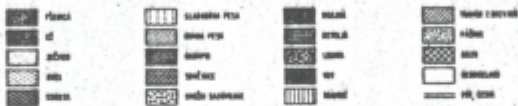
Z omenjenimi posegi se oblikuje nov tip pokrajine, kakršnega Slovenija doslej ni poznala; s široko zastavljenimi regulacijskimi, melioracijskimi in zložbenimi načrti pa bo ta tip vse pogostejši, še zlasti na poplavnih območjih. Nastaja kot posledica inovacijskih prcesov, ki ga moramo obravnavati predvsem s stališča njegovega vpliva na prostor, čeprav ne gre zanemarjati pomena samih novosti, ki so najpogosteje pogojene izrazito geografsko.

Med inovacije štejemo vse spremembe v izrabi tal in uvedbo novih kultur, v primeru ščavniške doline torej zamenjavo ekstenzivnega travništva s sodobno poljedelsko-živinorejsko izrabo tal in gojenjem sladkorne pese kot nove poljščine. Mednje uvrščamo še vse druge značilne spremembe v izrabi kmetijskega zemljišča, npr. strojno obdelavo in povečanje donosov, spremembe v živinoreji, pa tudi druge, strukturne spremembe, kot npr. preslojevanje kmečkih gospodarstev, ostarelost kmečke delovne sile, degradacija podeželskega okolja ipd. Posebej je treba poudariti pomen podružbljanja kmetijske zemlje in proizvodnje v ščavniški dolini; Gre za različne oblike sodelovanja med obema lastniškima sektorjema, usmerjanje kmetijske proizvodnje na specializiranih tržnih kmetijah in nastajanje agroživilskega kompleksa.

Regulacija ščavnice, drugega največjega vodnega toka Slovenskih goric, je odpravila nevarnost poplav in ustvarila možnosti za intenzivnejšo izrabo kmetijskih zemljišč. Doslej so osušili 667 ha površin; mokrotno travniško pokrajino z osamljenimi njivami in zaplatami gozda so zamenjale njivske površine, na katerih je prevladujoče pridelovanje korusa in sladkorne pese. Zložbe zemljišč so bistveno zmanjšale zemljiško razdrobljenost. Na 356 ha

IZRABA ZEMLJIŠČ NA KOMASIRANEM OBMOČJU V SPOORNJ
 ŠČAVNIŠKI DOLINI LETA 1980

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Skupna površina območja
 1000 ha
 Skupna površina zemljišč
 1000 ha
 Skupna površina gozdov
 1000 ha

komasiranih zemljišč je bila pred zložbo povprečna velikost parcele le 0,30 ha, po njej se je povečala na 1,45 ha; število parcel se je zmanjšalo za 80%, število zemljiških kosov pa za več kot dve tretjini. Tradicionalna zemljiška razdelitev se je spremenila tudi zaradi pravilnejše, navadno pravokotne oblike parcel. Raba kmetijske mehanizacije je tako postala veliko bolj smotrna. Pokrajini daje značilen videz premočrtna struga Ščavnice, sistem zadrževalnikov, nova mreža obdelovalnih površin ipd. Ker se je s komasacijo znatno povečala površina družbenih zemljišč, prihajajo obdelovalni kompleksi še posebno do veljave. Anketiranje gospodinjstev v spodnji Ščavniški dolini je pokazalo, da sta izboljšava tal in zložba zemljišč močno vplivali na intenzifikacijo kmetijstva, predvsem poljedelstva, vpliv družbenega usmerjanja kmetijske proizvodnje je bil še prešibak in izbira njene usmeritve premalo v skladu z družbenimi potrebami. Ob kartiranju izrabe tal na komasiranem območju smo tu in tam zasledili celo težnje k ponovnemu polikulturalnemu pridelovanju in širjenju travnikov, to pa ob visokih vlaganjih v melioracije in družbeni načrtovani kmetijski proizvodnji na kakovostnih obdelovalnih zemljiščih ni zaželen pojav.

Agrotehnični posegi v spodnji Ščavniški dolini sodijo po svojem obsegu, kakovosti in načinu izvedbe med največje in najuspešnejše v Sloveniji. Bili so zelo ugodno sprejeti, pripombe so zadevale le nekatere tehnične pomanjkljivosti in opustitev travništva. Omogočili niso le izboljšanja zemljišč in spremembe osnovne usmeritve v izrabi tal iz ekstenzivnega travništva v intenzivno poljedelstvo s pretežno pridelavo koruze, sladkorne pese in krmnih rastlin, temveč prav tako sodobnejšo obdelavo in izrazitejšo tržno usmerjenost. Povečali so podružbljenost kmetijske zemlje in proizvodnje, obenem pa bistveno vplivali na spreminjanje tradicionalnih zemljiškoposestnih in proizvodnih razmer ter kmečke miselnosti. Široko paletu učinkov, zložb in agrotehničnih posegov ocenjujemo zato kot enega najpomembnejših dejavnikov pri uveljavljanju novih družbeno-gospodarskih odnosov na podeželju (glej karto).

6.4.1. Nekateri elementi družbenega razvoja v spodnji Ščavniški dolini

Melioracije in komasacije v spodnji Ščavniški dolini so prvi večji tovrstni poseg v slovensko podeželje, zato lahko pričakujemo, da bodo v naslednjih desetletjih vplivale ne le na kmetijsko proizvodnjo, ampak tudi na družbeni razvoj v obravnavani pokrajini. V naši raziskavi smo hoteli ugotoviti te vplive in njihove posledice, vendar je štiriletno raziskovalno obdobje prekratko za zanesljive končne ugotovitve.

V prvi terenski raziskavi smo posvetili veliko pozornost odnosu prizadetega prebivalstva do melioracij in komasacij. Anketa je pokazala, da so bili prebivalci v spodnji Ščavniški dolini z obema posegoma večinoma zadovoljni. V kmečkih gospodinjstvih je bilo nezadovoljnih 29,7%, v mešanih pa 26,3% anketiranih. Višji od-

stotek pri kmečkih gospodinjstvih je razumljiv, ta so popolnoma odvisna od zemlje in zato jih vsak poseg v posest živo prizadeva.

Vzrok nezadovoljstva so bile predvsem komasacije, največ pripomb je bilo na račun kakovosti zemljišča, ki jo je pa v novih razmerah ob smotrni izrabi v doglednem času mogoče izboljšati. Veliko nezadovoljstva je bilo tudi zaradi spremembe kultur; z melioracijo so kmetje izgubili vlažne travniške površine, kar je morda vplivalo na njihovo živinorejsko usmeritev. Tudi to je le prehodni problem, saj intenzivno tržno usmerjena živinoreja zahteva predvsem krmne rastline, v katerih pridelavo in siliranje pa je res treba vložiti več sredstev in dela kot v pridelovanje sena.

Preusmeritev v pridelovanje krmnih rastlin bi lahko pospešila dobra pospeševalna služba, ki je sicer organizirana tako kot v sosednjih pokrajinah, toda po izjavah anketiranih kmetov za sedaj še premalo učinkovita; skoraj 90% kmetov še vedno gospodari po lastni presoji. Ob tako korenitih posegih v pokrajino in tolikšnih sredstvih, vloženih v melioracijo, ne bi smeli biti tako nezainteresirani.

Melioracija je zelo spremenila zemljiške kategorije. Zaradi zmanjšanja travniških površin se je zmanjšalo število glav živine: goveje za 20%, prašičereja je nazadovala za 7,8%, število konj pa kar za 20%.

Z anketiranjem smo ugotovili, da živi v obravnavani pokrajini večina prebivalstva v mešanih gospodinjstvih, ki so se iz prvotnih samooskrbovalnih kmetij razvila v sodobne kmetije z zelo raznoliko poljedelsko in živinorejsko proizvodnjo. Zanje so potrebni tako poljedelski stroji kot sodobna gospodarska poslopja. Večinoma uspe z znatno družbeno pomočjo; tako je v spodnji Ščavniški dolini zraslo mnogo kmetijskih obratov, katerih zmogljivosti bi zadoščale za 20-hektarska ali celo večja posestva.

Po nekaterih ocenah je 80% usmerjenih kmetijskih gospodarstev s prevelikimi zmogljivostmi. K temu so pripomogla izdatna posojila in v precejšnji meri zaslužek izven kmetijstva, saj imajo sodobneje opremljene obrate največkrat prav mešana gospodinjstva. Zato smo se v naši analizi vprašali v kateri smeri naj bi se kmetijstvo razvijalo, katera vrsta kmetij je bolj perspektivna.

Večina pokazateljev kaže, da so mešana gospodinjstva danes mnogo bolj vitalna. Kako neugodna je starostna struktura kmečkih gospodinjstev, pove podatek, da ima naslednika le 41,7% gospodinjstev, sodobni kmetijski mehanizaciji pa se lahko privadi le mlad človek. V mešanih gospodinjstvih so razmere ugodnejše: prebivalstvo je v povprečju mlajše; ob anketiranju je imelo kar 74,4% mešanih kmetij naslednika. Večinoma delo na kmetiji povezujejo z neagrarno zaposlitvijo.

Tudi opremljenost je v vseh pogledih ugodnejša v mešanih gospodinjstvih; opremljenost stanovanj se pri njih bistveno ne razlikuje od tiste v mestih. V kmečkih gospodinjstvih, zlasti tis-

tih s starejšim prebivalstvom, pa je opremljenost še zelo tradicionalna: skoraj polovica stanovanjskih zgradb je še izpred prve svetovne vojne, podobno tudi gospodarska poslopja.

Pri analizi razvoja posameznih tipov gospodinjstev smo upoštevali tudi oddaljenost od lokalnega mestnega središča, v obravnavanem primeru je to občinsko središče Ljutomer. Po ugotovitvah, ki veljajo tudi za ostale predele Pomurja, je vloga mešanih kmetij odvisna od oddaljenosti mestnega središča, faze urbanizacije pokrajine ter od kvalifikacijske in izobrazbene sestave prebivalstva.

Njihova rast in vloga je najpomembnejša v začetni fazi urbanizacije in v širšem gravitacijskem zaledju regionalnega mestnega središča. V neposredni mestni okolici ali v močnejše urbaniziranem predelu, kjer se kvalifikacijska sestava prebivalstva stalno izboljšuje, mešane kmetije izgubljajo pomen. Zato domnevamo, da bodo tudi v širšem slovenskem prostoru le prehodna oblika, prav tako kot v neposredni okolici Ljutomera.

TABELA ŠT. 12: Sprememba velikosti kmetij po naseljih v odstotkih

Naselje	mešana gospodinjstva	kmečka gospodinjstva
Ljutomer	- 36	63
Cezanjevci	- 17	- 3
Branoslavci	27	17
Ključarovci	1	1
Noršinci	35	33

Posest mešanih gospodinjstev se je v mestu in okolici zmanjšala za več kot četrtino, v oddaljenih naseljih pa se je skoraj za toliko povečala. Kmečka gospodinjstva so tudi v bližini mesta stabilnejša in se ne zmanjšujejo. (tabela 12).

Tudi družba bi morala zavzeti svoje stališče do mešanih kmetij. V odmaknjenih, obmejnih in nerazvitih predelih, kjer že sedaj zadržujejo močno depopulacijo, bi jih morala podpirati. Ne kaže pa jih vzpodbujati v okolici velikih mestnih središč, ki so le prehodnega značaja. Dostikrat prispevajo k ekstenzivni izrabi zemljišč ali celo k špekulaciji z njimi.

6.4.2. Preoblikovanje spodnje Ščavniške doline na primeru katastrskih občin Cezanjevci in Ključarovci.

Prostorsko preoblikovanje s hidromelioracijo smo proučili na konkretnih primerih - k.o. Cezanjevci in Ključarovci. Že površni katastrski podatki kažejo, da so pred melioracijami travniki pokrivali 37% površin k.o. Cezanjevci in 27% površin k.o. Ključarovci. Če pa upoštevamo zgolj poplavne oz. danes meliorirane površine, ugotovimo, da so bile le-te v prvem primeru 77-odstotno, v drugem primeru pa 38-odstotno porasle s travno vegetacijo. V nekoliko višjih predelih so bile tudi precejšnje njivske površine, ki pa so zaradi visoke gladine talne vode dajale manjši pridelek.

Hidromelioracije so odpravile poplavljanje polj in znižale talno vodo, zato so se njivske površine povečale od 28 do 75% in sedaj obsegajo tudi več kot 90% nekoč poplavnega ozemlja. Ker so nastale njive s krčenjem travnikov, so se travne površine znatno zmanjšale. Dosedanje izkušnje kmetov kažejo, da so pridelki s teh površin tudi do osemkrat večji. Kjer so včasih dvakrat na leto kosili slabo travo, sedaj pridelajo približno 4 tone pšeničnega zrnja, do 8 ton koruze ali 45 ton sladkorne pese na hektar.

Čeprav prostorsko spreminjanje še ni končano, lahko že na primerih iz k.o. Cezanjevci in Ključarovci ugotovimo očitne spremembe v parcelaciji in lastništvu kmetijskih zemljišč. V obeh je vidno združevanje zasebne zemlje v večje kose in podružbljanje kmetijskih zemljišč. V prvi k.o. je v družbeni lasti že skoraj 35% melioriranih zemljišč, v drugi pa 28%, kar je tako v slovenskem kot v jugoslovanskem merilu pomemben delež.

V celoti še vedno prevladuje zasebna posest, ki pa je na melioriranih površinah bolj strnjena kot drugod. Pred komasacijo so bile kmetije razdrobljene povprečno na tri do šest kosov, nekatere celo na dvanajst kosov, po opravljenih komasacijah je posest največ v treh kosih. Medtem ko je bilo pred melioracijami na teh površinah 899 oz. 243 parcel, se je njihovo število do danes zmanjšalo na 127 oz. 77; obenem se je tudi povprečna velikost parcele povečala do sedemkrat.

V k.o. Cezanjevci prevladujejo mešana (delavsko-kmečka) gospodinjstva (65%), medtem ko sta v k.o. Ključarovci deleža kmečkih in mešanih gospodinjstev skoraj enaka. Nekmečka gospodinjstva so v obeh k.o. v podrejeni vlogi. Ko ocenjujemo pomen melioriranih zemljišč za posamezne tipe gospodinjstev, je treba upoštevati, da je večji del njihove posesti izven melioriranega območja, na melioriranem ozemlju je le od 19 do 43%.

Povprečna posest obdelovalne zemlje meri okoli 3,5 ha, kar je nekaj nad regijskim povprečjem. Meliorirano ozemlje prispeva povprečno 1,3 ha na gospodinjstvo. Kljub sorazmerno majhni površini pa so meliorirana zemljišča za kmetije pomembna, saj so jim agrotehnični posegi znatno povečali produktivnost.

Velikost posesti je odvisna od tipa gospodinjstev: sorazmerno več kmetijske zemlje imajo čista kmečka gospodinjstva; to je razumljivo, saj je zanje rodovitna zemlja edini vir preživljanja. Posesti mešanih gospodinjstev so sicer manjše, v celoti pa jim vendarle pripada več kot polovica obdelovalne zemlje. Tem gospodinjstvom zemlja ne pomeni osnovnega vira preživljanja, zato tudi prihodnja namembnost teh zemljišč ni določena. Ker je bilo vanje vloženih veliko sredstev, je nujno, da se ne glede na velikost zaščitijo za trajno kmetijsko uporabo.

Meliorirana zemljišča so usposobljena za moderno kmetijsko proizvodnjo, zato so se na njih uveljavile visoko donosne poljščine. Razširjenost posameznih poljščin se iz leta v leto spreminja hitreje kot na nemelioriranih zemljiščih. To je mogoče razložiti z dejstvom, da so meliorirane površine sestavni del večjih kmetijskih obratov in so skupaj z drugimi zemljišči vključene v

sistem kolobarjenja.

Med žitaricami prevladuje koruza, s katero je zasejanih 30 do 50% površin; kažejo se težnje po nadaljnem širjenju teh površin. Koruso štejejo med najdonosnejše poljščine. Kot silaža se uspešno uveljavlja v govedoreji, zrnje pa se uporablja za vzrejo prašičev.

Med prehrabnenimi rastlinami je najvažnejša pšenica, ki zavzema okoli 19% površin, in to iz leta v leto precej enako, tako da je najstabilnejša poljščina.

Posebnega pomena je na novo vpeljana sladkorna pesa, ki se vedno bolj širi. Gojitev je postala smiselna šele po dograditvi tovarne sladkorja v Ormožu. Glavni pridelovalec sladkorne pese je družbeni sektor, medtem, ko pridelava pri zasebnikih še nima večjega pomena, čeprav bi odpadke lahko koristno uporabili tudi v živinoreji. Poleg pomanjkanja dovolj velikih kompleksov zemlje in kmetijskih strojev je glavna zavora pomanjkanje tradicije.

Družbeni sektor ima veliko posebnosti tako v proizvodni usmerjenosti kot pri oblikovanju videza agrarne pokrajine. Pšenica nima pomembnejše vloge, poleg sladkorne pese gojijo tudi precej korus in drugih krmnih rastlin. Glavno obeležje družbenega sektorja pa so velike arondirane grude, na katerih gojijo manjše število poljščin, uporabljajo težke poljedelske stroje in druge pridobitve sodobne agronomije.

Čeprav melioracije in komasacije še niso mogle pokazati vseh prednosti, so prinesle veliko sprememb v izrabo prostora, kot kaže primer k.o. Cezanjevci in Ključarovci. Prispevale so k sodobnejšemu in donosnejšemu načinu kmetovanja in k prevrednotenju podeželja.

7. PROMET IN ZVEZE

7.1. Severovzhodna Slovenija

Razvitost prometa odločilno vpliva na razvoj določene regije, saj je razvita infrastruktura pogoj za razvoj, še posebno v manj razvitih predelih.

Pri opredelitvi stopnje razvitosti smo analizirali prometno omrežje, ugotovili pogostost prometnih zvez ter upoštevali še nekatere druge kazalce razvitosti.

Eden izmed kazalcev razvitosti infrastrukture je delež sodobnih cest med vsemi lokalnimi cestami na območju. Po podatkih iz leta 1978 je bilo v Severovzhodni Sloveniji 22,5% vseh lokalnih in 23,4% vseh sodobnih cest v republiki. Pregled po občinah ne kaže slabega stanja, nekoliko manj ugodne so razmere le v Pomurju, posebno v občini Murska Sobota, kjer je bilo samo 22,1% sodobnih cest.

Stopnjo prometne povezanosti naselij z javnimi prometnimi sredstvi smo ugotovili z anketo na terenu. Ugodna prometna poveza-

nost je predvsem v Podravju, pas katastrskih občin z boljšo povezanostjo se širi od Maribora preko Dravskega polja do Ptuja in ob Dravi proti vzhodu do Ormoža. V smeri SV.-JV se predel z ugodnejšo prometno povezanostjo začena ob vznožju Pohorja v občini Slovenska Bistrica in se širi proti Mariboru. V ostalih predelih Severovzhodne Slovenije ni podobne gostote javnih prometnih zvez na tako obširnem prostoru, izjema je le okolica večjih središč, kot so Murska Sobota, Lendava in Gornja Radgona.

Posebej nas je zanimala razvitost telefonskega omrežja. Iz podatkov o številu telefonskih naročnikov na tisoč prebivalcev v letih 1970, 1975 in 1978 vidimo, da je ugodnejše stanje v Podravju, hitreje pa se omrežje razvija v Pomurju.

Med vsemi občinami ima najmanj razvito omrežje občina Lenart, kjer med leti 1975 in 1978 ni bilo nikakršnega izboljšanja. Telefonsko omrežje je v Severovzhodni Sloveniji zelo neenakomerno razvito. Gostejše je na območju občinskih središč Maribor, Slovenska Bistrica, Murska Sobota, Lendava, Ptuj in Ormož, v Pomurju in na Dravskem polju. Mnogo naselij v Severovzhodni Sloveniji je še brez telefonskih zvez, predvsem to velja za Slovenske gorice, kjer so povezani le kraji ob meji: Šentilj, Sladki Vrh, občinsko središče Lenart in neposredna okolica, Gornja Radgona in Račenci ter naselja ob Muri. V Prekmurju je redkejše omrežje na Goričkem ter v obmejnem predelu. Brez telefonskih priključkov je bilo leta 1979 veliko naselij v Halozah, Slovenskih goricah, na Goričkem in Kozjaku.

7.2. Ptujška občina

S kratko analizo prometa in zvez smo skušali prikazati posebnost tega pojava v ptujski občini in vpliv razvitosti prometnega omrežja na posamezna območja. V ta namen smo izbrali tri kazalce:

- število telefonskih priključkov,
- kakovost cest,
- avtobusni potniški promet.

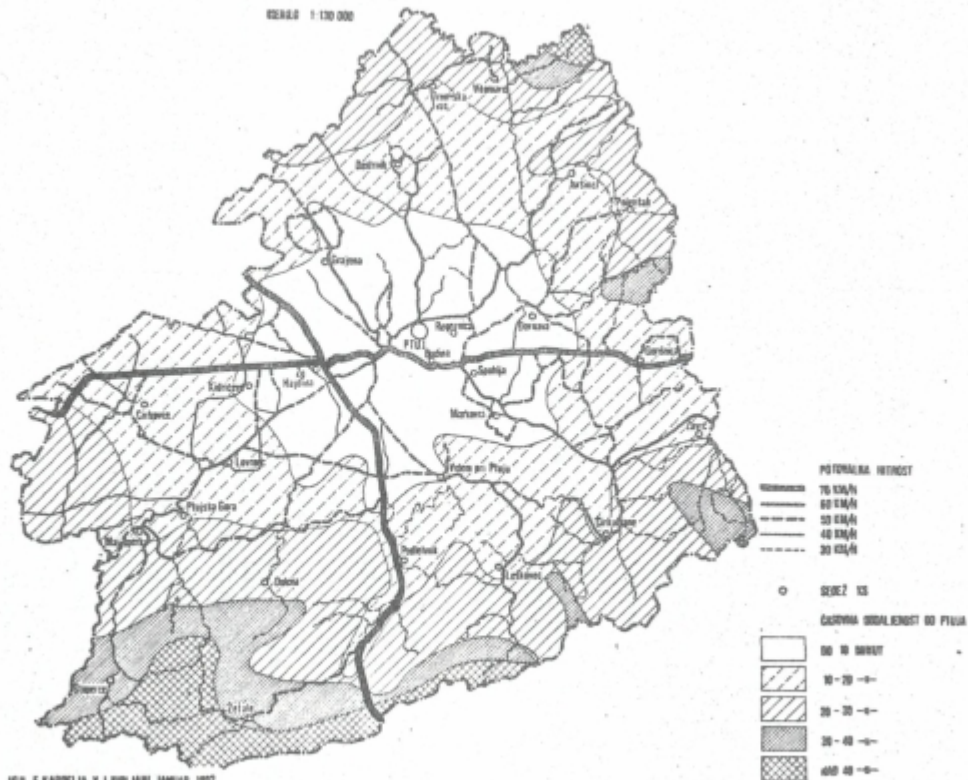
Gostoto telefonskega omrežja smo opredelili s številom telefonskih priključkov na 100 prebivalcev. V občini pridejo povprečno 4 telefonski priključki na 100 prebivalcev. S telefonom so opremljena vsa središča krajevnih skupnosti, v okviru celotne občine pa nastopajo precejšnje razlike.

Najgostejše omrežje je na Dravskem in Ptujskem polju z zgostitvama v zahodnem delu Dravskega polja in v Ptujju ter najbližji okolici. Večja gostota je še okrog Majšperka, Cirkulan, Podlehnik, Gorišnice in Juršincev. Drugje pridejo manj kot 4 telefonski priključki na 100 prebivalcev ali pa jih sploh ni. V celoti (računano po številu prebivalcev v katastrskih občinah) je brez telefona približno 18.000 ali 27% prebivalcev. Najslabše opremljene so vzhodne Haloze (razen že omenjenih jeder) ter severovzhodne in severozahodne Slovenske gorice.

Zlasti zadnja tri območja bi v naslednjem srednjeročnem razvojnem načrtu kazalo opremiti s telefonom. Povprečje telefonskih priključkov za SR Slovenijo znaša 10,2 na 100 prebivalcev (po-

TEMA: SOCIALNOGEOGRAFSKA RAZISKAVA RAZSELEVANJA HALOZ IN SLOVENSkih GORIC
 CESTNO OMREŽJE IN ČASOVNA ODDALJENOST OD PTUJA

ŠKALA 1:100 000

160 E. KARDEJAN Y L. JUBIČARI, MARIBOR 1982
 INŠTITUT ZA GEOGRAFSKA RAZISKAVANJA

datek PTT za konec leta 1981). Glede na to sta nadpovprečno opremljeni le katastrski občini Ptuj in Cirkulane, nekoliko nižja povprečja pa veljajo za Lešje, Mihovce, Pongrce in Spodnje Jablane. Sodobnega kmetovanja, še zlasti živinoreje si brez telefonov ni mogoče predstavljati.

Kakovost v ptujski občini je dvojna. Ravninski, odprt svet je naravni prehod z zgornjega Dravskega polja in iz Pohorskega Podravja proti Varaždinu in Hrvatski Podravini; prometno vlogo tega območja dopolnjujeta še hitra magistralna cesta Ptuj-Macelj.

Podoba cestnega omrežja v gričevnatem in hribovitem delu občine je drugačna. Odsotnost večjih naselitvenih in gospodarskih središč v Halozah in Slovenskih goricah je povzročila, da se je cestno omrežje zelo počasi posodabljalo. To kažejo tudi regionalne ceste Ptuj-Gomila, Ptuj-Trnovska vas in Ptuj-Stoperce, ki so še makadamske.

Na karti "Cestno omrežje in časovna oddaljenost od Ptuja", je s pomočjo desetminutnih izohron prikazana dostopnost občinskega oskrbovalnega središča. Časovne oddaljenosti za osebni avto so bile izračunane glede na kvaliteto cest. Najtežje dostopne so južne in jugozahodne Haloze ter severne in vzhodne Slovenske gorice.

Obveljati bi moralo načelo, da mora biti vsem prebivalcem Ptuj dostopen v 30 minutah, kar je še znosna obremenitev dnevnih migrantov. To bi lahko dosegli s posodabljanjem cest, ki tečejo po dolinah potokov v Halozah (slaba kakovost tal, zato izguba zemlje ne bi bila boleča) in v Slovenskih goricah, kot je bilo storjeno pri povezavi Polenšaka in Cirkulan. Z glavnih prometnic bi morali graditi odcepe do posameznih naselij, ki bi morali biti sodobno zgrajeni in tako zavarovani, da bi bili prevozni tudi v težjih vremenskih razmerah.

Poseben problem je gradnja prometnic v naseljih na gričevnatem svetu, saj gre pretežno za razložena naselja, kjer je med najbolj oddaljenimi hišami tudi po več km, posamezna poslopja pa so tudi več sto m narazen. Vsaka hiša bi morala biti vsaj v normalnih razmerah dostopna z vsemi vrstami vozil.

Danes je dostopnost še velik problem. V Halozah je bilo med anketiranimi 6 gospodinjstev, ki lahko pridejo do domačije samo peš, 18 pa le z vprego. Z osebnim avtomobilom lahko pride do hiše 74% družin, s tovornjakom pa le 18,2%. Položaj v Slovenskih goricah, posebno pa na ravnini, je bistveno boljši.

Zavedati se moramo, da je urejeno cestno omrežje eden osnovnih pogojev za to, da bodo manj razvita gričevnata območja ostala poseljena, treba pa bi ga bilo dopolnjevati z ustreznimi organiziranim javnim prometom.

Avtobusni potniški promet je pomemben za dnevno migracijo delovne sile in šolarjev ter za oskrbo v večjih središčih, nekaterim socialnim skupinam omogoča dnevno usklajevanje dela, bivanja, izobraževanja in oskrbe.

Prebivalstvo uporablja primestni in medkrajevni potniški promet. Primestni promet povezuje center Ptuja z okolico. Avtobusno postajo ima 135 naselij, 82 naselij pa je brez avtobusne povezave. Funkcionalnost primestnega prometa nam kažeta zlasti dva kazalca:

- število avtobusnih prog v naselju,
- dnevno število zvez z večjimi zaposlitvenimi in oskrbovalnimi središči.

Največ naselij brez avtobusne postaje ali z najmanjšim številom avtobusnih zvez je v južnih in zahodnih Halozah in na severnem obrobju občine v Slovenskih goricah. To so istočasno tudi območja časovno najbolj oddaljena od Ptuja, tj. nad 45 ali celo nad 60 minut.

8. MOŽNOSTI ZA RAZVOJ REKREACIJE NA PRIMERU OBMEJNEGA OBMOČJA SREBRNI BREG-LENDAVSKE GORICE

V Jugoslovansko-madžarski komisiji za urbanizem in prostorsko urejanje je bila že pred leti sprožena pobuda za skupno načrtovanje na nekaterih območjih vzdolž jugoslovansko-madžarske meje. Skupno načrtovanje je zaenkrat zajelo turistično-rekreativna območja, območja, ki jih je treba zaradi naravnih značilnosti zaščititi, in predele, ki jih bo treba urejati zaradi človekovih posegov v okolje.

V delovni program za zasnovo prostorskega urejanja jugoslovansko-madžarskih obmejnih rekreativnih območij so vključili nekaj območij na obeh straneh meje, za katere so posamezne institucije v Sloveniji, na Hrvaškem, v Vojvodini in na Madžarskem pripravile predloge prostorskega urejanja.

Slovenija oziroma Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani je prevzel nalogo, da prouči obmejna predela Srebrni breg (v širšem obsegu pomeni to obmejno območje od jugoslovansko-avstrijsko-madžarske tromeje do Hodoša) in Lendavske gorice. Pomembno je, da je predlog zasnovan tako, da raziskava vključuje območja na obeh straneh državne meje, kajti ta turistično-rekreativna območja imajo podobne naravne in družbene značilnosti in jih državna meja v tem pogledu ne deli na dva dela. Vsi osnovni elementi za prostorsko urejanje so bili v obeh državah zbrani in proučeni na enaki ravni z enakimi metodami, tudi kartografske priloge so v istem merilu.

Tako se raziskave s Srebrnega Brega nadaljujejo v Ūrség na Madžarskem, z Lendavskih goric pa na gričevnat svet jugozahodno od Lentija. Vse sodelujoče institucije so po programu pripravile oceno razvojnih možnosti obravnavanih območij z analizo naravnih značilnosti, socialno demografskih razmer, družbeno-gospodarskega razvoja, turizma in rekreacije, kulturne in naravne dediščine ter infrastrukture.

8.1. Srebrni breg

Srebrni Breg ali Šenkin Rob, kot ga imenujejo domačini je le del razloženega naselja Martinje s 6 hišami in razgledno točko na nadmorski višini 404 m. Načrtovano rekreacijsko območje Srebrni Breg bo omejeno z avstrijsko-madžarsko-jugoslovansko

**OBJEKTI, POMEMBNI ZA
RAZVOJ REKREACIJE NA
SREBNEM BREGU IN V
LENDAVSKIH GORICAH**

- MEJA REKE
- ASFALTIŠKA CESTA
- MAKADAMSKA CESTA
- MEDNARODNA ŽELEZNIŠKA PROGA
- REGIONALNA ŽELEZNIŠKA PROGA
- ☐ BENCINSKA ČRPALKA
- ☐ POSTAJA PRVE POMOČI
- ☐ KULTURNO ZGODOVINSKI SPOMENIK IN OBJEKTI VREDNI OGLEDA
- ☐ MEDNARODNI CESTNI MEJNI PREHOD
- ☐ TRGOVINA
- ☐ RESTORACIJA BIFE
- ☐ TURISTIČNA KOČA
- ☐ MOTEL HOTEL OBKVALOV

- ☉ NARODNI SPOMENIK IN OBJEKTI VREDNI OGLEDA
- ★ LJUDSKA UMETNOST IN PRIPRAVITVE

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

tromejo, madžarsko mejo do Hodoša in Krplivnika, (ki sta na tem območju tudi edini nacionalno mešani naselji), z Veliko Krko in Peskovskim potokom, segalo bo prečno preko gričevja, ki so ga razrezali Bezjak, Mačkovski potok, Spulka, Grački potok, Lukaj, Ledava, do avstrijske meje. Upravno zajema to območje 5 krajevnih skupnosti (Kuzma, Čepinci, Šalovci, Hodoš, G. Petrovci) z 22 naselji.

Gričevnata pokrajina s prodnato-peščeni slemeni zgodnjega pliocenskega nasipanja je del Goričkega in daje videz prostranih slemen s širokimi mokrotnimi dolinami z ilovnato prstjo. Dobro tretjino vseh površin pokrivajo gozdovi. Večje sklenjene površine, primerne za poljedelstvo, so le v dolini Velike Krke; med Adrijanci, Šalovci, Krplivnikom in Hodošem ter med Kuzmo in Gornjimi Slaveči, kjer kmetijske površine potekajo vzporedno z dolinami vodotokov.

Ob slabih naravnih pogojih za intenzivnejše kmetovanje je bila še velika razdrobljenost posesti (posledica ogrskega dednega prava), tako da je kmetijstvo še vedno pretežno polistrukturano, saj mora preživljati velik del predvsem starejšega prebivalstva. Usmerjeno kmetijstvo, predvsem v živinorejo, se je pojavilo šele v zadnjih letih, v glavnem v mlajših kmečko-delavskih gospodinjstvih (zbiralnice mleka v Gornjih Petrovcih, Adrijancih, Peskovcih, Stanjevcih), precej razširjeno in tudi uspešno je gojenje jagodičevja.

Pogosto sezonsko delo preko meje je, predvsem pri mlajšem delu Prebivalstva, nadomestilo zaposlovanje v manjših industrijskih obratih v Gradu in Gornjih Petrovcih, ob izboljševanju prometne povezanosti z Mursko Soboto pa se večja tudi delež dnevni migrantov v občinsko središče.

Na celotnem območju sta dva kraka regionalnih cest: prvi od Murske Sobote preko Gornjih Petrovcev in Šalovcev do mednarodnega mejnega prehoda pri Hodošu, drugi pa vodi od občinskega središča preko Cankove do mednarodnega mejnega prehoda z Avstrijo, pri Kuzmi. Večji del cest med kraji širšega območja Srebrnega Brega je še vedno makadamskih, vendar imajo razen treh vsa naselja povezavo z Mursko Soboto z rednimi ali delavskimi avtobusi. Po ukinitvi železniške proge do Hodoša je območje ostalo brez železniške povezave, vendar naj bi predvidena nova proga med Mursko Soboto in Monoštom, speljana preko Martinja, prevzela poleg maloobmejnega še lokalni potniški promet, kar bi za ta del Goričkega pomenilo ugodno prometno povezavo z občinskim središčem.

Osnovni demografski podatki za celotno območje kažejo neugodne trende, kot so:

- depopulacija: število prebivalstva je ves čas po vojni padalo; prvi povojni depopulacijski val je najmočnejše zajel naselja s slabšo prometno povezanostjo, ki je ovirala dnevno migracijo delovne sile, po drugi strani pa močno razdrobljena in slabo rodovitna zemlja ni mogla preživljati vsega prebivalstva v agrarno prenaseljenih vaseh. V zadnjih lo letih pa je depopulacija zajela še ostala naselja;
- staranje prebivalstva: razmerje med deležem mladega in starega dela prebivalstva je iz leta v leto bolj neugodno;

- veliko število zdomcev: za ta del Prekmurja sta značilni dve obliki zdomstva: tedensko in sezonsko, predvsem v sosednji Avstriji ter redna zaposlitev v tujini, poleg v Avstriji je najpogosteje v Nemčiji;
- visok delež zaposlenih v primarni dejavnosti.

Možnosti za razvoj turizma in rekreacije

Gozdnato Goričko ima precejšnje možnosti za različne oblike rekreacije, zlasti velja omeniti pogoje za razvoj izletniškega turizma. Poleg gozda je za izletnike privlačno tudi podeželje z vso svojo pestrostjo in drugačnostjo od mestnega okolja. Zaradi zaraščanja in opuščanja kmetijskih površin, propadanja gospodarskih poslopij ali stanovanjskih hiš, je pokrajina precej manj privlačna.

Na širšem območju Srebrnega Brega se kažeta predvsem dve možnosti za pospeševanje izletniškega turizma:

- povezava z večjimi turističnimi kraji, kot so Moravci in Radenci; bi z ureditvijo sprehajalnih poti in primernih površin za oddih popestrili izvensezonsko ponudbo;
- izleti za prebivalce bližnjih mest; zaradi namena te študije se ponuja tudi možnost ureditve sprehajalnih poti in ogled nekaterih kulturnih in naravnih znamenitosti preko meje.

Osnovni motivi izletniškega turizma na tem območju so sprehodi po gozdu in agrarni pokrajini, možnosti za piknike ter gobarjenje, ki postaja iz leta v leto bolj priljubljena rekreativna oblika, pa tudi ogledi naravnih in kulturnih spomenikov ter zgodovinskih in etnoloških posebnosti, kjer gre predvsem omeniti tipične prekmurske obrtnike in lončarje v Kuzmi, oljarje v Šalovcih, Stanjevcih in Gornjih Petrovcih, mlinar v Gornjih Slavečih. Vredni ogleda so tudi leseni zvonik v Šalovcih ter cerkve v Boreči, Gornjih Petrovcih, Hodošu in Kuzmi. Za razmah izletniškega turizma pa bo potrebno urediti tudi gostinske obrate z boljšo ponudbo prekmurskih specialitet.

Širše območje Srebrnega Brega ima tudi izredne naravne možnosti za lov, ki je hkrati gospodarska in rekreacijska dejavnost in ima izrazit naravovarstveni pomen. Gozdna in agrarna pokrajina nudita najboljše pogoje za vzgojo divjadi. Lovski turizem je že danes v Prekmurju in še posebej na Goričkem precej razširjen in privablja veliko število tujcev, predvsem italijanskih lovcev. S Kompasovim gojitvenim loviščem v Gornjih Petrovcih so se precej povečale možnosti za vzrejo divjadi.

Na Goričkem je bilo v zadnjih letih zgrajenih tudi manjše število počitniških hiš, najpogosteje pa so vanje preuredili stare kmečke hiše ali zidanice. Po prostorskem načrtu občine Murska Sobota je na širšem območju Srebrnega Brega dovoljena gradnja počitniških hiš ali zidanic le v okolici Gornjih Petrovcev.

Stacionarni in tranzitni turizem sta za to območje manj pomembna, saj so prenočitvene zmogljivosti penzionov Čarda v Hodošu in Doma na Goričkem v G. Petrovcih omejene. Tranzitni turizem bi na tem območju precej pridobil na pomenu, če bi bile odstran-

jene ovire pri odpiranju meje z Madžarsko.

8.2. Lendavske gorice

Lendavske gorice ob spodnjem toku Ledave, Krke in Kobiljskega potoka so osameli odrastek Prekmurskih goric in se dvigajo nad Lendavo. Zgrajene so iz pliocenskega laporja, ilovice ter peska, njihovo vznožje pa pokriva plestocenska ilovica. Pobočja Lendavskih goric so precej strma, široke južne in jugozahodne prisojne terase so pokrite z vinogradi; v osojnih grapah je večinoma nizek gozd z akacijo ter nekaj sadovnjakov; gozd je tudi na prisojnih, bolj strmih pobočjih do termalnega pasu. Sklenjene gozdne površine so še na slemenu Goric, ki dosega od 250 do 300 m nadmorske višine in kjer poteka tudi državna meja. Prisojna, vinogradniška področja imajo letno od 1900 - 1950 ur sončnega obsevanja.

V Lendavskih in Dolgovaških goricah je v preteklosti gradnja potekala v dveh smereh:

- hiše in gospodarska poslopja panonskega tipa so večji del v grapah pod vinogradi, zidanice pa po slemenih in na pobočjih ob vinogradih. V zadnjih dveh desetletjih pa se ob teh vse bolj širijo počitniške in stanovanjske hiše, kar je dostikrat povezano s propadanjem starih zidanic. S tem so bila okrnjena tudi estetska in etnološka vrednost tradicionalnega vinogradništva.

Neposredna bližina Lendave je posebno v zadnjem desetletju pogojevala preoblikovanje obeh naselij v Lendavskih goricah. V bolj oddaljenih in prometno slabše povezanih Dolgovaških goricah se je število prebivalstva po vojni prepolovilo, v Lendavskih goricah pa se zaradi bližine Lendave in predvsem privlačnega bivalnega okolja v zadnjih lo letih povečuje, vendar pa se le še tretjina ukvarja s kmetijstvom. Poleg vinogradništva, ki je osnovna tržna proizvodnja, je kmetijstvo v glavnem zelo polistrukturano, samoskrbno.

Urbanistični načrt za Gorico predvideva naslednje razvojne usmeritve:

- oživitev Goric z intenziviranjem vinogradništva ob ohranitvi (posebne) kulturne dediščine,
- intenzivnejše povezovanje z ožjim in širšim zaledjem,
- smiselno gospodarsko povezovanje z nekaterimi organizacijami združenega dela pri proizvodnji vina.

Gorice predstavljajo s svojimi objekti bogato kulturno dediščino, ki se mora ne le ohranjati, ampak jo velja izrabljati v rekreacijsko-počitniške namene. Obrobna lega ob razmeroma zaprti meji, oddaljenost od večjih središč in pomanjkanje objektov za stacionarni turizem so pogojevali razmeroma omejen krog uporabnikov.

Možnosti za večji turistično-rekreativni pomen Lendavskih goric:

- uvajanje kmečko-vinogradniškega turizma;
- povezovanje s sosednjimi zdraviliško-turističnimi središči

(Moravci, Lendava, Petišovci) pri razvijanju izletniškega turizma;

- več manjših tipičnih lokalov ob vinski cesti čez Gorice za izletniški turizem in naravno-kulturne znamenitosti so poleg značilnih vinogradniških pokrajin z zidanicami še: kapela Sv. Trojice, kjer hranijo mumijo bojevnika Hadika iz leta 1603, Novi Tomaž, spomenik slovenskega ljudskega stavbarstva, klet Miška Kranjca in Trajbarjevo klet, ki sta spomenika revolucije;
- spreminjanje nekdanjih zidanic v počitniške hiše ali gradnja novih počitniških hiš je določena z urbanističnim načrtom za Lendavske gorice in odpirajo gradnjo novih stanovanjskih hiš in vinskih klet pod pogojem, da se njihova višina prilagodi izoblikovanosti površja in da tudi z obliko ne izstopajo izmed ostalih zgradb v okolici.

PRISPEVEK PREDSTAVLJA POVZETEK NASLEDNJIH RAZISKAV

- BELEC B., 1979, Razreševanje nerazvitosti v Severovzhodni Sloveniji, II. faza, IGU, Ljubljana
- BELEC B., GENORIO R., KLEMENČIČ V., 1980, Razreševanje nerazvitosti v Severovzhodni Sloveniji, III. faza, IGU, Ljubljana
- FATUR D., ZAKOTNIK T., 1981, Prebivalstvo in zaposlenost, II. faza; Raziskovalni projekt Temelji razvoja agroživilstva v Severovzhodni Sloveniji za obdobje 1978 - 2000, IGU, Ljubljana
- FATUR D., ZAKOTNIK T., 1982, Prebivalstvo in zaposlenost, III. faza, Raziskovalni projekt Temelji razvoja agroživilstva v Severovzhodni Sloveniji za obdobje 1978 - 2000, IGU, Ljubljana
- FATUR D., KLADNIK D., PIRY I., REPOLUSK P., ŠPES M., ZAKOTNIK T., 1982, Socialnogeografska raziskava naseljevanja Haloz in Slovenskih goric, IGU, Ljubljana
- KERT B., BELEC B., 1981, Proces manj razvitih območij v Severovzhodni Sloveniji, IGU, Ljubljana
- KERT B., BELEC B., OLAS L., 1983, Melioracije in komasacije v Spodnji Ščavniški dolini, IGU, Ljubljana
- KLEMENČIČ V., ZAKOTNIK T., 1980, Prebivalstvo in zaposlenost, IGU, Ljubljana
- KLADNIK D., 1983, Vloga in funkcija zaščitenih kmetij v občini Ptuj, IGU, Ljubljana
- ŠPES M., 1982, Predlog prostorske ureditve Srebrnega brega in Lendavskih goric, IGU, Ljubljana

SOME GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF NORTHEASTERN SLOVENIA FROM THE POINT OF VIEW OF THE DEVELOPMENT OF AN AGRICULTURAL LAND

Summary

Northeastern Slovenia extends over the area of the communities of Lenart, Ormož, Ptuj, Slovenska Bistrica, Gornja Radgona, Ljutomer, Murska Sobota and those of Maribor: Pesnica, Pobrežje, Rotovž, Ruše, Tabor and Tezno.

On the basis of analysis of developmental elements such as demographic evolution, socio-economic structure of population, changes in soil utilization, the influence of agricultural food producing activity, development of transport and communication facilities, and cultural activities and education, we divided the entire region into three categories, considering their degree of development: areas of progress, stagnation, and regression, within the frame of regional development. It's evident that progress in regional development can be observed, above all, in communal centers and elsewhere, wherever industrial activity (Sladki vrh, Majšperk, Središče ob Dravi, Kidričevo), tourism (Radenci) or traffic function have evolved. A frequent characteristic feature of localities and areas, respectively, where regional development is in progress is their favorable geographical position, whether it be by the rivers Drava and Mura or at the meeting point of the plains country and hill country: Dravsko polje, Ptujsko polje, and Ravensko polje.

Areas stagnating in regional development in NE Slovenia prevail in all communities, while larger, more densely populated areas are being found, above all, in the plains country (Dravsko polje, Ptujsko polje and the plains along the rivers Drava, Mura, Polskava..) The regressing regions are in the community of Maribor, the hilly regions of Kozjak and Slovenske gorice, in the community of Slovenska Bistrica in the region of Pohorje, at its base and in the southeastern part of the community where wooded Haloze begin. In the community of Ptuj the weakly developed districts are, above all, Slovenske gorice and Haloze. In the community of Murska Sobota, Goričko is in retarded development, however, being more favorable for the localities in the western border zone. In the community of Lendava the regression hit the extreme southeastern part from Žitkovci and Genterovci in the northeast, to Hotiza and Kot in the southeast.

In the past, NE Slovenia was featured by surpluses of manpower and favorable demographic structure due to agrarian overpopulation. The manpower was abandoning agrarian production, becoming more and more employed by other activities. It brought about emigration which stuck, particularly, the areas characterized by less favorable natural conditions as Slovenske gorice, Haloze and Goričko. The above-mentioned movements left traces in the demographic structure of NE Slovenia and, today, strongly influence the natural growth of population. The growth of population in NE Slovenia is slower in comparison to the rest of Slovenia, and we may estimate the growth of population as modest. The population growth index between 1961 and 1981 in NE Slovenia amounts to 109 while it reaches 118 in Slovenia for the same period.

The population growth was faster in the Drava area (index 112) and slower in the Mura area (index 101). We found out that the young population in the age group up to 14 years diminishes in all communities of NE Slovenia while, on the contrary, the number of aged persons, i.e., of inhabitants over 64, increases.

Considering the movement of the number of inhabitants in the period between 1953 and 1979, we divided NE Slovenia into six demographic types:

- high concentration
- modest concentration
- stagnancy with features of concentration
- stagnancy with features of depopulation
- modest depopulation
- high depopulation

In the community of Murska Sobota prevail areas with modest concentration of population and they embrace 39,6% of the community, while smaller areas of stagnation with characteristics of depopulation can be observed.

In the community of Ljutomer the greatest areas are occupied by regions with modest concentration of population which are followed by both types of stagnation. Moderate depopulation is characteristic of the community of Gornja Radgona, with rather large parts of it being found in a state of stagnation with characteristics of depopulation.

Because of the vast wooded districts of Pohorje and Kozjak which are sparsely inhabited and represent an area of permanent emigration, the community of Maribor possesses the largest areas with moderate depopulation while the concentration of population can be noticed in 34.1% of the area and the high concentration only in a meager 5% of it.

Moderate depopulation is characteristic of 45% of the area of Lenart and in 27,1% of it stagnancy with characteristics of concentration can be observed. In the period between 1953 and 1979 as much as 80% of the area of the community of Ormož was subject to modest depopulation and stagnation with characteristics of depopulation. In Ptuj stagnation as well as concentration and moderate depopulation can be found. At Slovenska Bistrica moderate depopulation is characteristic of 37.5% of the area and modest concentration of 20.1% of the region.

In NE Slovenia prevail areas which have a density of 61 to 120 inhabitants per km². More sparsely inhabited are the wooded districts of Pohorje, Kozjak and western Haloze, as well as the regions where, in the past, emigration and poor demographic growth brought about depopulation: in the eastern part of Goričko along the Hungarian border and in some cadastral communities in Slovenske gorice and Haloze. The density here often does not even reach 30 inhabitants per km².

The depopulation, however, represents only a function of less favorable circumstances, among which the relief should be stre-

ssed as the decisive one for creation of areas of different densities of population. It's more than evident that plains areas make possible greater concentrations of population, whether it be for making a living out of the primary sector or due to settlements close to jobs because location factors are, as a rule, favorable.

Within the frame of the Socialist Republic of Slovenia the percentage of plains country in NE Slovenia exceeds the average which results in a higher arithmetic density. In 1979 the latter amounted to 147 inhabitants per km² in the Drava region, 98,7 in the Mura region and 91.9 inhabitants per km² in Slovenia, as a whole. A high concentration of population emerges in the region of the city of Maribor and its surroundings, of Ptuj and its surroundings and of Murska Sobota. The density exceeds 240 inhabitants per km². The above-mentioned regions are surrounded by areas with 120 to 240 inhabitants per km², which extend from Šentilj via Maribor towards Slovenska Bistrica and Ptuj. Larger areas with greater density of population emerge between Murska Sobota and Lendava on Dolinsko in Slovenske gorice and in several cadastral communities of the western part of Goričko.

One of the important indexes of the degree of activity is the general degree of activity, i.e., the ratio between the active and the entire population. The degree of activity in NE Slovenia amounts to 36.9% and falls considerably behind the Slovenian average. A particularly low degree of activity is spotted in the Mura region and especially in the community of Murska Sobota.

The degree of utilization of the working contingent, i.e., the population in the age group from 15 to 65 years, shows a more favorable picture since it amounts to 82.1% in NE Slovenia and, thus, considerably exceeds the Slovenian average. The highest degree of utilization can be found in the Mura region: Murska Sobota 97,3%, Lendava 93,6%. The reason for a low degree of activity and a high degree of utilization of the working contingent lies in the unfavorable age structure of the population and also in the agrarian nature of the area, which exceeds the average.

In 1981 NE Slovenia had 20.4% of all persons employed in the republic. Due to favorable natural conditions for agricultural production, this activity plays an extremely important role and employs a considerable part of the population. Both regions employ in the primary sector of production 29.8% of all workers in Slovenia. A particularly high percentage is observed in the communities of Ljutomer and Ormož. A high degree of activity is characteristic of the rural population (72.3%) and this degree is higher in NE Slovenia than elsewhere in Slovenia. Agriculture employs, above all, the female work force (55%). In the communities of Lenart and Ptuj the share of the employed women exceeds 63% and only in the community of Maribor-Ruše are more men than women employed. Ever-increasing needs for food call for faster and better organized development of agricultural and food producing activity. The latter is particularly important for Slovenia's less developed rural areas, hilly and border districts where the modernization of agricultural production and industrial processing of agricultural products bring an improvement of social and economic structure and standard of living to

the region. As a factor of development it stands out so much more because a lower degree of development of non-rural activities is characteristic of important rural areas of Slovenia, above all, NE Slovenia. These are also mainly the regions where a great part of the agricultural production is connected with parcelled-out private landed property which impedes higher productivity and better organization of agriculture, from the point of view of contemporary demands.

Among the basic goals of agricultural food production belong a faster growth of food production, increase in productiveness, systematic utilization and protection of farming land, and further strengthening of socially organized agricultural production, closely linking primary production, food production and commerce. In addition, it will be necessary to further develop socially oriented and organized agricultural production on privately owned land by the principle of association of labor, means and land. In this process will emerge new amelioration, agricultural and other communities with common facilities like stables, plantations, et., and will reduce untilled and improperly tilled farm lands. Care will have to be taken for further modernization of farms and development of advanced forms of cooperation. In accordance with the changing socio-economic structure of rural population, the social sector of agriculture will have to be enlarged. It's of particular importance for the regions inhabited by an aged population without convenient succession assuring prospective farming. Also an important task ahead is further linkage, through organization and income, between agriculture and food production to form agricultural and food producing complexes which means a new and higher degree of integration of agriculture with other activities within the region and outside (e.g., processing, storage, transport, commerce, catering trade, research activity, et.).

The primary use of space is important also for the preservation of such a degree of settlement which still makes possible the maintenance of the ecological balance in the region, this holding especially true for the hilly districts, known for extremely heavy depopulation. At the same time, primary activity slacks the quest for jobs in other activities and strengthens the defensive function of the area.

Natural conditions for agriculture are better than average in NE Slovenia. The parcelling of land, structure of land tenure, marshiness or moistness of soil, unfavorable demographic processes and some other factors still greatly impede the proper utilization of rural land. The modernization of agriculture and the development of agricultural food production are, therefore, necessarily bound to numerous measures. The leading ones are ameliorations, commassations, augmentation of land belonging to the social sector and associations of farmers into various communities. All these measures aim at better utilization of natural advantages, enlargement of the extent and quality of production and integration of individual production into socially organized market production.

Agricultural production and the food industry represent a prio-

rity development orientation in the majority of the communities in the Mura and the Drava region. NE Slovenia is also the most important food supplier in our republic, for the Mura region alone raises about half of the pigs, a quarter of the cattle, and produces one third of the wheat, corn and sugar-beets in Slovenia.

The rural economy of the Mura region is organized into SOZD ABC Pomurka, which associates all agricultural and food processing organizations in the Mura region, except for a part of DO "Ljutomerčan" (SOZD Slovin) and the Vinicultural Administration Kapa. Regarding its role, Pomurka goes beyond the regional limit and assumes an ever greater role. It is composed of 34 working organizations with 80 basic organizations of associated labor and basic cooperatives from 18 Slovenian communities. The farmers of the Mura region are organized into four cooperatives which, likewise, incorporated into Pomurka.

In the Drava region, in the area of the community of Ptuj, the pillars of agricultural production are the Agricultural Combine at Ptuj, the meat combine "Perutnina", and two agricultural cooperatives.

In the region of the communities of Lenart, Slovenska Bistrica and the former community of Maribor, the most important agricultural food production factor is SOZD Tima, which also ranks among the biggest in Slovenia, for it employs 10,487 persons and manages 34,222 ha. of farming land. The Agricultural Cooperative Slovenska Bistrica has joined SOZD Hmezad Žalec. The purchasing system and the network of purchasing stations are two important links of the production chain in agriculture. The network of purchasing stations, together with cooperative stores and service station for mechanized farm equipment, build up the agricultural infrastructure which, adequately organized, represents a base for the development of the forms of market production. Planning and sustaining the agricultural infrastructure is one of the tasks of the cooperative organizations which must assure undisturbed productive cooperation with private farmers through the construction of necessary facilities, and by carrying out the purchase of farm crops.

We learned that the number of farm buildings of the cooperative organizations has not increased, but it was the efficiency of particular production facilities that was increasing. Another feature is also the concentration of buildings of the agricultural infrastructure in various localities, seats of cooperative units where, usually, are also smaller processing plants, service stations for agricultural mechanization and seats of expert promotion services.

It is of utmost importance for the collaboration with private farmers to assure an adequate network of purchasing stations and stores supplied with reproduction material. In the region of the community of Ptuj purchasing stations begin to emerge, according to the nature and orientation of agricultural production - for agrarian, fruit growing, vinicultural products, as well as purchasing points for cattle and milk. The distribution of particu-

lar types of purchasing stations corresponds to the orientation of production of particular regions.

The activity of cooperative organizations embraces various fields, with the production of associated farmers within the frame of the cooperative organizations being basic but not the most important. The second, more important, field is the organization of cooperative production. These two basic forms are linked to the organization of the supply network for reproduction materials, the purchasing network for agricultural products, expert promotion service, and savings and loan service.

The degree of integration into cooperation varies substantially, according to particular units of landscape types.

In the community of Ptuj, 11.2% of the households are members of the cooperative, but if we take into account only the households with farmsteads the percentage goes up to 18.7%. The highest percentage of cooperators is on the western Dravsko polje, while in the southwestern part of Haloze and in Slovenske gorice to the east of Pesnica the percentage is also rather high.

In the purchasing structure, the highest share goes to cattle-breeding (88.7%), the shares in all four units of landscape types in the community of Ptuj being rather similar, although it can be noticed that cattle-breeding has the highest market value in Slovenske gorice and the lowest on Ptujsko polje. 6.1% of purchases go to agricultural products. It's comprehensible that the significance of agriculture is substantially greater on flat lands, and especially on Dravsko polje. Fruit-growing, wine-growing and timber play a small part in the total sales.

In the future, care will have to be taken of oriented production of particular articles, whereas, special attention will have to be paid to social needs and the conditions of production (inclination, exposure, types of soil, bearing capacity of the land). Production orientation should also help wine-growing and fruit-growing to reach their real marketability, so that farmers as basic production units should make their living only by producing these kind of articles. Particular farms should engage in but one line of farming, or two, respectively, if they mutually agree.

The protection of farm lands on the basis of inheritance laws, regarding private farm lands and farmsteads, was of particular importance for NE Slovenia for two reasons: favorable natural conditions for farming on rather extensive farm lands and extreme parcelling of households.

The legal goals were to prevent the selling off of the tillable land to non-agrarian ends, in the circumstances favorable to agriculture, to stop the abandoning of farm lands and to promote the specialization of production.

Criteria for protecting farms were rather general and, in addition, particular communities would adapt them in a subjective way to local conditions. They protected, above all, the farms possessing over 5 ha. of tillable land, and oriented farms even

though they had less land. In defining the protected farms, in some locales heed was given to the existing mechanized and other equipment, farm buildings, the possibility of enlarging the farm lands by purchase or lease, the prospects of a farm with regard to succession, the amount of income, etc. All these criteria were considered also in cases of undersized farm lands.

We find that the numerousness and distribution of protected farms was influenced by several factors, among them the household structure which varies greatly in NE Slovenia. Already in the Mura region considerable differences can be observed according to areas. Thus, for example, western Goričko is characterized by conspicuously small households which are also typical for the Bogojina and Dobrovnik region, central Dolinsko and Slovensko Međmurje. On the Puconci Terrace several protected farms possess less parcelled landed property. In NE Goričko where we meet extreme parcelling, there are few protected farms. The situation is similar in Ravensko.

There were also other factors which influenced the numerousness and distribution of protected farms, such as certain structural household elements, the degree of regional economic development, alternative non-agrarian employment, natural conditions, emotional attachment to the land, etc. Let us emphasize at the same time that it is difficult to estimate the virtual role and meaning of protected farms, due to the fact that criteria defining their status were not enough elaborated and coordinated.

There live 11,447 inhabitants on the protected farms in the region of the community of Ptuj, which means 16.75% of the entire population in the community. A protected farm averages 4.5 family members. This purely arithmetic fact shows that the traditionally large rural family has substantially shrunk because of deagrarianization, although we cannot talk yet about a threat to demographical growth for there are still enough young family members.

The age structure on protected farms in the community of Ptuj is rather favorable. Thus, almost two-thirds of the prospective households (34.5% young and 31.4% generation households) are to be found on protected farms, which amounts to more than can be found in either of the other types. The fact is that there are 43.0% young households in the category of the households without landed property, but the share of generation units is extremely low (6.2%). It can be noticed that the share of generation households diminishes along with the decline of agrarian nature, which is positive proof of disintegration of the classical agrarian structure.

The suggested protected farms in the community of Ptuj form the following groups: 9.6% genuine agrarian households, 9.8% mixed - mostly agrarian households, 30.0% mixed equilibrated households, 44.2% mixed - mostly non-agrarian households, and 6.4% genuine non-agrarian households.

Protected farms are better equipped with machinery than unpro-

ected ones, which is comprehensible considering larger farmsteads. The majority of protected farms possess a tractor with attachable equipment (59.8%), a mower (44.2%) and a power saw (33.9%). In the flat lands there are quite a few combines and milking machines which testify to a more advanced form of production orientation.

In the community of Ptuj the protected farms possess 50.1% of all privately-owned land. 40.7% of the land is possessed by unprotected farms while the remaining 9.2% are in the possession of households without land. A protected farm averages 8.43 ha., out of which 5.28 ha. are tillable land. An unprotected farm averages 3.93 ha., as a whole, of which 2.45 ha. are arable land, whereas, corresponding figures for the so-called households with no land are 0.28 ha. and 0.15 ha.

According to the popular census data for 1981 in the community of Ptuj there are 6.865 head of ordinary cattle per protected farm, 2.249 HOC per unprotected farm and 0.121 HOC per household with no land. We believe that the significance of protected farms in cattle breeding is made clearly evident by these few data, themselves. However, there exist considerable differences within the frame of protected farms, regarding landscape type units.

In Dravsko polje where cattle breeding is the most developed, there are 8.855 HOC per protected farm, whereas, in Haloze only 5.544 HOC. It's interesting that the figure is higher in Slovenske gorice (6.776) than on the plain of Ptujsko polje (6.335).

Among the protected farms dealt with, 85.7% of them have an assured successor, whereas, for unprotected farms the corresponding figure reaches 81.3%. The social sector reveals a certain aggressiveness in planned development, especially regarding acquiring of new adequate lands. It should be necessary to realize that in the face of the tendencies of the private sector (where protected farms are especially active) conflicts are going to arise concerning the interests of both sectors.

Here are the potential conflict areas:

- close surroundings of Ptuj
- surroundings of Kidričevo
- surroundings of the population axis in Ptujsko polje (Dornava, Moškanjci, Gorišnica)
- valley of the Pesnica river (hydro-amelioration)
- eastern wine-growing Haloze (expansion of socially-owned vineyards).

The parcelling of land is the biggest obstacle to a more modern development of agriculture, for it hinders greatly the rational utilization of land. The impeding factor is not only the smallness of a parcel, but also the fact that the land is divided into a number of mixed parcels, and the fact that farmsteads are rather small.

In NE Slovenia, Prekmurje stands out as an area of conspicuous

land parcelling which is especially intensified by the traditional mode of inheritance. In eastern Goričko, where forest land is scarcer, the parcelling reaches a high degree. The second area with a relatively high degree of parcelling is the valley of upper Ledava, and the third is in central and eastern Dolinško. Wine-growing practiced by farmers in Lendavske gorice increases the parcelling, too. The average size of a parcel in the above-stated regions shrinks to under 20 ares or even 15 ares. In the Drava region of Ptuj and Ormož the parcelling reaches the highest degree in the areas where a high density of agrarian population nourished a permanent tendency to parcel the landed property. The smaller the parcel of any one of the land categories, the more emphasized was the parcelling, which was also influenced by other factors such as socialization of land, commassations, urbanization, etc. Among them belong also social conditions in the past, for agrarian property was much more parcelled than non-agrarian, which is especially obvious in viniferous areas.

Passing on from the subpannonian to the pre-Alpine region of Pohorje and Kozjak, the parcels as well as the farmsteads grow much larger on account of forest land. At the same time, the landed property is much less mixed due to land repartition into unbroken lots. These basic characteristics are indicated by averages concerning the communities of Lenart, Maribor and Slovenska Bistrica. Socialization of agriculture is an important factor of development, whether the question is the enlargement of social sector areas or the production orientation of private agricultural producers.

In NE Slovenia the share of the social sector exceeds the republic's average, even though considerable differences appear among particular regions.

The basic structure of agricultural land in NE Slovenia is, otherwise, considerably more favorable than elsewhere in Slovenia. Nevertheless, modern agriculture doesn't demand only its amelioration but, in moist regions and in flood areas also radical environmental interventions in the form of river regulation, draining and commassations of land. Hydro- and agro- ameliorations rendered possible an increase in yield per hectare, a rational modern tillage of larger undivided areas, and strengthened the role of social and specialized private agricultural production. What matters here is the orientation towards production of a lesser number of cultures and introduction of new field produce like the sugar beet, which is processed by a sugar factory at Ormož.

Back in 1965, in the Mura region, 51.510 ha. were still flooded at times, whereas, today this area has been reduced by 25 to 30%. The medium-term plan for the years 1976-1980 foresaw, for the Mura region, the amelioration of about 5.000 ha. of land, of which about 3.000 ha. were in the social sector and 2.000 ha. in the private sector (17.000 ha. in the entire Slovenia). By 1975 748 ha. were ameliorated, and in the period 1976-1978 1.546 ha. In the Mura region, altogether, 2.294 ha. of land were ameliorated by 1978, i.e., 24.9% of the areas of this kind in

Slovenia. The commassation of land occurred, above all, in the lower valley of Ščavnica. In the Drava region the major part of ameliorated land is situated alongside the rivers Drava, Pesnica and Dravinja with Polskava. By 1976 more detailed drainage was built up and by 1985 another 12,874 ha. is foreseen. The construction of the hydro-energetic system on the Drava River being brought to an end makes basic drainage here faster than on the Mura River. Irrigation is projected, too. In the period of 1973-1978, 1,977 ha. of land were ameliorated. There were fewer commassations. Nonetheless, they are planned in many places, especially in the community of Ptuj.

The carrying out of agro-operations forms a new type of landscape, up to now unknown in Slovenia. Due to vastly projected regulation, amelioration and commassation, plans of this type are going to become ever more frequent, especially in flood areas. It follows that we geographers have to consider innovative processes especially from the point of view of their effect on environment.

We reckon, among innovations, all changes in the orientation of soil utilization and the introduction of new cultures. In the case of the Ščavnica Valley we treat, in this way, the supplantation of extensive pasturing by modern soil utilization for the purposes of agriculture and cattle breeding and by growing sugar-beets as new field produce. Among innovations we also place all other characteristic changes in the utilization of farm land, for example, mechanized tillage and increased yields, changes in cattle breeding, etc.

The comprehension of innovations and innovatory processes limited only to the existence and effects of new cultivation technology, changes in the farm land utilization and orientation of agricultural production, would undoubtedly be too narrow. Therefore, among them also belong other structural changes such as re-stratification of farms, the old age of the rural work force, degradation of rural environment and similar changes. The meaning of socialization of rural land and production as an innovatory process, strongly felt in the Ščavnica Valley should be especially emphasized. It can be observed in the form of various ways of cooperation between both sectors of ownership, orientation of agricultural production on specialized market farms and the emergence of the agricultural food producing association.

On land totalling 356 ha., the size of an average parcel before commassation reached but 0.30 ha., whereas, after commassation it amounted to 1.45 ha., and the number of parcels reduced by 80%, whereas, the number of pieces of land diminished by more than two-thirds. The traditional partition of land changed also because of more regular, usually rectangular form of parcels. Utilization of mechanized agricultural equipment has, thus, become incomparably more rational.

Hydro-ameliorations did away with the flooded fields and lowered the underground water level. For this reason, the arable areas increased from 28 to 75% and now embraces, in some places, even more than 90% of the previous flood areas. Since these fields have emerged due to the shrinking of pasture-land, the latter reduced considerably. The farmers' experience, until now, shows

that crop production in these areas is eight times larger. Where they used to cut meager grass twice a year, they now grow about 4 tons of wheat, up to 8 tons of corn or 45 tons of sugar beets per hectare.

Among cereals, the prevailing culture is corn, under which are 30 to 50% of the fields, and it tends to expand even more. Corn is reckoned among the field produces with the best yield. Corn, as silage, gains an ever greater value in cattle-breeding while as grain it's used in the raising of pigs.

Wheat plays the most important part among alimentary plants and occupies about 19% of the land. Wheat is, at the same time, the most stable culture which, year after year, occupies fairly equivalent areas.

The newly-introduced culture of sugar-beets, which gains ever more ground, is of particular importance. The public sector is the chief producer of sugar beets, the production of which has become meaningful only after the completion of the factory at Ormož. In the private sector the production of sugar beets is of no great importance so far, although its waste could be used with benefit also in cattle breeding. In addition to the shortage of large enough land complexes and agricultural machinery, the principal impeding factor is the lack of tradition.

The social sector reveals many specific traits in production orientation as well as in the agrarian landscape. In the social sector wheat doesn't play an important role, with corn and other fodder plants being grown besides sugar-beets. The principal trait of the social sector is vast extended table areas where a lesser number of cultures are grown with the aid of heavy agricultural machinery and other achievements of modern agronomy.

The aged characteristic of the farming population partly obstructed the innovatory processes, the influence of the social orientation of agricultural production was still too weak and the choices made by it not enough in accordance with social interests. Mapping soil utilization in a region after commassation, we even met with trends to expand polyculture, anew, combining it with pasturing. Considering large investments into ameliorations and the conception of socially-planned agricultural production on pieces of quality agrarian land, such trends are not a desirable phenomenon.

The results of an investigation carried out in the lower valley of the Ščavnica River have shown that the inhabitants were, in general, satisfied with both interventions. Discontent was expressed by 29.7% of the rural households and by 26.3% of the mixed households. The higher percentage in rural households is comprehensible since they depend completely on land and, thus, every intervention into landed property touches them directly. The reasons for discontent result chiefly from commassations. Most criticisms were made on account of the quality of soil which, however, is subject to change in the newly-created situation and can also be altered through adequate utilization. Much discontent was provoked by alterations of cultures. Through ame-

liorations, farmers lost, namely, their moist pasture-land, which may have influenced their orientation in cattle-breeding followed up until now. This problem, too, can be of a fleeting nature, for intensive market-oriented cattle breeding depends greatly on fodder plants. It's true, however, that growing and siloing them necessitates capital and more labor in comparison with hay production. Reorientation into fodder plant production could certainly be accelerated with the aid of a good promotional service. The latter is organized in the same way as in the neighboring regions, but according to a polling of farmers, it has not been efficient enough, so far. Almost 90% of the farmers still manage by following their own judgement. Considering such radical intervention into the landscape and the extensive funds invested into amelioration, we should not be so disinterested.

Amelioration brought about radical alterations concerning land categories. Reduction of pasture-land contributed to the decline of several sorts of cattle. The number of the head of cattle decreased by 20%, pig raising by 7.8%, and there was also a considerable decline in the number of horses (-20%).

According to some estimates, 80% of the oriented farmsteads are oversized. One of the reasons for this was large loans and, to a considerable degree, outside earnings, for modern farm facilities can most often be found in mixed households.

The degree of development of traffic exerts a decisive influence upon the development of certain regions, for the development of infrastructure represents, particularly in the economically underdeveloped regions, a condition for development.

In defining the areas as to the degree of development we used the analysis of the traffic network and established the frequency of traffic communications.

One of the indicators of the degree of development of economic and communal infrastructure is the share of highways among all existing roads in the region. According to the data from 1978, 22.5% of all roads in the Republic of Slovenia are in NE Slovenia, as well as 23.4% of all highways. A survey of highways, by community, doesn't indicate a bad situation, although conditions are a little less favorable in the Mura region, particularly in the community of Murska Sobota where there were but 22.1% of highways.

The quality of the traffic network in the community of Ptuj has a double face. The plain open country is a natural passage from upper Dravsko polje and Pohorsko Podravje towards Varaždin and Hrvatska Podravina. The traffic function of the region is complemented by the Ptuj-Macelj freeway.

The picture of the road network in the hilly of the community is different. The absence of greater population and economic nuclei in Haloze and Slovenske gorice has been the reason for a very slow modernization of the road network. An illustration of this fact can also be the quality of the regional roads

Ptuj-Gomila, Ptuj-Trnovska vas and Ptuj-Stoperce which are for the most part, macadamized.

A special problem is the construction of throughfares within the settlements in the hilly region for they are mostly hamlets with houses irregularly scattered where the greatest distances between the houses may be several kilometers, and others can be several meters apart. Every house should be accessible by all kinds of vehicles, at least in normal traffic conditions.

As for accessibility, the situation today is very problematic. In Haloze there were six households among those investigated which are able to reach their area only on foot and another eighteen households whose area is accessible only by horse-drawn wagon. 74% of the families are able to reach their houses by car, only 18% by truck. The situation in Slovenske gorice and in the plains area is considerably better. It is necessary to realize that a traffic network in good order is a prerequisite for the preservation of settlement of less developed hilly areas, and that it should be complemented by a properly organized public transport. The greatest number of settlements without a bus stop, or with the smallest number of them, can be found in southern and western Haloze and in the northwestern part of the community of Slovenske gorice. These are, at the same time, also the regions with the greatest time distance from Ptuj, over 45, to even 60 minutes.

Several years ago joint planning of some regions along the Yugoslav-Hungarian border was initiated, within the frame of the Yugoslav-Hungarian commission for city-planning and environmental regulation. The joint planning has, so far, embraced tourist and recreation areas, areas deserving protection because of their natural characteristics, and districts that will have to be regulated because of human interventions into environment. Thus, research at Srebrni breg (in a broader sense) extends to Őrség in Hungary while those in Lendavske gorice proceed into the hilly region south-east of Lenti. In accordance with the agreed program, all participating institutions have prepared an estimate of the development possibilities of the concerned regions, including the analysis of natural and geographic characteristics, socio-demographic conditions, socio-economic development, tourism and recreation, cultural and natural heritage and infrastructure.

Wooded Goričko has considerable possibilities for various forms of recreation, above all, tourist excursions. Besides the forest, agrarian land is also attractive for tourists because of its variegated difference from the urban environment. Overgrown and abandoned farm land, dilapidated farm facilities or residential premises greatly diminish the attractiveness of the country.

In the wider region of Srebrni breg two possibilities are, above all, to be found to promote tourist excursions:

- linkage with greater tourist locales like Moravci and Radenci, and the development of walking paths with adequate resting points could vary the offering of non-board services;

- excursions for the inhabitants of neighboring urban centers with sight-seeing across the border, as projected by the research.

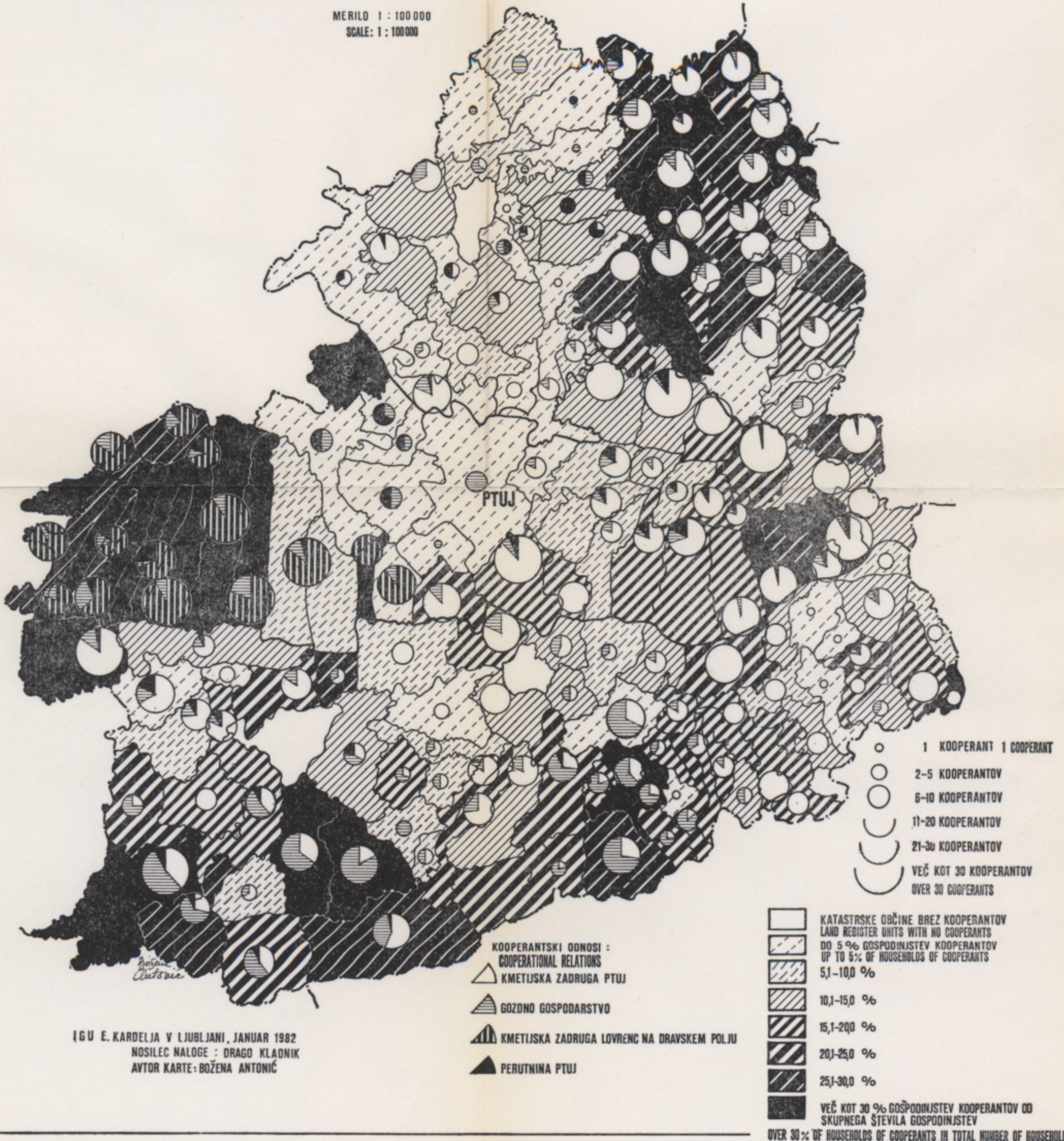
The main reasons for excursions in this area are, in addition to walks in the woods and over agrarian lands, also possibilities for picnicking, gathering of mushrooms and seeing natural cultural, historical and ethnological sights.

D025

KOOPERANTI PO VKLJUČEVANJU V KOOPERANTSKE ODNOSE TER DELEŽ GOSPODINJSTEV KOOPERANTOV OD SKUPNEGA ŠTEVILA GOSPODINJSTEV LETA 1981

COOPERANTS BY ENTERING INTO COOPERATIONAL RELATIONS AND PERCENTAGE OF COOPERANTS' HOUSEHOLDS IN TOTAL NUMBER OF HOUSEHOLDS IN 1981

MERILO 1 : 100 000
SCALE: 1 : 100 000

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI, JANUAR 1982
NOSILEC NALOGE : DRAGO KLADNIK
AVTOR KARTE : BOŽENA ANTONIČ

